

Алла Савчук

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

4

ЧАСТИНА
2

Видавництво



«Підручники
і посібники»

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України <http://mon.gov.ua/> та Інститут модернізації змісту освіти <https://imzo.gov.ua>



ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ

Державний Гімн

Слова П. Чубинського Музика М. Вербицького

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим
за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття,
козацького роду.

Державний Герб



Державний Прапор



ПАМ'ЯТКА ЮНОГО ЧИТАЧА

Вибери книжку для читання. Яка її назва?
Прочитай уголос.

Хто автор / авторка книжки?
Що тобі про них відомо?

Поміркуй, про що йтиметься в книзі.

Розглянь обкладинку книжки, прочитай анотацію,
погортай сторінки, роздивись ілюстрації.

Читай книжку щодня протягом 30–40 хвилин
із перервами на руханки та вправи для очей.

Щодня фіксуй кількість прочитаних сторінок та
іншу інформацію в щоденнику читача.

Підготуй розповідь про улюблену книжку на урок
із позакласного читання чи бібліотечний урок.

Поміркуй, чи варто порадити однокласникам /
однокласницям прочитати цю книжку. Чому?

Щомісяця підсумовуй прочитане.

**ПАМ'ЯТАЙ! ЧИТАТИ ПОТРІБНО ВДУМЛИВО
ТА ІЗ ЗАДОВОЛЕННЯМ!**

Алла Савчук

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 4 класу
закладів загальної середньої освіти

У двох частинах



Рекомендовано Міністерством освіти і науки України



Тернопіль
Видавництво «Підручники і посібники»
2021

УДК 821.161.2(075.2)
С12

Підручник написано відповідно до Типової освітньої програми,
розробленої під керівництвом О. Я. Савченко

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 16.01.2021 № 53)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Савчук А.

С12 Українська мова та читання : підруч. для 4 кл. закл. загал.
серед. освіти. У 2 ч. Ч. 2 / А. Савчук. — Тернопіль : Підручники і
посібники, 2021. — 160 с.

ISBN 978-966-07-3829-4

ISBN 978-966-07-3831-7 (Ч. 2)

УДК 821.161.2(075.2)

ISBN 978-966-07-3829-4
ISBN 978-966-07-3831-7 (Ч. 2)

© А. Савчук, 2021
© Видавництво «Підручники і посібники», оригінал-макет, 2021



Дорогі четвертокласниці та четвертокласники!

Я запрошую вас у яскравий світ художнього слова та літературної бесіди. На вас чекають незабутні враження від прочитаних на моїх сторінках творів українських та зарубіжних авторів. Ви поринете в цікавий світ віршів та оповідань, легенд, міфів і байок, матеріалів з інтернет-джерел і журналів.

Читаючи літературні твори, розмірковуюте, уявляйте, збагачуйте своє мовлення. Навчайтеся аналізувати вчинки персонажів, порівнювати твори, працювати злагоджено в групах.

Аналізуйте твори вдумливо, знаходьте потрібну інформацію, перевіряйте її достовірність, узагальнюйте прочитане, щоб використати під час досліджень та виконання проєктів. Запам'ятовуйте народну мудрість.

Особливу увагу приділяйте медіатекстам. Спробуйте себе в ролі мультиплікаторів, режисерів, кореспондентів. Розвивайте акторські здібності, інсценізуючи прочитане в класі та на сцені.

Ваш підручник

Умовні позначення:



ознайомся з текстом



працюйте в парі (групі)



послухай текст, переглянь відео



дай відповіді на запитання, проведи літературознавче дослідження



словникова скарбничка





ОСІНЬ КЛИЧЕ ДО ШКОЛИ



Прочитай вірш спочатку подумки, а потім уголос.

ПЕРШИЙ ДЕНЬ

Марія Пригара

Що за диво сталось в нашім місті?
Йдуть до школи квіти пишнолисті.
Поспішають айстри та нагідки,
тільки квітка хилиться до квітки.
Дріботять жоржини і левкої:
ви юрби не бачили такої.
Поставали біля школи в пари,
зайняли навколо тротуари.
І говорить айстра до жоржини:
— От уже й дзвінок за дві хвилини.
А ромен всміхається красолі:
— Правда ж, добре вчитися у школі?
...Та хіба сміятись вміють квіти?
Ні питать не вміють, ні ходити.
Не садок розцвівся тут, не грядка —
біля школи хлопчики й дівчатка.
Це вони прийшли сюди з квітками,
бо сьогодні стали школярами.



- Який настрій у тебе після читання вірша? Чому вірш має таку назву? Запропонуй свій заголовок.
- Скільки назв квітів згадано у вірші?
- Підготуйся до виразного читання вірша. Позмагайся з однокласниками / однокласницями.



- Утвори прислів'я. Прочитай та поясни, як ти їх розумієш.

Здобудеш освіту — ● ● того за плечима не носити.

Хто хоче більше знати, ● ● пригодиться на старість.

Чого навчився, ● ● побачиш більше світу.

Учись змолоду — ● ● тому треба менше спати.





Прочитай текст. Чому авторка саме так назвала твір?

За Ольгою Лапушеною

КАЗКА ПРО КНИГУ

— Знову до школи, — Петрик зітхнув і вийшов на вулицю. — Як же швидко пролетіли канікули!

Петрик — учень п'ятого класу. Він не любив учитися і завжди йшов до школи неохоче. Батьки всіляко намагалися заохотити його до навчання, але їм це не вдавалося. От і сьогодні в Петрика був кепський настрій, бо йому знову довелося йти до школи.

Було друге вересня, і стояла чудова погода. Сонечко сяяло, усміхалися квіти на клумбах, пташки співали веселі пісні, й лише Петрик був набундючений, як осіння дощова хмаринка. Першим уроком за розкладом була математика.

— Це вже занадто, — понуро скаржився на життя хлопчик. — Мало того, що потрібно йти до школи, так ще й починати навчання з математики.

Він ішов поволі, розглядаючи яскраві вітрини, нікуди не поспішав. Раптом біля вітрини книжкового магазину Петрикові здалося, що невеличка блакитна книжка поворухнулася. Петрик підійшов ближче й уважно придивився, але книжка стояла нерухомо.

— Мабуть, здалося, — прошепотів хлопчик. Щойно він рушив далі, як книжка знову ворухнулася. Петрик зайшов до магазину і попросив показати йому блакитну книжку з вітрини без назви.

— Навіть дивно, що ти обрав саме цю книгу, — здивувалася молода продавчиня. — Зазвичай діти обирають книжки з яскравими обкладинками і виразними назвами.

— Що тут дивного? Вона ж рухається, — відповів Петрик.

— Не вигадуй! — усміхнулася продавчиня. — Купуватимеш книгу?

— Так, — пробурмотів хлопчик.

Усю велику перерву Петрик умовляв книжку рухатися, щоб це побачили його друзі. Але вперта книжка і не думала





ворушитись. Хлопчик дуже на неї образився, адже друзі з нього сміялися і тепер, напевно, увесь рік глузуватимуть.

Тільки-но Петрик прийшов додому, закинув книжку за ліжку і вирішив більше ніколи про неї не згадувати. Та мама, прибираючи в кімнаті, знайшла неслухняну книгу. І Петрику довелося все розповісти.

— А звідки вона в тебе? — запитала мама в сина.

— Купив.

— Ти купив книжку?! — зраділа мама. — Потрібно татові розповісти.

Побачивши, як зраділа мама, Петрик вирішив хоча б погортати сторінки книжки. Та коли він її розгорнув, то побачив лише порожні аркуші. Увечері мама розповіла татові про несподіваний учинок сина, і тато також дуже зрадив.

— Принеси її, будь ласка. Я хочу на неї подивитися, — попросив тато.

Петрик знизав плечима і приніс порожню книжку. Тато обережно розгорнув її та пробіг поглядом по сторінці.

— Це чудова книжка! Я її читав у дитинстві. Вона дуже цікава, про ковбоїв та індіанців.

Хлопчик дуже здивувався, адже для нього сторінки книги продовжували бути порожніми. Наступного ранку, коли його мама погортала порожню книжку, вона теж зраділа:

— Ой, як чудово! Цю книжку я читала в дитинстві! Вона про чарівну няню.

Петрик зовсім розгубився. І вирішив негайно все з'ясувати.



- Розкажи, яким ти уявляєш Петрика.
- Поміркуй, чому для хлопчика книжка була порожньою.
- Пофантазуй, як далі розвиватимуться події.

Сьогодні Петрик ішов до школи тією ж дорогою, що й тоді, коли купив книжку. Він уважно розглядав вітрини. Але книгарні там не було. Замість неї працював кондитерський магазин. Хлопчик зайшов до нього. За прилавком стояла та сама дівчина, що продала йому книжку.





— Доброго ранку, — привітався Петрик.

— Доброго ранку, — відповіла продавчиня. — Хочеш купити печиво?

— Ні. Я хочу запитати про книжку, яку я у вас придбав.

— Яку книжку, хлопчику? — здивувалася дівчина. — Ми не продаємо книжок. Ти краще купи печиво.

Петрик купив печиво й пішов до школи, нічого не розуміючи. Печиво було в залізній коробці синього кольору. На ній був зображений білий корабель, що боровся з величезними хвилями, намагаючись пройти поміж скель.

Увечері Петрик зручно вмовстився в кріслі, відкусив шматочок печива і розгорнув книжку. Вона залишалася порожньою. Тоді хлопчик вирішив роздивитися коробку, на якій великі хвилі намагалися потопити корабель. Скелі ворожо оточили судно...



Зручне крісло і смачне печиво допомогли Петрикові уявити себе на борту цього корабля, який серед океану відважно боровся з хвилями і підводними рифами, оминав скелі й мілину. Петрик раптом відчув, як кімната захиталася і йому в обличчя дмухнув вологий вітер з океану.

— Чого стоїш? — почув хлопчик хриплий окрик і озирнувся. На Петрика дивився старий матрос і звертався саме до нього.

— Біжи до капітана, хлопче, і скажи, що наш корабель «ковтнув» води.

Петрик побіг шукати капітана. Матрос продовжував йому щось голосно кричати навздогін, але Петрик вже нічого не чув. Він розумів, що корабель може потонути.

Хлопчику пощастило швидко знайти капітана. Це був височенний чоловік з густими бровами і палаючими очима.





Почувши слова Петрика, капітан вибіг на палубу і почав віддавати накази. Матроси миттєво їх виконували, і корабель, оминувши скелі та рифи, попрямував у заданому напрямку.



— А ти молодець! Не злякався, не сховався, а відважно допоміг команді, — похвалив Петрика капітан і запросив до себе в каюту.

Небезпека минула, корабель успішно продовжував свій хід.

Капітанський чай смакував хлопцеві, у каюті було тепло і затишно, проте Петрикові хотілося повернутися додому.

Щойно хлопець про це подумав, як опинився у своїй кімнаті. Перед ним лежала розгорнута книга, не порожня, а з ілюстраціями і текстом. На обкладинці Петрик прочитав назву, написану золотими літерами: **Роберт Льюїс Стівенсон, «Острів скарбів»**.

Петрик продовжив читати. Пригоди, описані в книзі, виявилися такими захопливими, що хлопець не помітив, як прочитав історію до кінця. Але, щойно Петрик прочитав останнє слово, текст на сторінках почав зникати, і за мить книжка знову стала порожньою. Тоді хлопець зрозумів, що книзі можна замовляти пригоди. Він зручно вмотився в кріслі, розгорнув книгу, відкусив смачне печиво, заплющив очі й уявив себе на безлюдному острові. Тієї ж миті Петрик опинився на теплому білому піску під великою пальмою. А на обкладинці книги з'явилася назва **«Робінзон Крузо»**.



- Що придбав Петрик у магазині?
- Які дивні пригоди трапилися з хлопчиком?
- Чи однаковим було ставлення до книг у Петрика на початку та наприкінці казки?
- Яке продовження може бути в казки? Розкажи про це.
- Запропонуй свій заголовок до тексту.
- Пригадай книги, які ти прочитав / прочитала влітку. Про одну з них розкажи в класі.





Як розповісти про прочитану книгу

- Укажи автора / авторку і назву книги.
- Повідом, про що ця книга, яка її тема, хто персонажі.
- Коротко перекажи сюжет.
- Поділися враженнями від прочитаного.
- Обґрунтуй, чому цю книгу варто прочитати твоїм одноліткам.



- Складіть список прочитаних улітку книг (на аркуші).
- Поцікавтеся, які книги читали ваші друзі.



Збагачай своє мовлення прислів'ями про книгу.

- Книгу прочитати — на крилах літати.
- Книга для людини — що вікно для хатини.
- Одна книга тисячі людей навчає.
- Книга — друг на все життя.
- Книга — міст у світ знань.
- З ручаїв — ріки, з книжок — знання.
- Книга мовчить, та багато вчить.



Послухай пісню. Який настрою вона створює?



**Прочитай заголовок твору. Що означає слово *смуток*?
Поміркуй, про що може йтися в тексті з таким заголовком.**

За Олегом Погинайком

ОСІНЬ БЕЗ СМУТКУ

Літо збігло швидко і непомітно. Але листочки, що росли на деревах, це помітили лише тоді, коли почали втрачати зелений колір. Куди та чому він зникав — невідомо. Поки художниця Осінь розфарбовувала їх в інші кольори, вони сумно дивилися в небо, зітхали, тихо перемовляючись. Листочки згадували, як було хороше рости й шелестіти на гілках дерев, пити теплі краплини вранішньої роси, загравати з вітерцем, слухати спів птахів. А ще вдихати аромати трави та літніх квітів, які росли на землі. «Однак тепер усього цього не буде, — думали листочки. — Без зеленого забарвлення станемо нікому не потрібними. Навіть люди на нас не дивитимуться».





Одного ранку, прокинувшись від поцілунків сонячних зайчиків, листочки помітили на собі нові кольори: багряний, жовтий, червоний, вишневий, рожевий, фіолетовий. Завдяки їм вони стали ще привабливішими, яскравішими. Та не довго раділи листочки. Холодні дні, тумани, що не хотіли розсіюватися, відсутність сонечка, яке затуляли сірі дощові хмари, примусили їх важко зітхати, опадати й сумувати, що більше не тішитимуть людей новою красою. Бо хто ж, ідучи по листю, дивитиметься під ноги?

Якось листочки побачили хлопчика, який ішов з батьками, обережно підіймав листочки та складав їх в осінній букет.

— Візьми мене! І мене! Подивись, яке я барвисте! І я також красиве! — лунало звідусіль.

Хлопчик не міг забрати всіх. Лише до деяких простягалися його рученята, але усмішка не залишила байдужим жоден листочок. Вона була щирою, ніжною, лагідною та без краплини смутку. І від того світ ширшав, добрішав, а барви художниці Осені в осінньому букеті ставали ще яскравішими.



- Знайди і прочитай речення, які змальовують красу осінньої природи.
- Добери інший заголовок до тексту.



- Поміркуйте, чому листочки восени забарвлюються в різні кольори. Розкажіть про це в класі.
- Порадьтеся з друзями / подругами, що можна виготовити з осінніх листочків. Організуйте виставку осінніх поробок.



Прочитай текст.

Юлія Смаль

АРТЕМКОВІ ДРУЗІ

Настала золота осінь. Марійка та Василько бігали алеями міського парку і збирали різнобарвні листочки — червоні, жовті, коричневі, із зеленими прожилками. Вони всі були такі різні й такі гарні, що хотілося набрати якнайбільше. Мама просила назбирати таких листочків, аби потім скласти їх до товстої книжки, а взимку робити аплікації.





Маленький павучок Артемко сумно дивився на діток, сидячи на жовтому кленовому листку. Йому ні з ким було гратися, бо ні братика, ні сестрички Артемко не мав. Скоро настане зима — усі павуки, які не знайшли собі оселю на зиму, муситимуть влягтися спати в затишних місцях. Хтось сплете хатку на сухій бадиліні в полі, хтось вчепить теплий пухнастий дім до кущика, а хтось заховається під кору. Зима, кажуть, довга, і спати всю зиму сумно. Артемкові аж сльози на очі навернулися. Він нещодавно народився, а тепер от йому треба лягати спати. Він ще ж нічого не бачив! Нічогісінько!



Артемко, задивившись на дітей, так захопився, що забув міцно триматися. Але хіба йому це допомогло б? Листок відірвався і, повільно кружляючи, полетів на землю.

— Дивись! Дивись, який гарний листочок летить! — гукнула Василька Марійка. — Давай його впіймаємо, допоки він не впав!

Діти, витягнувши руки, почали підстрибувати, щоб упіймати листочок.

Артемко перелякався: чи не заподіють ці діти йому шкоди? Марійчина ручка вхопила листочок.

— А-а-а-а! — злякалась дівчинка. — Тут павук!

— Та він же маленький, глянь який! Це ж павучатко! — заспокоїв Василько.

— А й справді, крихітний. Дивись, як він уважно на нас дивиться!

Павучкові так цікаво було поглянути на дітей зблизька, що він і забув про свій страх.

Дівчинка з виразними синіми очима і довгими руськими кісками, така гарненька. От якби вона захотіла з ним дружити! І хлопчик... Артемко ще не бачив таких дітей! Чесно кажучи, він взагалі ще зблизька не бачив жодної дитини, але цей хлопчик точно стане його другом.





— Я Артемко! — голосно гукнув павучок, щоб його розчули. Марійка почула лише слабенький писк. Вона відповіла йому дуже тихенько, щоб не оглушити нового знайомого, та павучкові все ж здалося, що почалася буря.

— Я Марійка, дуже приємно. Я й не знала, що павучки розмовляють!

— А я не знав, що діти розмовляють! — не менш здивовано відповів павучок.

— Будеш з нами дружити? — запитав Василько. Він дуже любив товаришувати з усіма на світі. — Ми поселимо тебе в банку у своєму домі й годуватимемо всю зиму!

— Зиму? Ви хочете запросити мене до себе на зиму? Ура! — зрадів павучок, що вже збирався шукати собі місце для домівки.

— То як, йдемо до нас?

— Йдемо!

Діти вже назбирали достатньо листя. Артемків листочок несла Марійка. Вона вже уявляла, як узимку вони з Васильком виготовлятимуть аплікації з осінніх дарунків, а маленький Артемко дивитиметься на їхню роботу. Артемко тихенько усміхався: які гарні ці діти! Як йому пощастило опинитися на тому листку — тепер у нього є дім на всю зиму!



- Чи сподобався тобі прочитаний текст? Чому?
- Хто головні герої / героїні оповідання? Де відбувалась описана подія? Від чийого імені ведеться розповідь? Знайди слова, які виражають головну думку оповідання.
- Що в оповіданні реальне, а що — казкове?

Чи відомо тобі, що існує Міжнародний день дружби? Його заснували для того, щоб незалежно від життєвих обставин люди нагадували своїм друзям / подругам, які вони важливі. Це свято зародилося в США 1935 року, коли американський Конгрес призначив першу неділю серпня національним днем дружби. Згодом Міжнародний день дружби почали відзначати 9 червня.





Збагачуй своє мовлення.

- Добери прислів'я про дружбу та поясни в класі, як ти їх розумієш.



Прочитай текст. Поміркуй, які пахощі може мати осінь.

Людмила Федорова

ОСІННІ ПАХОЩІ

На уроці вчителька запитала дітей, чим пахне осінь для кожного з них. Учні наперебій підносили руки і відповідали зі знанням справи. Оленці осінь пахла духмяними яблуками та стиглим виноградом, Тарасові — дощем і туманом, Андрійкові — грибами та горобиною, Яринці — айстрами й хризантемами. Матвійко (він був ласуном) сказав, що йому осінь пахне гарбузовою кашею та насінням. Усі діти жваво й захоплено підтримували бесіду. Лише Кирилко замріяно мовчав, прикипівши поглядом до вікна. Учителька привітно подивилася на хлопчика і запитала, чим для нього пахне осінь. Кирилко, спинивши на хвильку свої думки, тихо сказав: «Моя осінь пахне казкою».

Дітвора притихла. Лагідно усміхаючись, Олена Василівна звернулась до Кирилка:

— Може, ти повідаєш нам свою казку?

І хлопчик розповів.

Далеко-далеко, у найстарішому лісі, стоїть незвичайний палац із різнобарвного листя. Тут живе її величність Королева Осінь. Узимку вона відпочиває, набирається сил, бо навесні та влітку безупинно працює. У королівському палаці є чотири чарівні скрині, куди Королева збирає скарби для кожної пори року. У першу скриню — кольори та відтінки веселки, у другу — ранкову свіжість, денне тепло та вечірню прохолоду, у третю — вітри, тумани і дощі, а в четверту — казки. У перший день осені вона сідає в золоту карету, запряжену трійкою коней, і мандрує білим світом. Добре знають усі дороги її вірні коні — Жовтогривий Вересень, Багряногрудий Жовтень та Білокрилий Листопад.





Стрімким вітерцем летять вони ланами, садами, лісами, дібровами, аби встигнути вчасно принести на Землю щедрі дари Королеви. Так подорожує її величність доти, доки скриньки не спорожніють. Тоді повертається вона у свої володіння, скидає золотаві королівські шати, закутується в білу хутрянку ковдру і лягає спочивати аж до весни. Трійко вірних коней пильно оберіга-

ють ліс та свою Королеву.

Кирилко, перевівши погляд на вікно, припинив свою розповідь. Очі стали враз сумними. Уважна Олена Василівна помітила це і запитала:

— А чому це ти, Кирилку, засмутився?

— Дуже хочу зустріти Королеву Осінь, — відповів хлопчик. — Дідусь розповідав мені: кого Королева зустріне, тому вона дарує свій найцінніший скарб — казки, що зібрані в останній скрині. А це ж таке багатство — знати всі казки на світі! — вигукнув Кирилко.

Зі дзвоником хлопчик кумедно взяв свій портфель, сказав усім «До побачення» й швиденько вибіг із класу. Учителька та діти довго дивилися йому вслід. Хлопчик попрямував до лісу. Може, сьогодні малому пощастить і він зустріне казкову Королеву?



- Про що мріяв хлопчик? Що в оповіданні казкового?
- Поміркуй, що могло трапитись далі.
- Вигадай своє продовження оповідання. Розкажи про це в класі.



- Обговоріть, чому для кожної дитини осінь пахла по-іншому.
- Обмінюйтеся думками, чим для вас пахне осінь.





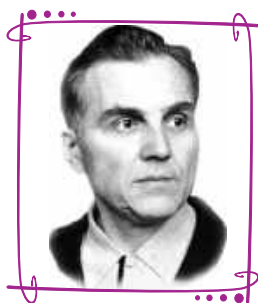
- Пригадайте оповідання Олега Погинайко «Осінь без смутку». Порівняйте його з оповіданням Людмили Федорової «Осінні пахощі». Заповніть таблицю (на аркуші).

Олег Погинайко «Осінь без смутку»		Людмила Федорова «Осінні пахощі»	
Відмінне	Спільне	Відмінне	
1.	1.	1.	
2.	2.	2.	



Збагачай своє мовлення прислів'ями про осінь.

- Осінь сумна, а весело жити.
- Осінь на строкатому коні їздить.
- Хвали літо, коли осінь прийде.
- Осінь усьому рахунок веде.



Василь Сухомлинський — видатний педагог, автор понад 600 статей, 1200 оповідань і казок. Наклад його книг становить близько 4 мільйонів примірників різними мовами.

У його палкому серці жила велика любов до всього світу. Він не лише навчав, а й прищеплював кожній дитині найкращі людські якості: доброту, чуйність, людяність, патріотизм, повагу до старших, любов до Батьківщини.



Прочитай заголовок.

Поміркуй, про що йтиметься в оповіданні.

Василь Сухомлинський

ЛАСТІВКИ ПРОЩАЮТЬСЯ З РІДНИМ КРАЄМ

Багато років під стріхою* однієї хатини жили ластівки. Навесні вони поверталися з вирію, ластів'ят виводили, а восени відлітали в теплі краї. У хатині жили батько й мати, була в них дівчинка Оленка. Вона з нетерпінням чекала теплого весняного дня, коли з'являються ластівки. Це було для Оленки справжнім святом. Улітку дівчинка любила дивитись, як ластівки годують пташенят, вкладаються спати.





А восени, коли вони відлітали, Оленці ставало сумно: мовби розлучалася з дорогими друзями.



- Роз'єднай слова і прочитай.

Закілька днів до відлітання ластівки збиралися в великою зграєю, сідали на телефонних дротах на протидвору й довго там сиділи. Оленці здавалося, що ластівки сумують. Вона прислухалася до їхнього тривожного щебетання й думала: «Чому це вони так довго сидять?»

І маму спитала:

— Чому?

— Вони прощаються з рідною землею. Бо дорога до теплого краю далека й важка.

Оленка підходила до зграйки ластівок, що сиділи на дротах. Їй дуже хотілося, щоб ластівки і з нею попрощалися.

** Стріха — солом'яна або очеретяна покрівля будинку; нижній край солом'яної покрівлі.*



- Які почуття виникли в тебе після читання оповідання?
- Чи потрібно птахам щороку відлітати в теплі краї?
- Чи справді Оленка сумувала за ластівками? Висловлюйся за зразком:

Так / ні, я погоджуюся / не погоджуюся з цією думкою. Я вважаю, що ..., тому що Наприклад, Отже, ... (зроби висновки).

- Скільки ілюстрацій ти можеш намалювати до цього твору? Які кольори переважатимуть на них?
- Добери інші заголовки до оповідання.



Переглянь відео «Ластівка годує малят».



Збагачай своє мовлення прислів'ями про ластівок.

- Де ластівка не літає, а навесні додому вертає.
- Ластівка весну починає, осінь накликає.





Прочитай вірш. Визнач його тему.

ВІДЛІТАЮТЬ ПТАХИ

Олександр Єрох

Відлітають птахи в теплий край, в теплий край,
з ними пісня злітає журлива,
золотаво-червоний задумався гай,
похилилась калина вродлива.

Зажурилась вона у осінній красі,
жовте листя тремтить, опадає,
з неба линуть до нас журавлів голоси
так, що серце на мить завмирає.

Завмирає серденько, сумує й болить,
в тиші сонячній верби зітхають,
спів сумний небесами на крилах летить —
рідний край журавлі залишають.



- Який у тебе настрій після читання вірша?
- Пригадай, чому відбуваються сезонні перельоти птахів. Розкажи про це в класі.
- Підготуйся до виразного читання вірша. Поміркуй, з якою інтонацією та в якому темпі потрібно читати вірш.
- Склади усну розповідь про життя птахів на чужині чи про зимівлю в рідному краї.



Збагацуй своє мовлення висловами про птахів.

- Якщо бузьки не відлетіли до Покрови — на теплу зиму.
- Грак відлетів — чекай снігу.
- Дикі гуси на відльоті — кінець бабиному літу.
- Шпаки довго не відлітають — осінь буде сухою.
- Якщо журавлі відлітають у вирій і стиха курличуть, немов перемовляються, осінь буде тривалою й погожою.





Прочитай вірш мовчки. Підготуйся до виразного читання.

Леся Вознюк

ЖУРАВЛІ

Журавлі ключами
замикають літо,
в золоту обнову
вбралися ліси.
Кетяги калини,
сонечком зігріті,
бережуть краплини
літньої краси.

Журавлі ключами
відімкнули осінь,
на крилі понесли
літо в далечінь.
Ну а нам лишили
золоті вітрила
і тумани сині,
неба глибочінь.



- Які картини постали у твоїй уяві під час читання вірша?
- Які слова вжито в переносному значенні? З якою метою?



Проведіть дослідження.

- Чи відомо вам, що 13 вересня відзначають День журавля? Дізнайтеся, коли та чому виникло це свято.
- Чи знаєте ви, що вивчає геральдика? Довідайтеся, на гербах яких міст України та інших держав зображено птахів.
- Знайдіть у збірках прислів'їв чи в інтернеті прислів'я про перелітних птахів.



Прочитай оповідання.

Микола Магера

ТОПОЛЯ

Росла собі край дороги тополя все вгору та вгору. Повз неї вдень і вночі стрімголов мчали таксі, вантажні автомобілі, автобуси, ліниво повзли трактори з причепами, обкутували їдким димом мотоцикли і мопеди.





Дорога гула, ревла, стогнала.

А тополя то припадала пилом, то вмивалася дощами, то обсушувала свої листочки на сонці. Звикли до неї водії й пішоходи, ковзали байдужими поглядами і мчали чи йшли далі.

Якось уранці, коли сонце обняло своїми ласкавими променями дерево, на протилежному боці дороги чубатий хлопчина гукнув до мами, що вела його за руку:

- Мамо, дивіться!
- Що там, сину?
- Тополя засвітилася.



Жінка зупинилася й радісно усміхнулася: тополя справді ніби зайнялася зсередини. Листочки навколо стовбура пожовкли, а зовні ще милували око потемнілою густою зеленню. Тому й здавалося, що дерево підсвічується невидимими світильниками.

Хлопчик допитувався:

- Мамо, там лампочки? Як на ялинці?
- Ні, Юрасику, то листочки так світяться.
- А хто їх посвітив?
- Осінь, мій хлопчику.
- Осінь?
- Еге ж.

Мати із сином милувалися вродою тополі, а мимо мчали й мчали автомобілі.



- Як змінилась тополя?
- Скільки часу могла тривати описана подія?
- Які ілюстрації ти можеш намалювати до цього твору? Які кольори переважатимуть на них?



- Інсценуйте оповідання. Мімікою та жестами передайте емоції, які відчували мама та Юрасик.



Прочитай текст. Поміркуй, чому автор саме так назвав твір.

За Віктором Лукінім

ПРО МАТЕМАТИКУ І КОХАННЯ

Присягаюся вам: ніколи в житті я не подам Сергієві руки. Нам уже немає про що говорити. І хай яку цікаву гру він вигідає, я пас. Заявляю вам з усією відповідальністю: у мене відтепер немає найкращого друга.

Усе почалося з того дня, коли до нашого класу прийшла Ляля. Взагалі-то її ім'я Людмила, але всі звать її Лялею. Вона і справді схожа на ляльку. Уявіть собі величезні сірі очі, маленькі вушка і довгі кучері кольору стиглого жита. Коли на них потрапляє сонячний промінчик, то кучері виблискують то золотавим, то мідним кольором, і від цього тобі хочеться затамувати подих. Уявили?

Така наша Ляля.

А ще в неї лагідна усмішка. Не те, що в Маринки. Та як скривиться — хоч тікай. А не встигнеш утекти — отримаєш в бік.

— Чого рота роззявив? — питає Маринка, примруживши очі. — Не бачиш, який портфель важкий? Теж мені джентльмен.

І тут тобі вже немає куди дітися, доводиться брати Маринчин портфель і нести слідом за нею. І не тому, що тобі не хочеться отримати ще одного стусана (таки справді не хочеться), а тому що хоча Маринка й нахаба, але ж дівчинка. Он вона йде попереду і жує яблуко. Хоч би пригостила. Теж мені принцеса.

Ні, Ляля не така. От, наприклад, одного разу я їй кажу:

— Лялю, дай списати домашку з математики!

І вона не буркнула: «Може, тобі ще краватку попросувати?», як дехто, а мило всміхнулася і тихо відповіла:

— Ти її не встиг зробити чи не зрозумів, що до чого?

А я кажу:

— Якщо чесно, то вона взагалі надто складна для мене.

— Нічого складного там немає, — знову всміхнулася Ляля, і ніби сонце вийшло з-за хмар. — Хочеш, я допоможу тобі розібратись?





Чи я хочу розібратись? Та я до ночі сидів би в школі, щоб тільки зробити ту математику. Тобто математика мене не те щоб дуже цікавила, але сидіти з Лялею поруч, коли вона пише своєю ручкою в моєму зошиті і її волосся лоскоче моє вухо — про це ж можна лише мріяти! І ми сиділи, і рахували, й обчислювали, і креслили графіки, і все було б добре... Якби не Сергій.



Тому що наступного дня, коли я пішов до Лялі та вже хотів попросити допомоги розв'язати нову задачу, Сергій, нібито ненавмисно, відштовхнув мене і голосно сказав:

— Лялю, дай списати домашку з української!

Уявляєте собі цю підступність? Я вважаю, що це огидний вчинок — скористатися моїм методом, щоб посидіти з Лялею за однією партою після уроків у порожньому класі. Напевне, одразу варто було б натовкти йому під боки, але тоді я ще вважав його своїм найкращим другом.

Та це ще не все! Якимось на перерві я пригостив Лялю сендвічем. Я сам його зробив, спеціально для неї. Бачили б ви мій сендвіч — з домашньою маминою котлетою, тоненькими скибочками помідорів, огірків та ароматним сиром! І тут, звідки він лише взявся, як з-під землі виріс Сергійко і так само, ніби випадково, штовхнув тепер уже Лялю. Сендвіч випав з її рук, гепнувся на підлогу і розвалився: котлета окремо, огірки окремо.

— Ой, вибач, будь ласка, — сказав Сергійко Лялі, ніби мене взагалі тут не було. — Я такий незграба!

А потім я сам бачив, як у шкільній їдальні він купив для Лялі величезне тістечко. А собі маленьку піцу. І вони сиділи за одним столом, жували й дивились одне на одного, час від часу посьорбуючи гарячий шоколад із двох синіх чашок. Цього я вже витримати не міг.





Я не став їм заважати. Я просто вирішив, що більше ніколи не подам Сергієві руки. Немає нашої дружби!

А зараз сиджу на лавці у дворі та чекаю на Буню. Буню всі поважають. Не дивіться, що прізвисько в нього смішне. Це через те, що він Ваня Бунько. І якщо ви уважно читаете новини, то маєте знати, що Іван Бунько з восьмого класу «А» минулого тижня став майстром спорту з боксу. Ні, не думайте, я не проситиму його провчити Сергія. Це було б підступно. Я просто хочу запитати його дещо. Я скажу: «Буню, а як ти вчинив би, якби твій найкращий друг купив найгарніший дівчинці на світі величезне тістечко?»

— Як я вчинив би? — повторив Буня моє запитання і сів поруч. — Я з ним домовився б. Я б сказав: якщо ми справжні друзі, то поведься чесно. Нехай дівчинка сама скаже, хто їй більше подобається.

— А якщо вона скаже, що він?

— Ну ОК.

— Просто ОК?

— Так, — Буня поклав руку мені на плече. — Розумієш, **не можна просто так втрачати друзів.** — Потім він подивився на годинник і додав: — О, вибач, мені час.

Буня підвівся, дійшов до рогу і зупинився. Я бачив, як він ще раз подивився на годинник, а потім до нього підійшла Ляля, і вони разом покрокували до кав'ярні, де продається найкраще морозиво в місті.



«Овва, — думав я, коли повертався додому. — Оце так закрут...».

І я так замислився, чи розповідати про Буню Сергієві, що не помітив, як мене наздогнала Марина. В обох її руках було по яблуку. Одне вона простягнула мені:

— Пригощайся!





- Чи сподобалось тобі оповідання?
- Від чийого імені ведеться розповідь?
- Як можна пояснити дивну поведінку хлопчиків?
- Чому Ляля симпатизувала Сергієві та оповідачеві?
- Прочитай виділені слова. Поясни, як ти їх розумієш.



Збагачай своє мовлення прислів'ями про дружбу.

- Дружба — велика сила.
- Вірний приятель — то найбільший скарб.
- Дерево міцне корінням, людина — друзями.
- Той лиш друга матиме, хто сам другом буде.
- Яку дружбу заведеш, таке й життя поведеш.



Виконай завдання на вибір.

- Склади усне висловлювання за одним із прислів'їв.
- Склади есе «Чи вважаю я себе справжнім другом?».

Перевірте свої знання за розділом «Осінь кличе до школи».



- Пригадайте, з яких творів складається розділ. Назвіть їх жанри.
- Пригадайте, чим прозова мова відрізняється від віршованої. Назвіть прозові твори. Назвіть віршовані (поетичні) твори. Хто їх автори / авторки?
- Об'єднайтесь у дві групи. Створіть хмари слів на теми «Школа» та «Осінь».



- Який твір розділу справив на тебе найбільше враження? Чому? Розкажи про це. Починай свою розповідь так:

*Найбільше мене захопила казка / оповідання / вірш «...».
Автор / авторка цього твору Цей твір найцікавіший,
тому що*

- Хто з персонажів тобі найбільше імponує? З ким тобі хотілося б потоваришувати? Чому?
- Які вислови збагатили твоє мовлення?
- Що у творах розділу тебе найбільше схвилювало? Прочитай ці моменти.
- Пригадай, як скласти план до тексту.





- Як розказати про прочитану книгу?
- Склади запитання для шкільної літературної вікторини за сюжетами творів розділу.

Із якого твору рядки ... ?

Хто автор / авторка твору ... ?

У розділі ... поетичних творів. Це такі твори:

У розділі ... прозових творів. Їх написали:

- Переглянь ілюстрації до творів розділу. Намалюй свої ілюстрації до сюжетів, які тебе найбільше схвилювали.
- Знайди в додатковій літературі веселі історії зі шкільного життя. Розкажи їх у класі. Запропонуй однокласникам / однокласницям їх прочитати.
- Заповни таблицю (на аркуші).

За творами розділу «Осінь кличе до школи» я			
знаю:	розумію і можу пояснити:	умію:	запам'ятав / запам'ятала вислови:
1.	1.	1.	1.
2.	2.	2.	2.

МІФИ ТА ЛЕГЕНДИ

Ми живемо в сучасному світі й маємо змогу читати книги, відвідувати театральні вистави, переглядати фільми, знаходити будь-яку інформацію в інтернеті. Навіть давні твори, які з'явилися, коли ще не було письма, зараз надруковано в книгах. Їхні автори здебільшого залишилися невідомими.

Віддавна люди прагнули зрозуміти, як виникли земля, небо, зорі, вода, хто створив рослини, тварин, людей. У розповідях давні люди відображали свої уявлення про навколишній світ та його походження. Так створювалися **міфи** — оповіді про виникнення Всесвіту і людей, про чудеса світу, подвиги богів, царів та героїв. Міфи (у перекладі з грецької — «слово», «переказ») не лише цікаві й повчальні, а й містять чимало пізнавальної інформації.





Прочитай давньогрецький міф.

Гжегож Касденке

Переклад з польської Божени Антоняк

НАШ ДРУТ ПРОМЕТЕЙ

Будь-яка дитина знає, що з піску можна зліпити різні класні речі. Рибок там, квіточки різні — хто що вміє. А Прометееві колись вдалося зробити з піску людину. Та ще й не одну. Ну, але Прометей був титаном, тобто одним із богів — а як відомо, боги ще й не таке вміють. Крім того, він зробив цю людину не з піску, а з глини. Може, то була якась особлива глина? Важко сказати... Хай там як, а зліпив — і все!

Хтось запитає: «Нащо ліпити людей, якщо їх на світі стільки?» У тім-то й річ, що тоді ніяких людей не було! Спустошена земля ледве дихала після війни богів, що змагалися тут за владу.

Вигляд вимерлих, пустельних теренів пригнічував Прометей. Тут бракувало живої душі. Бракувало людини. Отож Прометей нахилився над шматком глини й заходився ліпити — руки, ноги, голову... Працював невтомно кільканадцять годин, а скінчивши, попрохав Афіну, богиню знань і мудрості, аби та вдихнула в нерухомі людські тіла життя. Саме так з'явилися перші люди.



- Розкажи, хто, за міфом, створив людей. Чому він це зробив? З якого матеріалу?
- Якою надзвичайною силою володів Прометей?
- Які нові слова поповнили твій словник?
- Чи віриш ти в таке походження людей?
- Перекажи міф від імені Прометея.



Прочитай міф.

Український міф

ЗОРЯНИЙ ВІЗ

Колись, дуже давно, а де саме — невідомо, була велика посуха. У річках та озерах, у колодязях повисихала геть чисто вся вода. Люди без води почали хворіти та помирати. У тому краї жила одна вдова, а в неї була дочка.





Захворіла вдова без води, і дочка, щоб урятувати свою матір, узяла глечик і пішла шукати воду. Де вона її шукала, хто знає, а тільки десь таки знайшла. Набрала в глечик і понесла додому. Дорогою зустріла одного чоловіка, що вмирав без води, дала йому напитися і так врятувала його від смерті. Далі вона зустріла другого, потім третього, четвертого і наприкінці — сьомого чоловіка. Усім дівчина давала пити і рятувала від загибелі. Води залишилося в неї лише на самому дні.

Ішла вона, ішла та й сіла відпочити, а глечик поставила біля себе на землю. Раптом прибіг собака. Він, мабуть, теж хотів напитися і перекинув глечик, з якого вилетіло сім великих золотих зірок і восьма маленька. Поставали вони на небі й утворили «віз». Сім зірок — це душі людей, яким дівчина давала пити, а восьма — маленька, бо то душа собаки, що перекинув глечик. Для того Бог поставив їх на небі, щоб усі люди бачили, якою щирою була та дівчина. За таку доброту Бог послав дощ на землю, а матері дівчини подарував життя.



- Як, за міфом, з'явилося сузір'я? Чому Бог послав дощ?
- Проведи дослідження. Міжнародний астрономічний союз офіційно визнав 88 сузір'їв. З'ясуй, яку ще назву має сузір'я Зоряний Віз.



- Уявіть, що вам потрібно зробити відеокадри до міфу. Що найважливіше варто показати? Як озвучити?



Переглянь міф «Берегиня».



Прочитай давньоіндійські міфи про створення світу.



*Давньоіндійські міфи
За переказом Ольги Бондарук*

ТВОРЕННЯ

Спочатку не було нічого. Ні Сонця, ні Місяця, ні зірок. Лише води простягалися безмежно. Води зародили вогонь. Величезною силою тепла в них зародилося Золоте Яйце. Тоді ще не було року, бо не було кому відміряти час. Та стільки,





скільки триває рік, плавало Золоте Яйце в безмежному океані. Через рік із Золотого Яйця виник прародитель Брахма. Він розбив Яйце, і воно розкололося навпіл. Верхня половина його стала Небом, нижня — Землею, а між ними, щоб розділити їх, Брахма умістив повітряний простір. І він закріпив Землю серед вод, і створив сторони горизонту, і поклав початок часу. Так було створено Всесвіт. Але тоді Творець озирнувся навколо і побачив, що немає нікого, крім нього, і йому стало страшно. З того часу страх приходить до кожного, хто залишається сам. Та Брахма подумав: «Але ж тут немає нікого, крім мене. Кого ж мені боятися?» І страх його минув, бо страх може бути лише перед кимось іншим. Але й радості він не знав. І через те кожен, хто перебуває сам, не знає радості. І Брахма вирішив створити потомство. Від його синів походять боги і демони, люди, птахи і змії, велетні і чудовиська, корови та інші тварини, що заселили Небо, Землю, підземний та підводний світи.

ПРО СТВОРЕННЯ НОЧІ

Перших людей звали Яма і Ямі. Коли Яма помер, його сестра Ямі проливала безутішні сльози, і не мало меж її горе. На всі вмовляння вона відповідала: «Таж він помер лише сьогодні!» Тоді ще не було ні дня, ні ночі. Тому боги сказали: «Так вона його ніколи не забуде! Треба створити ніч». І вони створили ніч. І ніч проминула, і настав ранок. А Ямі втішилась і забула про своє лихо. Тому кажуть: «Чергування ночі й дня приносить забуття горя».



- Як, за міфом, з'явився світ? Хто його створив?
- Як утворилося небо? Скільки часу могла тривати описана подія?
- Розкажи, як відбуваються події в міфі «Творення» за схемою: **зачин** → **основна частина** → **кінцівка**.
- Як, за міфом, з'явилася ніч?
- Чи зацікавили тебе міфи? Прочитай з додаткових джерел міфи. Склади список міфічних героїв. Зазнач, якою надзвичайною силою вони володіли.





Легенда — це поетична оповідь про історичну подію, дива природи, подвиги незвичайних людей, котра сприймається як достовірна. Краса навколишнього світу, різноманіття рослин і тварин вражали людей. Мабуть, саме тому серед легенд існує чимало творів про загадковий рослинний і тваринний світ.



Прочитай легенду.

Українська народна легенда

КАЛИНОНЬКА

Колись дуже давно жили в одному селі хлопець Клим і дівчина Лина. Підросли, покохали одне одного та й одружилися. Жили дружно, весело. Разом вранці сонечко зустрічали, а ввечері милувалися його заходом.

Незабаром у них народилася донечка. Така красуня! За народним звичаєм та на згадку про народження доньки вирішили батьки посадити деревце.

Пішов чоловік на пошуки до лісу. Бродив, бродив — нічого знайти не може. Аж раптом побачив дивовижний кущ, вкритий пишним білим цвітом. Клим обережно викопав кущик з рідною землею та й посадив біля хати.



- Роз'єднай слова і прочитай.

Ростедівчинка, гарнішає. Акущикісобі росте, зеленіє. Навесні вкривається білим цвітом, восени — тішить усіх червоними ягідками. Хтонейде мимодвору, кущиком милується, ніби щастю Кліма і Лина радіє.

Відтоді почали люди також садити зелені кущики біля двору, щоб щастя в домі оселилося. Безіменний кущ назвали калиною, а донечці Кліма і Лина дали ім'я Килинка. Розквітло село калиною та красою дівочою. Народиться синочок — тато дуба саджає, а народиться донечка — калиноньку. На щастя, на долю, на добро.





Кущ калини не лише тішить усіх красою, він здоров'я повертає. Ось яка наша калинонька!



- Як кущ калини з'явився біля двору Кліма і Лини? Чому кущ має таку назву? Що символізує калина за легендою? Чому її садять у дворах?
- Що в тексті тобі вдалося дивним? Які події є реальними, а які — чарівними?



Виконайте завдання на вибір.

- Створіть асоціативну павутинку «Калина».
- Із додаткової літератури доберіть прислів'я та приказки про калину.



Прочитай легенду.

Давньогрецька легенда

СОНЯШНИК



За грецькою легендою, квітка соняшника з'явилася на землі завдяки водяній німфі, яку називали Клітія.

Одного разу з темної морської глибини височенна хвиля викинула Клітію на піщаний берег. Русалка, здивована яскравим світлом, зачаровано спостерігала за золотою кулею, що котилася небом.

Згодом зовнішність німфи почала змінюватися. Її русалчин хвіст заглибився в пісок і наче ланцюгами прикував Клітію до берега. Золотаве волосся згорнулося в пелюстки довкола обличчя, а з рук виросло зелене листя.

Через дев'ять днів перебування на землі Клітія перетворилася на квітку сонця. Відтоді й донині соняшник завжди стежить за рухом золотого сонячного диска, повертаючи голівку в його бік.



- Як, за легендою, з'явився соняшник?
- Чому русалка перетворилась на квітку сонця?



- З інтернет-джерел, додаткової літератури доберіть легенди про квіти. Розкажіть їх у класі.
- Підготуйтеся та стисло перекажіть легенду.





Послухай спів соловейка. Розкажи, що ти відчував / відчувала.



Прочитай легенду

Українська народна легенда



СУМНА ПІСНЯ СОЛОВЕЙКА



Якось один купець спіймав у лісі соловейка і приніс додому. Він змайстрував птахові дуже гарну клітку зі срібла, золота й коштовного каміння та посадив туди соловейка.

Біля будинку торговця ріс чудовий сад з неймовірними квітами. Посеред саду був водограй. Купець поставив клітку поблизу водограю й щодня вранці та ввечері приходив милуватися соловейком. А птах лише сумно дивився на небо й жалібно співав. Знайшов купець чоловіка, який знав пташину мову, та привів його до клітки, щоб розгадати солов'їну пісню.

Послухав чоловік пташиний спів та й каже:

— Господарю, соловейко співає: «Вітчизно моя, гніздечко моє, я без вас не можу жити».

Минали дні, птах співав ще жалібніше. Якогось дня купець відімкнув клітку й випустив соловейка на волю, а сам осідлав коней і разом зі знавцем пташиної мови рушив у слід за птахом.

Соловейко злетів високо в небо, перетнув долину, напився чистої джерельної води й полетів далі. Довго летів чи ні, аж нарешті дістався до дерева, яке стояло в лісі. Птах побачив своє гніздо й весело заспівав:

— Вітчизно моя! Ти найкраща, наймиліша.

Відтоді соловейко співає на волі чудові пісні, славить своє гніздо і рідний край.



- Якою була пісня солов'я в клітці? Яку пісню соловей заспівав на волі?
- Який висновок із прочитаної легенди ти зробив / зробила?





Прочитай заголовок. Поміркуй, про які події (вигадані чи реальні) йтиметься.

Легенда Поділля

КРИНИЦЯ-ЖУРАВЕЛЬ

Жили на світі брат і сестра. Вони не мали батьків та рідні. Дівчинка була старшою, тому поралась по господарству. Хлопчик був маленьким та ще й неслухняним. Усі жаліли малих сиріток і допомагали, чим могли.



Одного разу хлопчик без дозволу пішов у ліс і заблукав. Довго ходив він лісом та натрапив на глибоку криницю. Дитина зовсім знесилалась й не могла дістати з криниці води. Раптом у небі з'явився журавель. Він опустився біля криниці та, зігнувши свою довгу шию, дістав воду. Хлопчик напився води і подякував журавлеві. У нього додалося сили, і він знайшов стежку додому. Хлопчик розповів про свою пригоду сестрі та пообіцяв, що більше ніколи сам не ходитиме до лісу.

Відтоді, як пам'ять про доброго птаха, люди почали лаштувати біля криниць пристрої, схожі на журавлів, за допомогою яких і дотепер дістають воду. Називають таку споруду — **криниця-журавель**.



- Чому хлопчик заблукав? Хто його врятував?
- Чому люди почали лаштувати криниці-журавлі?
- Що в тексті тобі видалося дивним? Які події є реальними, а які — вигаданими?
- Чи доводилося тобі бачити криницю-журавля? Розкажи про це в класі.



Виконайте завдання на вибір.

- З інтернет-джерел і додаткової літератури доберіть легенди про птахів. Розкажіть їх у класі.
- З інтернет-джерел і додаткової літератури доберіть прислів'я та приказки про птахів.





Перевірте свої знання за розділом «Міфи та легенди».



- Пригадайте, з яких творів складається розділ. Назвіть їх жанри.
- Що таке легенда? Що таке міф? Що, на вашу думку, у них спільне, а що — відмінне?



- Який твір розділу справив на тебе найбільше враження? Чому? Розкажи про це. Починай свою розповідь так:

*Найбільше мене захопила легенда / міф «...». Його створив
Цей твір найцікавіший, тому що*

- Що в міфах та легендах вигадане? Що могло б бути реальним?
- На який жанр схожі міфи та легенди? Чим?
- Що в прочитаних творах тебе найбільше схвилювало? Прочитай ці моменти.
- Склади запитання для шкільної літературної вікторини за сюжетами творів розділу.

Із якого твору рядки ... ?

Хто ... ?

Що ... ?

- Переглянь ілюстрації до творів розділу. Намалюй свої ілюстрації до сюжетів, які тебе найбільше вразили.
- Відшукай у додатковій літературі легенди та міфи. Розкажи їх у класі.
- Вигадай легенду за аналогією до однієї з прочитаних у розділі.
- Заповни таблицю (на аркуші).

За творами розділу «Міфи та легенди» я

знаю:	розумію і можу пояснити:	умію:	запам'ятав / запам'ятала вислови:
1.	1.	1.	1.
2.	2.	2.	2.



- Пригадай твори, прочитані з додаткової літератури. Склади список. Запропонуй однокласникам / однокласницям прочитати їх.





УКРАЇНА З ДАВНІХ ЧАСІВ ДО СЬОГОДЕННЯ СТОРІНКАМИ ІСТОРІЇ



Прочитай вірш. Поміркуй, чому він має таку назву.

Світлана Пасенюк

МОЯ ЗЕМЛЯ

Іду я луками між трав,
я пахощі вдихаю літа,
і, де б я досі не блукав,
на цій землі я хочу жити.
Цю землю хочу обіймать,
гриби збирать, траву косити,
нічого кращого не знать,
а лиш її весь вік любити.
Ти друже, скажеш: — Тут не рай,
і зовсім тут нелегко жити.
— Це так. Мене ти не питай,
чому я буду десь тужити.
Я й сам не знаю. Та ношу
оцю любов вже довгі роки.
І вірність їй я збережу,
доки живу і мислю доки.



- Чи сподобався тобі вірш? Про що в ньому йдеться?
- До чого закликає поетеса?
- Якими словами вона передає любов до своєї землі?



Збагачуй своє мовлення прислів'ями про рідний край.

- Всюди на світі добре, а вдома найкраще.
- Людина без рідної землі — як соловей без гнізда.
- Грудка рідної землі дорожча від золота.
- За народ і волю віддамо життя і долю.
- За морем тепліше, та вдома миліше.
- Наша слава — Українська держава.



- Створіть «асоціативну павутинку» до слова *Україна*.
- Обговоріть, які рубрики доречно запланувати для створення лепбука «Рідна Україна».





Одним із видів усної народної творчості є **переказ**. Це розповідь про минуле, яку передавали від покоління до покоління наші предки. У народних переказах є багато достовірних історичних фактів. Сучасні українські письменники та письменниці теж використовують перекази у своїй творчості.



Прочитай переказ.

За Віктором Васильчуком

КАЗКА ПРО БЛАГІНЮ — КАМ'ЯНУ БАБУ

Якщо вам пощастило побувати на острові Хортиця, то ви, мабуть, звернули увагу на статуї кам'яних баб біля Запорізького дуба...

Це трапилося дуже давно, коли Всесвіт був темним і довкола стояв сивий морок. Замість міст і сіл шуміли ліси. Степи були безкрайними, а море — на сотню метрів нижчим, ніж сьогодні. Між високих і густих трав сновигали поодинокі розбійники і різна нечиста сила. Від того не було радості. Тільки смуток і страх жили поряд з людьми. Бо ті злі сили — духи боліт і яруг*, користуючись темінню, виходили вершити лихі справи.

Верховодив тоді Перун — грізний владика грому і блискавки, повелитель усіх стихій, розпорядник життя і смерті, покровитель воїнів. Перед ним тремтіло все живе, схилялися низько дерева і лягали до землі трави, стихало бурхливе море. Іноді на вогненній колісниці Перун проносився темними небесами над безкрайними степами, засліплюючи всіх, хто дивився вгору.

Надзвичайно вродлива дівчина з роду людського якось глянула на небо, бо хотіла побачити могутнього Перуна і його стрімку колісницю. Проте владика Всесвіту не спопелив красуню. Замилувався нею та поспішив до свого племінника Полеля, який ніяк не міг обрати дружину. Полель прагнув переконати Мару — злу володарку потойбічного світу — розігнати морок і дати людям світло.





Не любила юнака Мара́ ще й за те, що він навчив людей майструвати музичні інструменти й грати на них.

Поглянув і собі золотокудрий юнак на ту дівчину і закохався до нестями. Як не вмовляв його Перун не кохати дівчину з роду людського, Полель стояв на своєму. Це додало йому сили та відваги. Спустився добродушний юнак на землю, підійшов до дівчини, яка назвалася Благиною, і зізнався, що він родич Перуна. Не повірила йому дівчина.

— Якщо ти рідня Перуна, то доведи це, — хитро мовила Благиня.

— Як? — запитав Полель.

— Дуже просто: розвій морок над землею, щоб люди могли розрізняти день і ніч. Усім набридло спостерігати лише за блискавицями твого родича.

— Гаразд, — згодився Полель. — А ти вийдеш за мене тоді?

— Побачимо, — зніяковіла красуня.

Враз Полель зник, а згодом розвиднилось над землею. Засяяв, зазеленів, зацвів, задзвенів пташиними трелями, різними звуками світ. Відділився день від вічного мороку. Розлютилася не на жарт Мара. Покликала на підмогу всіляку нечисту силу. Але Перун, поспішивши на своїй колісниці, суворо мовив:

— Ти, Маро, втихомирся. Мені так навіть зручніше, я вдень зможу відпочити, не кидатиму блискавиць. І нехай Полель візьме за дружину Благиню, гарні дітки будуть у них.

Нічого не відповіла володарка мороку. Забрала свою злу братію і зникла. Натомість знайшла в байраках* Вихора і запитала, що ж їй робити.

— В усьому винна Благиня, — сказав Вихор.

Шугонула тоді Мара до Степової відьми.

— Повернути морок я не в силах, — заявила відьма.

— Тоді вбий дівчину, — наполягла Мара.

— Це не допоможе, душа залишиться, і Полель знову відтворить красуню.





— То що ж тоді робити?!

— Можу заховати душу Благині в камінь. Звідтіля він її ніколи не дістане.

...Щойно Полель простягнув руку до Благині, яка сяяла від щастя, дівчина враз стала кам'яною бабою. Відтоді з'явилося багато подібних скульптур, бо Полель ще довго шукав схожу красуню на землі. Проте їй морок більше не повернувся.

Побутує думка, що затемнення Сонця чи Місяця — це нагадування про нещасне кохання Полеля і земної дівчини Благині.

- * *Перун, Полель, Маря, Вихор* — персонажі давньослов'янських язичницьких вірувань.
- * *Яруги* — глибокі, великі яри.
- * *Байрак* — яр, порослий лісом, чагарником.



Кам'яні баби на острові Хортиця



- Хто головні персонажі переказу? Чому Перун не спопелив красуню? Як Благиня вирішила перевірити Полеля?
- Що зробив Полель? Чому?
- Увідповідни репліку та персонаж.

— А ти вийдеш за мене тоді? ● ● Вихор

— У всьому винна Благиня. ● ● Перун

— Якщо ти рідня Перуна, то доведи це. ● ● Полель

— Ти, Маро, втихомирся. ● ● Благиня



- Об'єднайтесь у творчі групи. Підготуйте інсценізацію одного із сюжетів переказу.





Прочитай переказ.

Наталя Гуркіна

ПРО СОФІЮ КИЇВСЬКУ

У давні часи жив князь Ярослав. За добрі справи й гострий розум прозвали його Мудрим. Князь був християнином і, щоб показати свою любов до Бога, вирішив побудувати храм.

Ще не бачила наша земля такої святині! До неба підіймалися стіни, а прикрашали їх тринадцять бань*. Були вони наче дванадцять апостолів на чолі з Ісусом Христом. Усередині храму, як у казці: усі стіни в малюнках! На них і родина князя, і лики святих... Усе прикрашено золотом та сріблом, коштовним камінням.



Та храм був не лише місцем для молитви: мудрий Ярослав зібрав у його стінах бібліотеку. У ній і математика, і грамати́ка, і літописання... За цими книгами діти вчилися читати та писати.

Не один день будував диво-храм Ярослав. Не одне літо минуло, поки завершилися всі роботи. Довгі десять років пішло на те, щоб під блакитним небом засяяв собор — Софія Київська. Вона й досі стоїть. А назва храму означає «мудрість», адже збудований він мудрим Ярославом тисячу літ тому.

* *Баня — купол.*



- Про якого видатного українця переказ? За що князя прозвали Мудрим? Яку святиню збудував Ярослав? Чи збереглася вона дотепер? Яким ти уявляєш Ярослава Мудрого? «Намалюй» словесний портрет видатного українця.



- **Попрацюйте разом.** Створіть буклет-презентацію «Княжа Україна».





Проведіть дослідження.

- Чи доводилося вам відвідувати пам'ятки архітектури? Які з них справили на вас найбільше враження? Підготуйте про них розповідь. Розкажіть у класі.
- Створіть фотоколаж «Видатні місця України».



Переглянь відео «Козацький марш».

Розкажи про свої відчуття.



Прочитай легенду.

Народна легенда

ЯК КОЗАКІВ ВИПРОБОВУВАЛИ НА СІЧІ

Як приходив хтось у Січ, то запорожці випробовували його на спритність. Доручать йому варити куліш, розкажуть як, застерезуть, щоб не сирий був і не перекипів. А самі йдуть наче косити. Парубкові так наказують:

— Коли зготуєш куліш, то виходь на могилу й клич нас. Ми почуємо та й прийдемо.

Сховаються козаки в очереті та й лежать. Хлопець зварить куліш, вийде на могилу, починає кликати. Вони чують, та не відгукуються. Кличе він їх, кличе, а тоді в сльози.

Козаки лежать у траві, чують усе та й кажуть:

— Ні, це не наш!

Повернуться в курінь, дадуть хлопцеві коня і грошей на дорогу й скажуть:

— Іди собі, хлопче! Нам таких не треба!

А котрий хлопець вдасться спритний та кмітливий, то вийшовши на могилу, крикне, гукне разів зо два. А як не відгукнуться, то він сам іде куліш їсти. Та ще й вдарить гопака й пісню затягне.

Тоді запорожці, прихопивши коси, йдуть до куреня. А він:

— Де вас чорти носили, панове? Кликав я вас, кликав, та й охрип. Щоб не вистиг куліш, почав сам їсти!

Перезирнуться запорожці та скажуть:

— Вставай, джуро*! Тепер ти рівний нам козак!

І приймають парубка до свого товариства.

** Джуро — довірена особа військового керівника, помічник, товариш, що ходив разом з козаками в походи й на битви.*





- Як випробовували козаків на Січі? Якими рисами мав бути наділений козак? Кого не приймали до товариства козаків? Чому? Обґрунтуй свою думку.



Прочитай вірш.

Володимир Верховень

КОЗАЦЬКІ РОЗВАГИ

У козаків, до речі, щоб ви знали,
також були розваги — і чимало!
Улюбленим вважалося по праву
змагання дружне — лавою за лаву.

А ще тягли канат — чия поду́жа? —
Команди дві, а поміж них — калюжа!
Сміялись всі, хапаючись за боки,
як хтось — шубовств! — у воду ненароком.

Згадати варто ще одну розвагу
на силу, витривалість, рівновагу —
стрибання у мішку. Ану, чи вдасться
дістатися до фінішу й не впасти?

В пошані в козаків були віддавна
бої кулачні — от забава славна!
Тут мало сили — треба досвід мати,
щоб у двобої завжди гору брати.

Не тільки в ділі ратному несхибні —
були вони до співу-танцю здібні.
Як піде викрутасом козарлюга,
земля двигтить — луна на всю округу!

Здавалось би — дозвілля і розвага,
та варто придивитися пильніше:
у вправах цих по літерці звитяга
майбутніх перемог літопис пише.



*Пам'ятник козакові
Мамаю в Києві*



*Пам'ятник козакові
Мамаю в Переяславі-
Хмельницькому*



- Чи всі слова у вірші тобі знайомі? Знайди значення незнайомих слів у тлумачному словнику.



- Чи сподобався тобі вірш?
- Про які розваги козаків тобі стало відомо з вірша?





- Підготуйте сценарій спортивних змагань «Козацький гарт». Доберіть випробування, конкурсні завдання для проведення свята.

Проведіть дослідження на вибір.

- Які страви полюбляли козаки?
- Де в Україні і світі встановлено пам'ятники козакам?



Прочитай заголовок. Поміркуй, про що йтиметься в тексті.

Інга Квітка

ЗВІДКИ КОЗАКИ БРАЛИ СИЛИ ЗАХИЩАТИ НАШУ НЕНЬКУ?



Присів дідусь біля ліжечка свого хворого онука. Тільки осінь настала, а онук вже знову: «Кхе-кхе...». До своєї вечері ледь торкнувся, а хліба й зовсім не скуштував. Зітхнув дідусь, увімкнув нічник та й заговорив:

— Розкажу я тобі сьогодні не казку, а щирю правду повідаю. Ще з давніх-прадавніх часів підлі, люті вороги напали на нашу чудову землю. Українські ліси та степи, річки та озера, мова солов'їна завжди наче кістка в горлі

були нашим ворогам. Тому козаки постійно мусили захищати рідну землю від недругів. Отож, якби вони, як ти, свою вечерю на тарілці залишали, а хліба й зовсім не їли, хтозна... чи змогли б вони нашу неньку рідну до цього часу вберегти.

— Наші козаки їли хліб? — здивовано запитав хлопчина.

— А то! — усміхнувся дідусь. — Саме хліб завжди займав почесне місце на козацькому столі. Та перш ніж сісти за обідній стіл, козаки обов'язково читали молитву «Отче наш». У молитві вони дякували Господу за те, що Він був з ними та вберіг їх від меча гострого та ворогів підлих. Потім українські вояки за знаком отамана куреня, який сидів на чолі столу, бралися до їжі. Набравшись сил, вони знову і знову гнали бусурманів з нашої землі!





— А якщо я буду їсти хліб, то стану козаком? — онук з повагою подивився на окраєць, який не так давно відклав вбік, узяв шматочок і з повагою надкусив його.

— От перестанеш кхекати, то й обов'язково станеш справжнім козаком, — пообіцяв дідусь.

А коли онук задрімав, він пішов тихенько до кухні, щоб скласти посилку та відправити її нашим українським козакам, які вже в наш час боронять любу неньку та солов'їну мову від підлих загарбників!



- Хто головні персонажі оповідання? Якими ти їх уявляєш?
- Що розповів дідусь онукові про козаків?



Збагачай своє мовлення прислів'ями про козаків.

- Де козак, там і слава.
- Козак не боїться ні тучі, ні грому.
- Не журись, козаче, нехай твій ворог плаче.
- Слава не поляже, а про себе розкаже.
- То не козак, що отаманом не думає бути.
- За народ і волю віддасть козак життя й долю.



- Розгляньте репродукцію картини Олега Шупляка. Що на ній зображено? Які емоції викликає картина?

Проведіть дослідження.

- Дізнайтеся, що означає вислів «Іду на Ви!».



- Розгляньте плакат. До якого свята ним можна прикрасити клас?
- Створіть схожі плакати. Запропонуйте підписи до них.



Олег Шупляк. «Іду на Ви!»
Святослав Хоробрий (репродукція)





СИМВОЛИ НАШОЇ ДЕРЖАВИ



Прочитай вірш спочатку подумки, а потім уголос.

Леся Вознюк

ПРАПОР УКРАЇНИ

Золото — в долині,
угорі — блакить.
Прапор України
гордо майорить.
Він — звитяг безмежність,
слави козаків.
Стяг про незалежність
світу сповістив.
Дорогим віднині
стало на землі
золото в долині
на блакитнім тлі.



- Який настрій вірша? Прочитай слова, які його створюють.
- Що символізують барви прапора?



Прочитай текст.

З інтернет-джерел

ДЕРЖАВНИЙ ПРАПОР УКРАЇНИ

Державний Прапор — це один із державних символів будь-якої країни. Зазвичай це стяг правильної геометричної форми (здебільшого прямокутної) зі спеціальним забарвленням. Кольори прапора відображають національні традиції, які ідентифікують певну територію протягом тривалого історичного періоду.

Державний Прапор України затверджено Верховною Радою України 28 січня 1992 р. Це стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів.

Жовто-блакитні барви символізували Київську державу ще до прийняття християнства. Майже всі герби України загалом та міст Київщини зокрема обрамляли жовто-блакитні





кольори. Здавна блакитні полотнища полкових і сотених прапорів Війська Запорозького прикрашали зображення хрестів, зірок, зброї, постатей святих жовтого кольору.

Упродовж усього періоду становлення нашої держави синьо-жовтий прапор був символом боротьби за національні й соціальні права українського народу. Зі здобуттям незалежності він став Державним Прапором України, втіленням національної єдності, честі та гідності, традицій державотворення, історії та сьогодення.

Український прапор увібрав барви безкрайнього пшеничного поля і глибочінь блакитного мирного неба.



- Що символізує український прапор? Коли затвердили Державний Прапор України?



- Коли відзначають день Державного Прапора України?
- Чи завжди український прапор був синьо-жовтим?



Послухайте «Гімн дітей України» у виконанні гурту «Little Blues».

Чим «Гімн дітей України» відрізняється від Державного Гімну?



Ірина Мацко — українська письменниця, ілюстраторка, казкарка, авторка багатьох творів для дітей та дорослих, член Національної спілки письменників України, громадська діячка, видавчиня, керівниця креативної студії «ІРИска».



Прочитай авторську легенду.

За Іриною Мацко

ЗОЛОТИЙ ТРИЗУБЕЦЬ

Колись давно в нашому краї, де буяли зелені ліси, височіли гори, квітнула природа, біля бурхливої річки жила українська сім'я. Мати була красивою, співучою і дуже працювитою. У завітчаній хатині завжди було вдосталь





харчів, спечений смачний хліб, вишиті рушники на стінах. Батько мав золоті руки — будь-яку роботу міг виконати, і все йому вдавалося. Був у них син Тарас, талановита і розумна дитина. Він завжди допомагав батькам і справно виконував свої обов'язки.

Сім'я жила весело, у достатку та здоров'ї, у мирі й любові, аж поки в їхньому краї не поселився дивний чоловік. Зовні він був дуже привітним, вітався з усіма, казав приємні слова, але люди помітили, що після того як до них примкнув чужинець, почалися між ними біди та нещастя, чвари та злоба. І ніби причин не мали, а **неприятнь виросла така, що аж у повітрі відчувалось**. І одного дня насупилося небо, зашумів злісно вітер, здіймаючи пилюку та зриваючи дахи на хатинах. А з двору чужинця потяглося по всіх усядах чорне і страшне змійство.

Від жаху та розпачу люди не знали, куди бігти, що робити. Зчинився великий лемент у краї, аж гори задрижали, річки змінили русла, звірі й птахи поховалися. Тільки родина, у якій мати, батько і дитина спокійно молилися перед рушниками та іконами й просили Небесного Отця відвернути чорну напасть від рідного краю, залишилися тут, де вони виросли.

І раптом серед громів, блискавок та хаосу з'явилася маленька голубка, яка летіла до хатини цієї родини. Покружляла хвилину над стріхою, а тоді опустилася білою хмариною на обійстя. Це був Дух Святий, який постав перед сім'єю. Він сказав їм:

— Ви дуже щиро молитесь. Я переконався, що й справді хочете бачити свою землю вільною, щасливою та квітучою. Тільки міцна, працьовита, справжня українська родина, така, як ваша, може подолати зло і визволити край від лиха. Даю вам золотий тризубець, що символізує єдність. Зав'яжіть





на ньому родинний рушник та прикладіть його до чола чужинця. І зло пропаде, зникне та більше ніколи не турбуватиме ваш край. Тільки зробити це ви маєте також разом — мати, батько й син.

Сказавши ці слова, Дух знову перетворився на голубку, яка вилетіла у відчинене вікно. А хлопчик ухопив золотого тризубця.

— Мамо, тату, це я повинен зробити! Йдемо?

— Так, сину, — сказала мати, зав'язуючи родинного рушника на руків'я тризубця.

— Це додасть тризубцеві сили, а тобі — хоробрості. Увесь рід зараз із нами і особливо з тобою, сину, — поклавши на плече хлопчикові руку, мовив батько.

Тарас вибіг на подвір'я, де все ще вирувала негода. За ним вийшли батьки.

— Де ж ми знайдемо зараз чужинця? — запитав син.

Над краєм нависла велика чорна хмара, а в одному місці наче смерч закрутив і хатини, і землю, і все живе, що було там.

— Мабуть, він саме там, де вирує смерч. Ходімо туди.

І справді, прийшовши на місце, вони побачили чоловіка, від якого в різні боки котилися чорні хвилі. Сам він наче завмер, а вгору від нього піднімався коловорот, що змітав усе на своєму шляху і навколо себе. Очі були налиті кров'ю і дивилися кудись у далечінь.

Лячно було хлопцеві, але, відчуваючи підтримку матері й батька та тримаючись за родинний рушник, упевнено підійшов він до чужинця і приклав тризубця до його чола. Із грудей чоловіка вирвався дивний звук, а через якийсь час чужинця закрутило, змійство з усього краю сповзлося до нього, і вмить їх не стало. Смерч, який він сам створив, забрав його із собою. Зло залишило землю і більше ніколи не поверталось. А тризубець залишили як захист і символ добра, злагоди, миру, добробуту та єдності для всіх та подарунок від Святого Духа.

І відтоді золотий тризубець став для українського народу основним захистом, символом міцної родини та Святого Духа.





- Якою була сім'я Тараса? Чому з'явився Святий Дух? Чому він вирішив допомогти родині? Що стало оберегом від чужинців? Які перетворення відбувались в легенді?
- Поясни, як ти розумієш виділений вислів.



- Чи є обереги у вашій родині? Розкажіть про них у класі.
- Доберіть прислів'я та висловлювання видатних людей про символи України.

Виконайте завдання на вибір.

- Підготуйте матеріали для проекту «Мій оберіг».
- Об'єднайтесь у творчі групи. Уявіть себе режисерами театру. Підготуйте інсценізацію легенди.



Проведіть дослідження.

- Пригадайте, яку триєдину силу закладено в тризубі.
- Які ще теорії щодо триєдності сили в тризубі побутують?



Прочитай вірш. Визнач, що хотіла сказати поетеса.

Леся Вознюк

УКРАЇНСЬКИЙ ГЕРБ

Маленький український герб,
та в нім така нестримна сила:
неначе сокіл в вишині,
що розправляє дужі крила.
Маленький герб, а відчуття —
що в ньому поколінь звитяги,
і гордий погляд в майбуття,
і блиск козацької відваги.



- Які почуття в тебе викликав вірш?
- Поміркуй, на що ще схожий український герб.
- Порівняй легенду «Золотий тризубець» та вірш «Український герб». Заповни таблицю (на аркуші).

<i>Ірина Мацко</i> «Золотий тризубець»		<i>Леся Вознюк</i> «Український герб»	
Відмінне	Спільне	Відмінне	
1.	1.	1.	
2.	2.	2.	





НАША САМОБУТНІСТЬ



- Чи відоме тобі значення слова *самобутній*? Відповідь на запитання знайди в тлумачному словнику.
- Назви синоніми до слова *самобутній*.
- Що робить нас самобутніми та неповторними?



Прочитай вірш. Визнач, що хотів сказати поет.

Олександр Підсуха

МОВА

Ой яка чудова українська мова,
де береться все це, звідкіля і як?
Є в ній *ліс-лісок-лісочок, пуща, гай, діброва,*
бір, перелісок, чорноліс. Є іще *байрак.*

І така ж розкішна і гнучка, як мрія.
Можна *звідкіля і звідки, можна і звідкіль.*
Є у ній *хурделиця, віхола, завія,*
завірюха, хуртовина, хуга, заметіль.

Нас далеко чути, нас далеко видно.
Дмуть вітри історії в наші паруси.
Розвивайся й далі, мово наша рідна,
і про нас нащадкам вістку донеси!



- Який настрій створює вірш?
- Прочитай виділені слова. Що їх об'єднує?
- Продовж «ланцюжок слів».
Мова — *дзвінкоголоса, ніжна ...*



- З інтернет-джерел та додаткової літератури добери при-
слів'я та приказки про мову.

Проведіть дослідження.

- Скільки мов існує у світі?



Послухай пісню «Бабусина вишиванка».
Які емоції виникли в тебе після слухання пісні?
Зобрази смайликами.





Прочитай вірш.

Яна Яковенко

ВИШИВАНКА

Рано-вранці, на світанку,
вишиваю вишиванку.
У зеленім житі
буду ворожити.
Попрошу у неба
солов'їний щебет.
Попрошу у квітки
чарівної нитки.
Тоненької, шовкової,
нитки кольорової.

Полотном біленьким
вишию рівненько
голосну сопілочку
і вишневу гілочку,
пташечку, калину,
маму і дитину.
*Вийся-вийся, голочко,
вишиваю долечку.
Візерунок рясно —
буде доля красна.*



- Як поетеса висловлюється про вишиванку? Звідки вона братиме кольори для візерунків?
- Прочитай виділені слова. Як ти їх розумієш?

Виконай завдання на вибір. Проведи дослідження.

- Чи є в тебе вишиванка? Розкажи про неї.
- Чи відомо тобі, коли відзначають День вишиванки? Як відбувається святкування у твоєму місті / селі? Розкажи про це в класі.



Прочитай заголовок. Поміркуй, про що йтиметься в тексті.

Наталія Клевцова

НАША ЛЮБОВ

У магазині було стільки вишиванок, що розбігались очі. Даринка з мамою роздивлялись сорочки. Вишиті різними кольорами, вони були такі гарні. Червоні маки, колосся пшениці, васильки та чорнобривці прикрашали кожну вишиванку. А хотілось придбати надзвичайну — таку, якої ще ніхто не бачив.





— А купімо просту білу сорочку і вишиємо самі, — запропонувала мама.

— Я мрію бути дизайнером, — спалахнули радістю дитячі очі.

— Мрії повинні збуватись. Якщо ти впевнено йдеш до своєї мети, обов'язково досягнеш її, — запевнила доню мама.

Білосніжна сорочка була куплена. Тепер справа за нитками. Магазин «Голочка» був поруч. А там — мерехтливо, нитки, бісер, голки. Даринка обирала так, щоб кольори пасували один до одного.

— Візьмемо жовтий і синій кольори, вишиємо жовті колоски на синьому небі, — нарешті вирішила Дарина.

— Буде вишиванка-оберіг, мені подобається твій вибір.

— Дякуємо вам, до побачення.

Мама з донькою пішли додому. Удома відкрили сторінку в інтернеті, де розповідалось про значення вишитих квітів. З'ясувалось, що «троянда — символ любові та милосердя; мак — квітка, що оберігає від зла; ромашка — квітка ніжності, вірності та Сонця; калина — символ вогняної трійці — Сонця, Місяця та Зірки; чорнобривці — символ материнської любові та захисту». Нарешті знайшли колоски — символ краси життя, щасливого добробуту, тілесного і духовного багатства.

— Мамо, будемо робити нашу особливу вишиванку. Хай кожен рух голочки несе в собі нашу любов до України.



- Де відбувалися події, описані в оповіданні?
- Про що мріяла Дарина? Чи підтримала мама доньку?
- Яку інформацію знайшли мама з Дариною в інтернеті?
- Яка головна думка оповідання?



Проведіть дослідження.

- Що символізує вишивка на сорочках, блузках, рушниках у вашій родині?





Прочитай текст.

За Наталею Клименко

ЖИВОПИС — МОЯ МАЙБУТНЯ ПРОФЕСІЯ

«Я добре знав, що живопис — моя майбутня професія, хліб мій насущний...» — записав у своєму «Щоденнику» на далекому засланні Тарас Шевченко.

Хист до малювання проявився в Тараса ще змалечку. «Мольбертом» йому слугувало все, що траплялося під руку, — малював вуглем у коморі та стайні півнів, людей, церкву і навіть Київську дзвіницю.

Шевченкова доля склалася так, що в Україні Тарас жив недовго. Разом зі своїм паном Енгельгардтом він виїхав на чужину, де сталися найважливіші події в його житті. Там його викупили з кріпацтва і долею юнака зацікавилися найталановитіші люди того часу.

Почалося все з випадкової зустрічі в Літньому Саду, куди юний Тарас потайки бігав малювати. У саду його й побачив Іван Сошенко, українець за походженням, студент Петербурзької Академії мистецтв. Малюнки незнайомця вразили Сошенка. Художник зрозумів, що перед ним справжній талант і що цьому хлопчині потрібно вчитися малювати професійно.

Проте легко сказати — вчитися. За тодішніми законами право на навчання мали лише вільні люди, а Тарас був кріпаком. За волю Тараса пан запросив 2500 карбованців — дуже великі на той час гроші. Тоді художник Карл Брюллов намалював портрет поета Жуковського, який розіграли в лотерею. За виручені гроші Шевченка викупили з неволі.

1838 року 24-річний Тарас вступає до Петербурзької Академії мистецтв і невдовзі стає улюбленим учнем видатного Брюллова. У колі товаришів по академії Шевченка відзначали як одного з найталановитіших студентів. Він тричі був нагороджений срібними медалями за успіхи в малюванні.

Працює Тарас багато, до самозабуття. За роботу в натурному класі він одержує одну з найвищих оцінок. Перший





автопортрет, написаний Шевченком олійними фарбами у 1840 році, ставить його в ряд найвизначніших портретистів ХІХ століття.

На Шевченка чекало блискуче майбутнє — слава, успіх, багатство. Він був бажаним гостем у найвишуканіших мистецьких та світських салонах. Шевченкові освіченість, розум, дотепність, людські якості приваблюють до нього людей найрізноманітніших титулів і рангів. Лише на портретах знаті він міг би заробляти величезні гроші. Але Шевченко зробив інший вибір. Він присвятив свій талант, своє життя рідній Україні, її знедоленому, закріпаченому народові.

Його кличе в Україну нездоланна сила. У 1843 році після тривалої перерви Шевченко на деякий час їде на Батьківщину. В Україні він створює серію довершених олійних портретів та картин. Подорож Шевченка на Батьківщину подарувала світові альбом чудових офортів* «Мальовнича Україна».

Після закінчення Академії мистецтв навесні 1845 року Тарас знову їде додому. Мандруючи містами, містечками, селами й хуторами, Шевченко малює, малює, малює. Очима вільної людини вдивляється він у землю предків, спостерігає запустіння й занедбаність тих місць, де колись вирувало життя, де панували духовність і звитяга: Чигирин, Суботова, Мотриного та Густинського монастирів, Переяслава, Седнева...

І серед них — диво з див — Почаїв! Чотири види Почаївської лаври* — ці пронизливі, напоєні сонцем акварелі залишив для нас Шевченко.

Яскрава сторінка в малярстві Шевченка — Київ. Тут він днями пропадає на етюдах, мріє видати альбом його краєвидів, показати світові неповторну красу цього вічного міста. «Святий Київ наш великий», — так називав місто Тарас.

Потім було безстрокове заслання в оренбурзькі степи із забороною писати й малювати. Однак Шевченко потайки порушує цю заборону та малює.





В останні роки життя, повернувшись із заслання, Тарас Шевченко особливо захопився гравюрою — видом мистецтва, який вимагає особливої віртуозності й хисту. Спочатку він малював композицію, потім різцем переносив її на мідну дошку, витравлював кислотою, а відтак друкував з неї відбитки. Цією складною технікою Шевченко оволодів досконало. Саме за офорти йому було присвоєно звання академіка з гравіювання.

* *Офорт* — різновид гравюри на металі.

* *Лавра* — великий чоловічий монастир.



- Що тобі було відомо про життя Тараса Шевченка раніше?
- Які нові факти ти дізнався / дізналася?



Переглянь відео «Шевченко-художник».



Проведіть дослідження.

- Які картини писав Тарас Шевченко?
- Чи доводилося вам бачити сучасні зображення Тараса Шевченка? Хто їх створив?



Прочитай статтю.



З інтернет-джерел

КАТЕРИНА БІЛОКУР



Катерина Білокур народилася 25 листопада (7 грудня) 1900 року в селі Богданівка Пирятинського повіту Полтавської губернії (нині Київської області) в бідній селянській родині. Катря була здібною дитиною. Коли їй було вісім років, батько привіз Буквар, і Катря самотужки вивчила його за тиждень. Тоді дівчинці подарували трохи більшу книжку і вирішили не віддавати до школи. Їй залишилось захоплено спостерігати, як молодші брати Григорій і Павло щось виводять у зошитах і роблять уроки. Дівчинка нишком проводжала їх до школи, де сама не була жодного дня.





Свої перші роботи вона виводила вуглинками, які дістала з печі. Якось шестирічна дівчинка знайшла в батька невелику книжку і прикрасила її своїми казковими квітами. Вона сподівалась, що її похвалять за це. Натомість батько розлютився. За розмальований Псалтир Катрусю покарали різками і заборонили малювати. Через нестатки в сім'ї вона не мала можливості навчатися. Удень працювала в полі, на городі, а ввечері, попоравшись по господарству, до ночі малювала. Дівчина сама майструвала собі пензлики з котячої шерсті, а згодом навчилася робити фарби з підручних матеріалів. Барвниками було що завгодно: сік буряка, настої з коріння і трав.

Батьки були проти захоплення доньки, вважали це безглуздим заняттям. У 24 роки Катерина намагалася вступити до художньо-керамічного технікуму в Миргороді та до Київського театрального технікуму. Батько розлютився, знайшов і спалив ледь не всі її малюнки, переламав зроблені власноруч пензлі.

Проте дівчина все ж вирушила до Миргорода з двома вцілілими картинами. У технікумі на них навіть не глянули, бо Катерина не мала документів про закінчення семи класів. Дівчина змушена була пішки повернутися додому. Вдома Катерина взялася малювати ще завзятіше.

Завдяки сприянню видатної української співачки Оксани Петрусенко, якій Катерина написала листа, її творами зацікавилися працівники Полтавського будинку народної творчості. У 1941 році відбулася персональна виставка творів Катерини Білокур у Полтаві, яка мала величезний успіх.

Художниця побувала в Києві та Москві, де вперше побачила музеї і твори видатних митців.

У 1944 році Богданівку відвідав директор Державного музею українського народного декоративного мистецтва Василь Нагай. Він запропонував Катерині влаштувати виставку і викупити її картини. Саме завдяки йому Музей українського народного декоративного мистецтва має найкращу колекцію робіт художниці.





1949 року Катерина Білокур стала членом Спілки художників України, а в 1951 році її нагороджено орденом Знак Пошани, присвоєно звання заслуженого діяча мистецтв України. У 1956 році мисткиня одержала звання народного художника України. Її твори регулярно експонували на виставках у Полтаві, Києві та за межами України.

Три картини Білокур — «Цар-Колос», «Берізка» і «Кол-госпне поле» демонстрували на Міжнародній виставці в Парижі (1954), де їх побачив і високо оцінив Пабло Пікассо. Ці твори принесли їй світову славу. В останні роки життя художниця створила чудові картини «Півонії», «Букет квітів», «Квіти і овочі», «Натюрморт».



*Катерина Білокур.
Півонії (репродукція)*

Вона тяжко хворіла, давалися ознаки злидні тогочасного сільського побуту, невлаштованість особистого життя.

Померла художниця 9 червня 1961 року. У її рідному селі Богданівка відкрито меморіальний музей художниці, на території якого встановлено пам'ятник.



- Про які факти з життя видатної української художниці ти дізнався / дізналася з тексту?
- Що найбільше схвилювало тебе в прочитаній статті? Який момент найбільше вразив?



Переглянь відео «Картини Катерини Білокур».

- Що найчастіше зображала Катерина Білокур на своїх картинах? Поділися враженнями від побаченого.





Прочитай вірш.

Леся Вознюк

Я МАЮ ПРАВО

Я — українець. Є у мене право
на рідну мову та свою державу,
на гордий прапор золотисто-синій,
на щастя жити у такій країні.

Я — українець. Право знати маю
про тих, кого героями вважаю,
що людство рятували від руїни, —
синів і дочок, гідних України.

Я — українець. Хочу право мати
завжди усе, що думаю, казати,
на незалежну та міцну державу,
на все, що гарантовано по праву.

Я — українець. І моє це право —
любити землю горду й величаву
і дух свободи набирати в груді.

Я — українець. Був ним, є і буду!



• Який настрій створює вірш? Які права українців мають бути реалізовані?



• Пригадайте, які ще права ви маєте. У яких документах вони задекларовані?

• Створіть буклет «Моя країна — мій захист».



Переглянь відео «Імена України в космосі».



Прочитай статтю.



Алла Корсунь

ІМЕНА УКРАЇНИ В КОСМОСІ

Зоряне небо, безкінечний Всесвіт... З давніх-давен людина вдивлялася в загадкове мерехтіння зірок, рух Сонця та Місяця, лякалася падіння комет і метеоритів, а загалом





обоожнювала цей невідомий далекий світ, тому й нарекла зорі, сузір'я, планети іменами богів та міфічних героїв.

Але казкові сторінки на небі — це вже далека історія людства. Нестримний розвиток науки та техніки розкрив багато таємниць Всесвіту, наблизив його до людини, зробив доступнішим і зрозумілішим. Можливості астрономії, зокрема української, у вивченні космосу сьогодні істотно зросли. Побудовані потужні радіотелескопи, розроблено нові методи реєстрації потоків випромінювання, які надходять до Землі від далеких галактик та позагалактичних джерел. Дослідження Всесвіту неможливі також без штучних супутників Землі та автоматичних станцій.

Нові часи — нові відкриття в безмежжі Всесвіту: пульсари, квазари, «чорні діри»... У Сонячній системі відкрито багато малих планет-астероїдів («зореподібних»), комет.

За допомогою космічних апаратів створено карти поверхонь Меркурію, Венери, Марса, Місяця, відкриті кільця в Юпітера та Урану. З'явилися на небі нові назви й імена.

Чимало назв пов'язано з Україною. І це не випадково. Україну по праву вважають розвинутою астрономічною державою. Удень і вночі на теренах нашої країни за небом спостерігають астрономічні обсерваторії, оснащені унікальним обладнанням. У нас працюють відомі на весь світ наукові школи з різних галузей астрономії, зроблено чимало відкриттів і наукових передбачень. Внесок українських астрономів у вивчення космосу справді вагомий.

Ось лише деякі з українських імен у космосі: астероїд Україна, малі планети Володимир (на честь Хрестителя Київської Русі), Корсунія (Херсонес), Почайна, Григорій Сковорода, Іван Франко, Леся Українка, Григорій Нарбут, Михайло Дорошенко, Олександр Довженко, Леонід Биков, кратери Ярославна, Тарас Шевченко, Борис Патон, Сергій Корольов, Володимир Вернадський... Чимало також у небі назв українських міст: Київ, Полтава, Одеса та інші.





- Іменами яких видатних українців названо астероїди, зорі, малі планети?
- Пригадай, хто з українців досліджував та підкорював космос.



- Дізнайтеся, що таке обсерваторія.
- Де на території України є обсерваторії?



Прочитай вірш.

Сашко Дерманський

КОГО БЕРУТЬ У КОСМОНАВТИ

Скажу вам, космонавтом
не кожен зможе бути:
їм Землю ледве видно
і геть-геть-геть не чути.

У космосі чужому,
у космосі німому
буває трохи сумно
і хочеться додому.

І хочеться на землю
ступити, й навіть сісти,
і хочеться до мами,
і смачно попоїсти.

Бо там немає каші
і смажених опеньків,
з харчів там тільки паста
у тюбиках маленьких.

Там іграшок немає
і музика не грає,
хоча ніхто не сварить,
але й не пригортає.

Ну як не занудьгуєш?
Ну як тут не заплачеш?
Тим більше, що не чує
ніхто тебе й не бачить.

Тому-то в космонавти,
для боротьби з нудьгою,
беруть лише веселих —
таких, як ми з тобою!



- Чи можна вірш назвати жартівливим?
- Поміркуй, які чесноти потрібно мати, щоб бути космонавтом. Чи кожен може ним стати?
- Склади усне висловлювання «Один день з життя космонавта».



Прочитай заголовок. Поміркуй, про кого в ньому йтиметься.

За Світланою Дідух-Романенко

ПИШАЮСЯ, ЩО Я УКРАЇНЕЦЬ!

— Ну скільки тебе можна чекати? Домовлялися ж на шосту, — хлопці сердито забурчали, коли Артем нарешті приєднався до їхньої футбольної команди.

— Та знаю, вибачте. Мама попросила допомогти, — знизав винуватю плечима хлопець.



Що не кажи, а мама — аргумент поважний: з нею, як з футбольним суддею, не посперечаєшся, тому запізнення одразу забули. І тут Кирило звернув увагу на напис на футболці Артема: «Пишаюся, що я українець».

— Ого, ще й справді скажи, що пишаєшся. Так, ніби в тебе був вибір, де народжуватися. Та і чим там особливо пишатися? От я б хотів бути англійцем, Джорданом Гендерсоном, капітаном команди «Ліверпуль», наприклад. Або американцем, як Стів Возняк чи Стів Джобс, які заснували компанію *Apple*.

Артем раптом почав реготати, і всі подивилися на нього здивовано: мовляв, ти чого, мамі передопомагався?

— Стів Возняк, кажеш? А ти знаєш, що його батько народився в Україні, на Буковині? Ох, хлопці, чи ви справді думаете, що як не чули про відомих українців, то їх і немає? А я, між іншим, у школі цілу доповідь на цю тему готував і багато чого цікавого знайшов. Як хочете, то розкажу, доки до стадіону йдемо.

Усі притихли. Лише присоромлений Кирило хотів щось побурчати на зразок «і на канікулах ще вчитись примують», але ніхто його не підтримав.

— Ну от хоча б ще один американський мільярдер — кінорежисер Стівен Спілберг. Сам він народився в США, але





його родина з Одеси. У нього три «Оскари», Орден Британської імперії, ще купа всіляких медалей і нагород. Ну і майже 4 мільярди доларів, на хвилиночку. Журналістам режисер не втомлюється повторювати, що його улюбленою стравою є український борщ.

— Усе, більше борщу їстиму — може, і мені пару мільярдів перепаде, — вставив свої п'ять копійок Андрій, і всі зареготали.

Артем продовжив:

— Або був такий знаний на весь світ художник Енді Воргол, він же Андрій Варгола із сім'ї русинських емігрантів. Він вигадав цілий новий напрям у мистецтві — «попарт», ще й дві його роботи входять до переліку 20-ти найдорожчих картин в історії людства — коштують близько 200 мільйонів доларів. Найвідоміші музеї світу вважають за честь демонструвати його полотна. Як гадаєш, достатній привід пишатися тим, що він українець, Кириле?

— Що ти все «родом з України, родом з України»? От я вважаю, що українець — це той, хто в Україні народився. Є такі у твоїй колекції? І бажано, щоб ще живі, — відгризнувся друг.

— Та будь ласка. Мілла Йовович, наприклад. Чув про неї? Акторка така відома. У жахастиках полюбляє зніматися. Вона народилася в Києві і до 5 років жила там. Або ще один киянин, який до 16 років жив в Україні, а нині один з найбагатших програмістів Силіконової долини — Макс Левчин. Йому лише 45 років, а в нього вже мільярди доларів і слава винахідника найвідомішої у світі системи платежів *PayPal*. А ще він віцепрезидент *Google*.

Хлопці аж роти пороззявляли.

— І мама ще свариться, що я багато за комп'ютером сиджу... А може, я — майбутній віцепрезидент *Google*, — розміявся Сашко.

— Ага, за те, що ти в комп'ютерні ігри граєш, мільйони тобі платитимуть, — ушпилив йому Кирило.

— Я чув, що за тестування нових ігор ще й гроші платять. Чого ти відразу дражнишся? — відгризнувся Сашко і подивився на Артема.





— А якісь супергерої-українці є? Щоб справжні, а не актори?

— Були. Одним із таких рятівників людства був виходець із Бердянська Володимир Хавкін, який жив наприкінці 19-го — на початку 20-го століть. Він винайшов вакцину від двох найстрашніших на той час хвороб — холери і чуми. Завдяки йому вдалося врятувати понад 35 мільйонів людей. Уявіть! В Індії, де він довго жив і працював, його навіть звели в ранг божества. Отакий українсько-індійський бог. Ним увесь світ пишається.

До речі, про напис у мене на футболці. Українець, якого в світі досі називають «богом танцю», — Серж Лифар — народився понад сто років тому в Києві, а уславився в Парижі. Тамтешній президент навіть пропонував йому французьке громадянство, але танцюрист відмовився зі словами: «Я українець, і цим пишаюся». От і я пишаюся, хлопці.

— Усе це так, звісно... Але всі ті, про кого ти нам розказував, прославилися за кордоном. Тож чи не більше ними мають пишатися ті країни, де вони опинилися? — раптом запитав Сашко.

— І так, і не так. Адже вони не забували про те, звідки родом, а багато хто допомагав Україні як міг. А от про видатних українців, які живуть і працюють в Україні та славлять її на весь світ, поговоримо згодом, якщо ще хочемо сьогодні у футбол пограти. Адже про них можна кілька днів розказувати. Але один приклад я можу і зараз назвати. Ти точно пишаєшся цими українцями.





Згадай лише, як верещав від щастя, коли наша молодіжна збірна перемогла в червні на Чемпіонаті світу з футболу. Правда ж приємно було? Чесно, я хотів би сам щось таке зробити, щоб мною вся країна пишалася.

— Ну, ти мамі допоміг добровільно. Чим не супергерой? Я б тебе за це точно на дошку пошани почепив, — хитро сказав Кирило, і всі знову дружно зареготали.

Але вже наступного тижня вся їхня команда вийшла на поле проти команди 4-Б у футболках з одним написом. Здогадайтесь яким.



- Хто головні персонажі оповідання? Хто з них тобі імпонує? Чому?
- Чи можна Артема назвати ерудованим?
- Про кого з видатних українців ти дізнався / дізналася з розповідей хлопчика?
- Що тобі було відомо раніше, про що ти прочитав / прочитала вперше?



- Уявіть, що ваш клас братиме участь у змаганнях. Розробіть логотип для футболок, у яких представлятимете свою команду. Придумайте тексти для плакатів.



- Розробіть сценарій квесту «Ігри патріотів». Розгляньте плакати, які можуть бути логотипами до зупинок.
- Придумайте відповідні завдання.
- Доберіть назви та девізи для команд.
- Спробуйте створити віршовані кричалки для вболівальників команд.





Перевірте свої знання за розділом «Україна з давніх часів до сьогодення».



- Пригадайте, з яких творів складається розділ. Назвіть їх жанри.
- Створіть «хмару» слів на тему «Україна».
- Презентуйте лепбуки «Рідна Україна».



- Який твір розділу справив на тебе найбільше враження? Чому? Розкажи про це. Починай свою розповідь так:

Найбільше мене захопила стаття / оповідання / вірш / переказ «...». Автор / авторка цього твору Цей твір найцікавіший, тому що

- Розкажи про головного героя чи головну героїню, який / яка тобі найбільше сподобався / сподобалась.
- Що в прочитаних творах тебе найбільше схвилювало? Прочитай ці моменти.
- Склади запитання для шкільної літературної вікторини за сюжетами творів розділу.

Із якого твору рядки ... ?

Хто автор / авторка твору ... ?

У розділі ... поетичних творів. Це такі твори:

У розділі ... прозових творів. Їх написали:

- Назви імена видатних українців, про яких ти читав / читала в розділі. Чим вони прославили нашу країну?
- За прочитаними текстами, прослуханими піснями, переглянутими малюнками та репродукціями «намалюй» словесний портрет України.

Практична робота.

- Склади тестові завдання до одного з творів розділу.
- Переглянь ілюстрації до творів розділу. Намалюй свої ілюстрації чи комікси до сюжетів, які тебе найбільше схвилювали.
- Заповни таблицю (на аркуші).

<i>За творами розділу «Україна з давніх часів до сьогодення» я</i>			
знаю:	розумію і можу пояснити:	умію:	запам'ятав / запам'ятала вислови:
1.	1.	1.	1.
2.	2.	2.	2.





СІМ'Я — НАЙБІЛЬШИЙ СКАРБ



Прочитай текст. Чому авторка саме так назвала твір?

За Ольгою Рапацькою

ОСІННІЙ ДЕНЬ

Це був чудовий осінній ранок. Сонечко заглядало в кімнату крізь віконне скло. Легкий вітерець гойдав жовте листя на гілках дерев. А туман, наче лагідний домашній кіт, лежав на траві.

Ельза прокинулась від голосної розмови у вітальні. Дівчинка впізнала голоси мами і тата.

«Ой, в мене ж сьогодні день народження!» — зойкнула вона. На обличчі засяяла широка усмішка, а оченята наповнились щасливим блиском. У русявій голівці промайнули думки про подарунки та величезний торт. Ельза заплескала в долоньки. Бажання швидше розпочати власне свято зростало.

Дівчинка швидко почистила зубки, умилася та заплела кіску.

Ельза дуже любила своє волосся. Трохи вагаючись, вона вибрала блакитну стрічку та вплела її в косу. Потім маленька пустунка відчинила свою шафу. Адже перед нею стояло ще одне важливе завдання — дібрати святкове вбрання.

Перед очима дівчинки замайоріли чудові сукні. Зелена з гарними бантиками, червона з вишивкою, біла з рожевими квітами, помаранчева, блакитна... Ельза зупинила погляд на блакитній. Адже стрічку саме такого кольору вона вплела в косу. Минуло кілька хвилин, і маленька красуня стояла повністю готовою до свята. Ще раз кинувши погляд на себе в дзеркало, Ельза усміхнулась і відчинила двері кімнати.

Та в кімнаті нікого не було. Ба більш, не було навіть святкового столу з ласощами та смачного тортика, який щороку старанно випікає та прикрашає мама іменинниці.

Від гніву й образи в Ельзи почервоніли щічки. «Як можна було забути про моє свято?» — сердилася дівчинка. Вона ображено гримнула дверима й побігла до своєї кімнати.





«Ні з ким сьогодні не розмовлятиму!» — вирішила Ельза.

Дівчинка сіла на ліжко й засмучено глянула у вікно. День був просто казковий. Ельза заплющила оченята і зітхнула. Аж раптом вікно відчинилось, і до кімнати ввірвався золотий вихор. У ньому кружляли багряні, жовті та помаранчеві листки. Усе це нагадувало якийсь таємничий танець.

За якусь мить Ельза побачила, що з вихору вийшла красива дівчина. Вона була високою, із золотавим волоссям і лагідними очима. Голову незнайомки прикрашав чудовий вінок з осіннього листя.



— Привіт, Ельзо! — впевнено промовила вона.

— П-п-привіт. Хто ти? — прошепотіла дівчинка.

— Я фея Осінь. Відвідуючи ваше містечко, я пролітала повз твій будинок і не могла не помітити, що ти дуже засмучена.

Загадкова гостя подивилась на Ельзу.

Дівчинка зітхнула:

— Сьогодні в мене день народження. Щороку цього дня на мене чекали подарунки, святковий торт та улюблені гості. Та сьогодні мене ніхто не привітав. Мені здається, що про мене всі забули. Ось я і вирішила, що більше ніколи не розмовлятиму зі своєю сім'єю та друзями. От би взагалі опинитись на якомусь острові, де немає цих забудьків!

— Гарзд, — усміхнулася фея Осінь, — я виконаю твоє бажання. Тільки дивись, не пошкодуй.

— Ніколи! — вигукнула Ельза.

Дівчинка була настільки захоплена всім, що відбувалось, що була готова хоч зараз вирушити в далеку мандрівку з чарівною феєю.

Та головне, коли рідні побачать, що Ельза пропала, вони дуже пошкодують, що не привітали її з днем народження. Але





буде вже пізно. Маленька мандрівниця засмагатиме на теплому пісочку під кокосовою пальмою і не згадуватиме про них.

— Хочу на диво-острів!

За якусь мить усе навколо почало зникати. Кімната ставала розмитішою. Забриніла дивна музика, чи то був свист казкового вітру. Ельза не розуміла. Дівчинці здавалося, що вона потрапила в сон.

Вона заплющила оченята та прикрила обличчя руками.

Раптом музика стихла. Ельза забрала рученята з обличчя та боязко розплющила одне око. Те, що вона побачила, було просто неймовірним! Під ногами був золотий пісок, навкруги зеленіли дивовижні дерева та шумів блакитний океан! Так, це був він — Дивний Острів.



- Чим був особливий осінній день? Чому образилась Ельза?
- Яке бажання дівчинки виконала фея Осінь?
- Визнач риси характеру Ельзи.
- Як, на твою думку, далі розвиватимуться події?

Ще якась мить — і маленька мандрівниця почала роздивлятися довкола. Рожеві птахи з помаранчевими дзьобами співали райськими голосами. Під самим берегом плескалась чудернацька різнокольорова риба. А на деревах росли не фрукти, а солодоці! Тортики, тістечка, пряники та кекси!

Ельза вирішила скуштувати солодоці. Вона підійшла до дерева, де росли вершкові тістечка, та зірвала одне. Яким же було здивування дівчинки, коли на місці зірваного тістечка виросло нове! Таке ж апетитне та свіже! Воно було просто неймовірно смачним! Неподалік Ельза помітила джерельце. Вона підбігла до нього та одразу зрозуміла, що воно теж незвичайне. Замість води в ньому був лимонад! Ельза зачерпнула рукою напій та скуштувала його. Лимонад був пресмачний. А за якусь мить джерело змінило колір та стало рожевим. Дівчинка знову зачерпнула напій і була вражена — він тепер став полуничним! Оце так дива!





Досхочу напившись, Ельза продовжила досліджувати острів. Усе на ньому було дивним та цікавим. Пісок, наприклад, теж змінював свій колір. Коли співочі птахи замовкали, він ставав яскраво-жовтим. Коли ж птахи співали — пісок починав мерехтіти помаранчевими блискітками.

Утім увагу дівчинки привернула дивна гора. Вона була не надто високою, кольоровою та дуже красивою. Ельза побігла до гори, щоб краще її роздивитися. Захопленню мандрівниці просто не було меж! Виявляється, ця гора складалася з подарунків! Так-так! Багато пакунків у кольорових обгортках.

Ельза взяла перший, у яскраво-червоній з блискучим бантом. Усередині була красива лялька, що сама ходила та розповідала казки. У другій коробці була яскрава парасолька. У третій — нова сукня. У четвертій — набір розмальовок. Потім був ведмедик у смішному капелюсі, іграшковий акваріум, наклейки, ляльковий будиночок, велосипед...

Ельза втомлено сіла на мерехтливий пісок і, примостившись на величезному листку казкової рослини, солодко заснула.

Прокинулась дівчинка лише тоді, коли проміння сонця почало лоскотати заспані оченята.

Солодко потягнувшись, Ельза роздивилась навкруги. Острів, дерева зі смаколикками, джерело з улюбленими напоями та гора з подарунків були на місці.



Плескаючи в долоньки, мандрівниця побігла снідати тортиками та лимонадом. Потім вона купалась, гралася з дивними птахами та роздивлялась нові подарунки. День минув швидко. Ельза, щаслива і втомлена, знову заснула міцним сном.

Минув ще день. Усе було, як і раніше. Та якийсь незрозумілий сум почав заповоняти серце дівчинки. Тортиків більше не хотілося. Смачного



лимонаду теж. А забагнулося маминої каші, запашного хліба, простої води.

Подарунки відкривати теж не хотілось. Адже ні з ким було гратися новими іграшками. Навіть птахи й теплий океан більше не цікавили. Радістю потрібно ділитися. А Ельза була самотньою.

Оченята дівчинки наповнилися слізьми.

Ельзі так захотілось побачити матусю, татка, бабусю, дідуся, друзів!

— Феє! Феє! Феє! — гукала вона.

— Я тут! — відповіла фея Осінь.

— Я так сумую за рідними! — ледь не плачучи промовила Ельза.

— Так, я знаю, — промовила Осінь

— Чи можу я повернутися додому?

— Звичайно, можеш! Та тобі доведеться покинути це чудове місце. Залишити всі подарунки.

— Гаразд! — Ельза заплескала в долоні.

Фея усміхнулася. Усе навколо вкрилося золотистим туманом та закружляло. Ельза заплющила оченята. Пройшла хвилина чи дві. Усе стихло. Дівчинка обережно розплющила очі. Вона була в ліжечку у своїй кімнаті.

— У-ра-а-а! — вигукнула маленька мандрівниця.

Дівчинка стрибнула на підлогу та чимдуж побігла в кімнату батьків.

— Мамо, тату! — гукала вона.

Мама й тато здивовано подивились на Ельзу.

— Як я рада вас бачити! Як же я вас люблю!

— Ми також тебе любимо! — батьки обійняли донечку.

Вони переглянулись та продовжили:

— У нас для тебе сюрприз. Він чекає тебе в сусідній кімнаті.

У цю мить двері відчинились й до кімнати ввійшли гості. Це були друзі та рідні дівчинки.

— З днем народження! — хором привітали вони.

— Але ж свято відміняється, — прошепотіла Ельза.





— Доню, — усміхнулася мама, — з чого ти це взяла? Твоє свято готове! Подарунки, солодощі — усе, як ти любиш.

Ельза зрозуміла, що фея та дивний острів були сном. Дівчинка всміхнулася.

— Матусю, я люблю вас! Своїх батьків, рідних, друзів. Подарунки та все інше — не таке важливе. Мені було б достатньо ваших обіймів.

Слова Ельзи були правдою. Вона зрозуміла, що найцінніше в житті, та була найщасливішою дівчинкою у світі.

Свято тривало. Усі веселились, танцювали та вітали Ельзу. А дівчинка, поглядаючи на золоте листя за вікном, радісно шепотіла: «Дякую».



- Чи сподобався тобі текст? Чому?
- Де відбувалась описана подія?
- Хто дійові особи оповідання?
- Якою ти уявляєш головну героїню? Опиши її зовнішність та вдачу.
- Куди потрапила Ельза? Прочитай.
- Що у творі казкове, а що — реальне?
- Яким було ставлення Ельзи до рідних на початку твору та наприкінці? Що зрозуміла Ельза?
- Знайди слова, які виражають головну думку твору.



- Прочитайте в особах уривок казки, у якому йдеться про розмову Ельзи та феї Осені.
- Уявіть, що вам довелось стати режисерами мультфільму за сюжетом прочитаної казки. Розкажіть, які моменти будете інсценізувати.

Виконайте завдання на вибір.

- Створіть листівку або плакат з привітанням до дня народження друга / подруги.
- Дізнайтеся, як різними мовами звучить вислів «З днем народження!».
- Поділіть текст на кілька частин. Складіть план.



- Спробуйте себе в ролі мультиплікаторів. Створіть із друзями / подругами мультфільм за сюжетом казки.





Етапи створення мультфільму

- Створення сюжету та написання сценарію.
- виготовлення персонажів та декорацій.
- Встановлення декорацій та освітлення.
- Знімання мультфільму.
- Монтаж відео.
- Оформлення титрів.
- Озвучення персонажів.
- Добір та додавання музичного супроводу.



Прочитай текст.

Василь Сухомлинський

ТАТКО З МАМОЮ ПОСВАРИЛИСЯ...

Татко з мамою ще вчора посварилися. Татко щось говорив мамі, а мама, схиливши голову, плакала. Потім мама вийшла з кімнати, а татко довго ходив із кутка в куток.

Сьогодні, повернувшись із роботи, татко і мама не сіли обідати, як завжди, разом за стіл, не посадили поруч із собою маленьку Тіну. Спочатку сів обідати татко, потім мама. І татко, і мама окремо просили Тіну: «Сідай, доню, обідати...». Але Тіні не хотілось їсти.

Коли Тіна залишилася в кімнаті сама, до неї підходили то мама, то татко, гладили по голівці, цілували. Але Тіні здавалося, що вони пестять її крадькома.

Настав вечір. Мама сіла за стіл — читає книгу. Татко сів на канапу — теж читає книгу.

Тіна вмостилася між татком та мамою. Вона взяла мамину руку, опустила її на канапу й поклала на таткову руку. І тієї ж миті відчула, як і таткова, і мамина руки здригнулися. Мама немовби хотіла відірвати свою руку від таткової, але Тіна не пускала.

Татко міцно стиснув мамину руку.

У дитячих очах засяяла усмішка.



- Що трапилося в родині Тіни? Як на це реагувала дівчинка?
- Як дівчинка помирила батьків?





Збагачуй своє мовлення прислів'ями про сім'ю та родину.

- У дружній родині і в холод тепло.
- У сім'ї, де немає злагоди, добра не буває.
- Сім'я міцна — горе плаче!
- Де в сім'ї лад, туди щастя дорогу не забуває.
- Дім зігріває не піч, а любов і злагода.
- Дружна сім'я не знає печалі.
- Нащо ліпший клад, коли в сім'ї лад.



- Обери прислів'я, яке могло б стати заголовком до оповідання «Татко з мамою посварилися...».



Прочитай вірш спочатку подумки, а потім — уголос.

Леся Вознюк

ТАТКО І МАТУСЯ

А у мого татка широченні плечі:
зручно тут сидіти, видно вдаль малечі.
Дужі та міцнющі татко руки має.
Він мене високо вгору підкидає.
А в матусі ручки лагідні й тепленькі,
пригортають ніжно до свого серденька.
Усмішка ласкава, очі волошкові,
сповнені терпіння, доброти, любові.
**Як візьму за руки татка і матусю,
то нічого в світі з ними не боюся.**



- Які думки викликав у тебе вірш?
- Як поетеса описує руки мами і тата?
- Поясни, як ти розумієш виділені рядки.
- Чи може вірш Лесі Вознюк бути продовженням оповідання Василя Сухомлинського?
- Підготуйся до виразного читання вірша.



- Складіть есе «Один день із життя дружної родини».

Виконайте завдання на вибір.

- Складіть «Правила дружної родини».
- Підготуйте матеріали для створення родинного дерева.





Щоб створити родинне дерево, потрібно

- Дізнатися про найближчих родичів, дібрати їхні фото.
- Фото членів родини розкласти таким чином: діти — це крона, батьки — гілля. Що нижче до коренів, то старші члени родини.
- Підписати фото: указати імена та прізвища, дати народження. Можна вказати захоплення, професії тощо.



Прочитай заголовок. Поміркуй, про що розповідатиметься в тексті.

Саша Кочубей

ВОЛОДАРКА ЛІСУ

Моя прабабуня — самосёлка. Вона живе сама в селі Залісся. Колись там мешкало багато людей. Але потім вибухнув Чорнобиль,* і всіх вивезли.

Якийсь час прабабуня жила з нами в місті. А потім зібрала речі й повернулася назад. «У Заліссі народилася, у Заліссі й помру», — сказала мамі.

Мама дуже гнівалася, але нічого не могла вдіяти. Прабабуня — міцний горішок. Якщо вже вирішила щось, її ніхто не спинить.

Прабабуня каже, що приросла до Залісся. Там її дім, її коріння.

— Приросла, мов квітка барвінку? — уточнюю, згадуючи синій килим на її подвір'ї.

— Мов квітка барвінку, — всміхається прабабуня.

Раз на рік я приїжджаю в гості. Мені частіше не можна, «бо радіація»*. У цей день час летить, мов шалений. Не встигає прабабуня показати мені своє господарство: ягоди, гриби, фрукти, овочі, — як час повертатися додому. А я ще навіть з її сусідами не познайомилася. Сусідами прабабуня називає ведмедів, лисиць, вовків, лосів і коней, які мешкають у лісі.

Настає вечір. Тато плескає по плечу, мовляв, час прощатися.

Я цілую прабабуню та сідаю в машину. Автівка рушає.





Озираюся. Прабабуня стоїть у блакитній хустині посеред дороги й махає рукою. Віддаляючись, стає схожа на цяточку.

На квітку барвінку посеред лісу.

Смокчу барбариску, але мені від того не солодко. Від гіркої миті перед очима все розпливається.

— Тату, спини! — кричу і б'ю у вікно.

Тато зупиняє автівку.

— Дивись під ноги, сонечко.

Я відчиняю дверцята й біжу щодуху. Так швидко, що починає поколювати в боці. Падаю в обійми, ледь не збиваючи прабабуню з ніг.

— Ба, можна я за-ли-шу-ся на все лі-то? — мені перехоплює дихання від бігу й від хвилювання.

— Я б дуже хотіла цього, Марійко, — шепоче.

На мить мені здається, ніби це шепоче ліс: ягідка барбарису, що почервоніла від підглядання за нами, листя, що тремтить на деревах, лисиця, яка причаїлася за стовбуром дерева, ведмідь, який прийшов у Залісся аж із Білорусі.

— Ти пам'ятаєш про дім і коріння? — прабабуня зазирає мені в очі.

— Угу, — киваю головою.

— Тобі треба повертатися, — вона загортає за вухо неслухняне пасмо мого волосся, що вибилося на бігу. — Твоє коріння там, де ти народилася.



Поки ми їдемо до Києва, я думаю про неї. Зараз восьма вечора, а отже, прабабуня вечеряє. У кімнаті цокає годинник і про щось торохтить радіо, у якому ми замінили батарейки.

У її вікна зазирають сусіди: лисиці, ведмеді, вовки, лосі, косулі, коні. І весь барбарис, весь барвінок лісу цвіте для неї.



* *Чорнобиль* — місто в Україні, де 1986 року сталася екологічна катастрофа. Там і досі не можна мешкати людям.
 * *Радіація* — випромінювання; виділення особливої енергії, яка у значній кількості дуже шкідлива для всього живого.



- Чи зацікавив тебе прочитаний текст? Чому?
- Що в тексті тобі видалось дивним?
- Якою ти уявляєш бабусю? Хто її сусіди?
- Чому правнучка рідко приїжджала до прабабусі? Чому прабабуня не залишила дівчинку на все літо?
- Перекажи оповідання від імені дівчинки. Доповни переказ розповіддю про побачене в лісі.



- Пригадай, що таке п'єса.
- Розглянь, як побудовано текст п'єси та хто її дійові особи. Зауваж, у якій послідовності подано слова дійових осіб.



Прочитай п'єсу.

За Тетяною Строкач

СЬОМА ДОЧКА

(Інсценівка за твором Василя Сухомлинського)

Дійові особи:

Ведуча	2 дочка	5 дочка
Мати	3 дочка	6 дочка
1 дочка	4 дочка	7 дочка

Ведуча: Жила собі в селі одному старенька жінка із сім'єю. Сім донечок чудових мала та сина, що не жив із нею.

Мати: Синочок мій далеко дуже, я повсякдень за ним сумую. Зберу гостинців для онуків, до сина в гості помандрую.

Ведуча: Сім доньок залишились вдома і вправно порались в господі: варили їсти, прибирали, пололи грядки у городі.

(Дівчатка пораються в хатині, на подвір'ї.)





- Дочка:** Де ж наша мама забарилась?
Несила довго так чекати.
Сумуємо без неї дуже.
Ану, ходімо зустрічати.
- Ведуча:** Аж ось матуся на порозі.
- Мати:** Стомилась, діти, у дорозі.
В літах уже я, що ж робити,
з дороги хочу відпочити...
- Ведуча:** Щойно зайшла стара до хати,
як доньки стали промовляти.
- 1 дочка:** Матусенько, я так скучала,
як маківочка червоненька
за сонця променем яскравим.
Моя ти рідна, дорогенька.
- 2 дочка:** Тебе чекала, як краплину
очікує суха земелька,
як спрагло дощик ждуть рослини,
тебе чекала, моя ненько.
- 3 дочка:** А я так плакала, матусю,
як у гніздечку пташенятко,
коли чекає пташку-маму,
щоб принесла йому зернятко.
- 4 дочка:** Без тебе, мамо, було важко,
як бджілці навесні без квітки,
я за тобою сумувала,
без тебе, рідна, ми сирітки.
- 5 дочка:** Ти снилася мені щоночі,
як ніжної роси краплини
наснились вдосвіта троянді
після жаркої літа днини.
- 6 дочка:** Я виглядала тебе, мамо,
як сад вишневий соловейка,
щоб щебетав він на світанку,
так я чекала тебе, ненько.





Ведуча: А сьома донечка мовчала,
ні слова мамі не сказала.
За стіл матусю посадила,
в горнятко молока налила
і пригостила пиріжками,
що власноруч спекла для мами.
У вас я запитаю, діти:
хто вміє матінку любити,
без зайвих пишних слів сказати,
як дорога рідненька мати?

(Діти відповідають.)

Ведуча: Як добре, коли вміють діти
слова хороші говорити.
**Але ще краще, щоб уміли
свою любов довести ділом.**



- Назви дійових осіб п'єси. Де відбувалися події?
- Як свою любов до матері доводила кожна донька?
- Чия любов була лише на словах, а чия — на ділі?



- Охарактеризуй дійових осіб п'єси.
- Поясни, як ти розумієш виділений вислів. Чи погоджуєшся з ним? Висловлюйся за зразком:

Так / ні, я погоджуюся / не погоджуюся з цією думкою. Я вважаю, що ..., тому що Наприклад, Отже, ... (зроби висновки).

- Визнач головну думку п'єси.
- Склади чек-лист корисних справ «Як допомогти рідним та провести вихідний з користю».



Виконайте завдання на вибір.

- Підготуйтеся до театралізації п'єси. Розподіліть ролі. Повправляйтеся виразно читати слова персонажів.
- Розіграйте п'єсу.
- Зробіть удома ляльковий театр. Підготуйте з рідними лялькову виставу за однією з улюблених казок.





Прочитай казку. Чому авторка так назвала свій твір?

Анна Багряна

КАЗКА ПРО ТЕПЛО

Даринка вдягнулася і вийшла надвір, щоб підсипати в годівничку трохи зерна. Вона приїхала до бабусі в село на зимові канікули. Тут їй було цікавіше, ніж у місті. Можна кататися з гірки на санчатах, ліпити сніговиків, гратися із сусідськими дітлахами у сніжки, а також годувати птахів. Коли виходила надвір, почула з кімнати бабусин голос:

— Даринко, не тримай довго двері відчиненими, бо з хати вийде тепло!

Дівчинка зачинила двері. Та, поки годувала птахів, бабусині слова ніяк не виходили з голови.

Потім друзі покликали її на вулицю, і до смерку вона гралася з ними в улюблені зимові ігри. І вже пізно ввечері, коли лягала спати, згадала про те, що цілий день хотіла запитати в бабусі.

— Бабусю, а чому ти мені сказала, що тепло може вийти з хати? Хіба воно — живе? Хіба в тепла є ноги?

Бабуся таємниче усміхнулася й відповіла онуці:

— Не тільки ноги, дитинко. У тепла є і серце.

— Як це? — здивувалась дівчинка.

— Якщо тебе це так цікавить, розкажу тобі казку про Тепло.

— Розкажи, мені дуже цікаво! — попросила Даринка.

— Гаразд, тоді лягай у ліжко, заплющуй очі та слухай.

Колись давно в одній сільській хаті, де жила велика дружна родина, оселилося Тепло. Воно зігрівало оселю і серця її мешканців протягом усього року, а найбільше — в холодну зиму. Родина була дуже вдячна Теплу за це, і воно почувалося щасливим від того, що приносить людям користь. Але одного ранку, визирнувши з печі, Тепло побачило, що господарі виносять із хати всі речі. Коли вже майже нічого не лишилося, вийшли і самі. Якийсь час Тепло тішило себе надією на те, що люди повернуться в хату і що воно знову зігріватиме





й оберігатиме їх від холоду. Але господарі більше не повернулися. Тепло стало дуже сумно і самотньо. Воно хотіло бути потрібним комусь. І тому вирішило залишити порожню хату.

Надворі була рання весна. Світило сонечко, але ще дув холодний вітерець. На подвір'ї Тепло зустріло сусідського кота Персика.

— Привіт! Хочеш, я тебе зігрію? — запитало в нього.

— Дякую, — відказав на те Персик. — Але мені не холодно, я маю теплу шубку.

Сказав, скочив за паркан, а звідти подався на вулицю.

Тепло стояло посеред двору й міркувало, куди йому піти. Ураз приземлився Горобчик.

— Горобчику, а давай я тебе зігрію! — радісно звернулося Тепло до пташини.

— Навіщо мене гріти? — здивовано відказав Горобчик. — У мене ж є тепле пір'я. Мені навіть взимку не холодно!

Тепло сумно опустило голову й пішло з двору. Незабаром воно опинилося в лісі. Там, на галявині, серед розталого снігу, Тепло побачило маленьку білу квіточку. То був Підсніжник.

— Підсніжнику, тобі, мабуть, холодно. Хочеш, я тебе зігрію?

— Не треба, мене гріють промені весняного Сонця, мені вистачає їхнього тепла, — відповів Підсіжник.

Тепло ще більше засмутилося. Невже воно нікому більше не потрібне? У відчаї воно подалося світ за очі. Довго ходило, аж поки не прибилося до якогось незнайомого села. Уже був вечір. Тепло почало блукати від хати до хати, зазираючи в ті вікна, де світилося світло. Скрізь були люди. І всі вони здавалися щасливими. А головне — усім їм було тепло. Лише в одній хаті замість світла тривожно тріпотіло полум'я самотньої свічечки. Тепло вирішило зазирнути туди.





- Поміркуй, що побачило Тепло в одній хаті.
- Чому Тепло вирішило зазирнути саме в ту оселю?

На ліжку лежала маленька дівчинка, закутана в пухову хустку і вкрита двома ковдрами. А над нею схилилась мама. Було видно, що дівчинка хвора.

— Мамо, мені холодно, — тремтіла мала.

— Знаю, доню, — крізь сльози відповідала мати. — Але ті запаси дров, які ще торік зробив твій тато, уже закінчилися. А купити нові нема за що. Ти ж знаєш, відколи тато помер, ми ледве зводимо кінці з кінцями. До лісу по хмиз я теж не можу піти, бо страшно залишати тебе саму вдома. **А чекати на допомогу немає від кого. Людям байдуже до чужої біди.**

Теплу стало шкода вдови з маленькою дівчинкою. І воно вирішило допомогти їм. Постукало у вікно. Жінка відчинила двері, але нікого не побачила на порозі. Тим часом Тепло прошмигнуло в хату й наблизилось до дівчинки.

— Мамо, що сталося? — запитала мала.

— Нічого, доню. То мені здалося, що хтось постукав у вікно. Але немає нікого, — зітхнула жінка.

— Ні, мамо, то ж до нас прийшло Тепло! Хіба ти не відчуваєш, як тепло стало в хаті? — радісно вигукнула дівчинка, скидаючи із себе ковдру. Вона скочила з ліжка і побігла в куток, де стояв кошик з іграшками.

— А й справді, наче враз потеплішало, — і собі здивувалася мама, розминаючи закоцублі від холоду пальці.

Наступного дня вона дістала зі скрині полотно, узяла голку з ниткою і сіла шити сорочку, щоб продати на ярмарку й за виручені гроші купити своїй доні щось смаченьке.

А Тепло тішилося, що нарешті комусь стало потрібним. І відтоді воно назавжди оселилось у хаті бідної вдови.

Поки бабуся розповідала казку, Даринка солодко заснула. Вона всміхалась уві сні, бо їй було тепло і радісно.

І бабуся теж усміхалася, дивлячись на свою онуку. Не вірилося їй, що колись і сама була такою ж маленькою дівчинкою. Тільки її дитинство було значно важчим і похму-





рішим, ніж Даринчине. У неї рано помер батько, а мама тяжко працювала, щоб заробити якусь копійчину на прожиття. Та все ж таки і в її житті траплялося чимало добрих див. І почалися дива відтоді, коли в їхньому домі оселилося Тепло.



- Чому Тепло пішло з хати? Чому Тепло хотіло всіх зігріти? Де Тепло відчуло себе потрібним?
- Про кого бабуся розповідала казку?
- Прочитай виділені слова. Чи погоджуєшся ти з ними?
- Перекажи частину оповідання, у якій бабуся розказує казку.



Поміркуй, чому авторка так назвала оповідання.

Оксана Кротюк

НАЙСМАЧНІША СТРАВА

Сашкові неабияк пощастило. Його дідусь — рибалка. Про рибу він знає геть усе. І вміє готувати карасі в сметані. Смачнючі! Сашко їх дуже любить. Дідусь і сам ці карасі любить. Але бабуня варить борщ такий, що дідусь про свої карасі забуває. Він називає бабунин борщ добрезним. І каже: «А насип-но мені ще отого добрезного борщу».

Сашків тато знається на грибах. У лісі йому відомі кожна стежиночка й кожен кущик. А як тато зготує печеню з грибами, Сашко зразу бере подвійну порцію. А мама все бідкається, що їй така печеня не вдається. Але насправді Сашко знає, що це вона навмисно тата підхвалює. Зрештою, тато таки смачно готує.

Про себе ж мама каже, що вона в кухні живе. Хтозна, може, там їй і відкрилися якісь таємниці. Скажімо, про вареники. Таких смачнючих вареників Сашко не їв ніде.

Та що там казати? Охочий він і до карасів, і до печені, й до борщу. Хто б це не любив такої смакоти? Та ось уже тиждень як навчився Сашко сам готувати яєшню. А чи є що краще од білої яєшні на два жовті ока, яку сам готувати вмієш?



- Що ти можеш сказати про кожного із членів Сашкової родини? Поміркуй, чому для Сашка яєшня стала найкращою стравою.





Перевірте свої знання за розділом «Сім'я — найбільший скарб».



- Як ви зрозуміли назву розділу? Доберіть свою назву.
- Пригадайте, з яких творів складається розділ. Назвіть їх жанри.
- Назвіть прозові та віршовані твори. Хто їх автори / авторки?
- Назвіть героїв / героїнь, яким властиві перелічені риси характеру. Свою думку обґрунтуйте.

Доброта, чемність, співчутливість, наполегливість, турбота, жорстокість, мудрість, ввічливість, легковажність, вдячність.

- Об'єднайтесь у дві групи. Створіть стіну слів на тему «Сім'я». Позмагайтесь, чия стіна містить більше слів.
- Створіть фотоколаж «Наша дружна класна родина».
- Презентуйте родинні дерева. Організуйте в класі виставку.



- Який із творів розділу справив на тебе найбільше враження? Розкажи про це в класі. Починай свою розповідь так:

Найбільше мене захопила казка / оповідання / вірш «...». Автор / авторка цього твору Цей твір найцікавіший, тому що

- Склади тестові завдання за сюжетом одного із творів розділу.
- Переглянь ілюстрації до творів розділу. Намалюй свої ілюстрації до сюжетів, які тебе найбільше схвилювали.



- Утвори і прочитай прислів'я. Поясни, як ти їх розумієш.

Батьків шанувати — ● ● хороші діти ростуть.

Уся сім'я разом, ● ● горя не знати.

У хорошій сім'ї ● ● але вдома краще.

Скрізь добре, ● ● так і душа на місці.



- Заповни таблицю (на аркуші).

За творами розділу «Сім'я — найбільший скарб» я			
знаю:	розумію і можу пояснити:	умію:	запам'ятав / запам'ятала вислови:
1.	1.	1.	1.
2.	2.	2.	2.



- Пригадай твори, прочитані з додаткової літератури. Запропонуй однокласникам / однокласницям прочитати їх.





ЗИМОВИЙ СЕРПАНТИН



Прочитай вірші Лесі Українки і Вадима Скомаровського.
Який тобі сподобався? Приготуйся його виразно читати.

Леся Українка

ЛІТО КРАСНЕЄ МИНУЛО

Літо краснеє минуло,
сніг лежить на полі;
діти з хати виглядають
в вікна... шкода волі!
Діти нудяться в хатині,
нудять, нарікають:
«І нащо зима та люта? —
все вони питають. —
Он все поле сніг завіяв,
хоч не йди із хати!
У замкнуті дивись вікна,
ніде й погуляти!

Сніг з морозом поморозив
всі на полі квіти...
«Десь зима та не скінчиться!» —
нарікають діти.
Ждіте, ждіте, любі діти!
Літо знов прилине,
прийде мила годинонька,
як зима та згине;
і завітне наше поле,
і зазеленіє, —
знов його весна прекрасна
квіточками вкриє.



- Чи сподобався тобі вірш? Про що в ньому йдеться?
- Чому сумували діти?
- Знайди у вірші слова надії, що краснеє літо повернеться.
- Що ти можеш додати до побажань, висловлених у вірші?
- Спробуй довести дітям, що зима — чудова пора року.

Вадим Скомаровський

НАВКРУГИ КАЗКОВІ ШАТИ

Навкруги казкові шати —
сиве плетиво гілок.
Спробуй зразу відгадати,
де тут в'яз, а де дубок.
Де калина, де шипшина,
де черешенька мала?
Все зима запарошила,
запушила, замела.

Сплять над озером ялинки,
як сестрички в сповитку.
Біла віхола хустилки
їм зіткала нашвидку.
І берізка — мов лілея
в платті з ніжних пелюсток.
Замість бантика у неї —
з клена зірваний листок.





- Які картини ти уявляв / уявляла, читаючи вірш?
- Прочитай речення, у яких є порівняння. Які порівняння можеш дібрати ти?
- Добери синоніми до слова *запорошила*.



Попрацюйте разом.

- Запропонуйте рубрики для створення лепбука «Зимонька-зима».



Прочитай заголовок. Поміркуй, який сон може наснитися в різдвяну ніч.

Наталія Абрамцева

РІЗДВЯНИЙ СОН

Ти, напевно, знаєш, що в ніч перед Різдвом трапляється щось таємниче, незвичайне, чарівне. Щось дивовижне хочу і я подарувати тобі в цю різдвяну ніч. Подарую тобі сон ЛІТА. Так, так, не дивуйся.

Адже Літо зараз не за тридев'ять земель, не в далеких спекотних країнах, як, напевно, гадають майже всі. Я розкрию тобі таємницю. Сьогодні можна.



Сьогодні незвичайна ніч — різдвяна!

Отож. Літо нині зовсім поряд. У найближчому лісі. На горищі хатинки лісника. У хатинці, як і у твоїй кімнаті, мерехтить іграшками й ліхтариками святкова ялинка. А на горищі, на м'якій соломі, спить Літо. Спекотне Літо — у холодній

сніжній зимі. І напрочуд гарно вони уживаються.

Спить Літо під пісню заметілі й бачить різні сни.

Сьогоднішній сон ти подивишся разом з ним у цю славну різдвяну ніч. Ну, спи... І слухай...

Улітку Літу не до сну. Улітку справ у нього безліч. Робота із самісінького ранку. І на луках, і в полях, і в лісах, і на узліссях. Нарешті все як слід, здається.

Присіло Літо на галявинці відпочити. Перед дорогою.

Дорога в нього далека, шлях нелегкий: у заповітному кошику потрібно віднести до міста чудові, майже казкові





дарунки — літні барви, звуки, запахи. Аякже! Адже й про місто подбати треба! Ось тільки що вибрати, що в кошик покласти? Такий він маленький...

Замислилося Літо, очі заплющило, а тому звуки начебто яскравішими стали. З одного лине зозулине: «Ку-ку, ку-ку». Вона, здається, підраховує щось. З іншого боку — з маленької лісової річечки чути пісню веселих жабенят. А над самісінькою головою Літа, на високій ялині лунає дзвінкий дріб дятла. Махнуло Літо своїм чарівним кошиком, начебто зачерпнуло щось. І потрапили до кошика два зозулині «ку-ку», один куплет веселої пісеньки жабенят і стукіт дятла. Поважчав кошик.

Чим ще жителів міста потішити? Оглядається Літо на всі боки. Ось! Ціла галявинка зігрітої сонцем запашної суниці. Саме для заповітного літнього кошика! І з'явилися в кошику такі потрібні місту чудесний аромат і ніжний цвіт лісової ягоди.

«Ще дещо поміститься», — подумало Літо, струснувши кошик. Раптом щось блиснуло й відразу згасло в тіні старої ліщини. Це сонячний промінчик упав на блискучу пелюстку жовтцю, а потім тінь старого дерева ненавмисно накрила квітку. «Саме те, що треба», — зраділо Літо. Жменька густої лісової тіні, чиста іскорка сонця, золотавий цвіт жовтцю — все, кошик наповнився до краю.

Усім зустрічним чарівний кошик здавався порожнім. Це й зрозуміло. Адже щоб ожили, подарували себе людям сховані в кошику золотава іскорка пелюстки жовтцю, зозулине «ку-ку», стукіт дятла, цвіт суниці й аромат її, пісенька жабенят, тінь старої ліщини, — потрібно всі ці подарунки з чарівного кошика дістати. Втомилося Літо, сіло на узбіччі, задрімало. Заповітний кошик поряд стоїть.





Зненацька стрепенулося, прокинулося Літо, начебто трапилося щось. Та й справді трапилося: заповітний кошик перевернутий лежить. Упав.

Засмутилося Літо. А тоді... тоді усміхнулося. Адже край дороги з'явилася зграйка золотих із сонячними іскорками жовтців; а звідкись донісся аромат лісової суниці, засвітилася зовсім поряд чудова лісова ягода; тінь якогось крихітного кущика стала прохолодною, як тінь старої ліщини, а час від часу, коли шум стихав, чутно ставало веселу пісеньку жабенят, стукіт дятла й зозулине «ку-ку».

Похитало Літо головою і з порожнім кошиком повернулося до лісу, на горище хатинки лісника. Відпочити трішки. Ти пам'ятаєш? Воно й досі там спить. Спить і бачить цей сон. І ти теж!

Ну от і все. Ніч скінчилася. Доброго ранку! Кажеш, що пахне суницею? Кує зозуля? Кважають жабенята? Це ти ще спиш, прокидайся! Гляди, букетик золотих жовтців. Це подарувало тобі Літо на Різдво! Зі своєї зимової хатинки, зі свого різдвяного сну.

Із Різдвом тебе, сонечку! Зі світлим святом!



- Чи можна назвати прочитаний текст казкою? Доведи.
- Поміркуй, які дивовижні події можуть відбуватися уві сні.
- Які ночі ми вважаємо чарівними, загадковими? Чому?
- Скільки ілюстрацій ти можеш намалювати до цього твору? Які кольори переважатимуть на них?
- Розкажи в класі про свій дивовижний сон. Розповідь починай словами:

Одного разу мені наснився неймовірний сон ...



- Перевірте, чи уважні ви читачі. Скільки разів у тексті вжито слово *літо*?



- Розглянь репродукцію української художниці Ольги Кваші «Колядки». Яку подію відтворено на картині? Який настрій вона створює?





Ольга Кваша. *Колядки* (репродукція)



- Кого зображено на картині? Чи доводилось тобі спостерігати щось схоже, чи брати участь у таких діях?
- Як ти гадаєш, ніч на полотні морозяна чи тепла? Свої міркування обґрунтуй.



Прочитай заголовок. Поміркуй, про що йтиметься в тексті.

Юлія Смаль

РІЗДВЯНА ПРИГОДА

— Тримай його, тримай! — гукнула мама Максимові. Вона стояла на порозі в капцях, хлопчик якраз закінчував одягати сніговика. Уночі прихопив мороз, і зліплений вчора Льодяник мав би простояти всі Різдвяні свята.

Максимко обернувся за Бровком, що чимдуж біг, несучи в зубах саморобну різдвяну зірку.

— Біжи за ним! — гукнула мама. — Він не втече далеко. Довго не будь. Зайди по дорозі до тітки Орисі, поклич на вечерю.

— Добре, мамо, — Максим дременув за собакою. — Бровко!

Та тільки він ступив за ворота, як світ навколо закружляв. Ой, лихо! Хлопчик озирнувся: «Де це я?»

— Не бійся, я з тобою! — прогавкав Бровко. — Ми в чарівному світі, нам терміново потрібно знайти Чортеня, воно вкратило різдвяну зорю.





— Ой, а як же Різдво без зірки? І для чого тобі моя?

— Не може бути Свята без зорі! А саморобна зірка налякає Чортеня. Ти її робив для того, щоб нести радість людям — Ісус народився.

— Тож гайда! Слід поспішати, до вечора мало часу, а мені ще треба до тітки Орисі.

— Гав!

Максим з Бровком бігли стежками чарівної країни, дивуючись із чудернацьких птахів, золотих дерев і білих пухнастих хмаринок на дахах будинків.

— Я з вами! Я знаю, де бешкетник! — Маленьке Ангелятко в теплому білому светрику сиділо на золотій гілці. — Сам я не дам йому ради. Швидше.

— Ха-ха! — засміявся Чорттик, коли стежка повернула за ріг дивовижної ратуші. — Я не віддам вам зорі, навіть не просить.

— Але ж без зорі не може бути Святої вечері. Усі діти чекають на зорю, щоб повідомити радісну новину! — вигукнув Максим.



— Мені все одно!

— Віддай зорю! — грізно гавкнув Бровко. — Або ж начувайся!

— Ні.

— Ти сам винен, — узяв до рук свою зірочку хлопчик.

За спиною в нього з'явилося Ангелятко, насупивши брівки. У Бровка дибки стала шерсть: якщо Чортеня вирішить втікати, то пес упіймає його!

— А-а-а! Так не чесно, — вигукнув неслух і спробував утекти. А ні! Бровко міцно вчепився у хвоста, Ангелятко стало перед Чортеням — руки в боки, а Максим високо підняв свою зірку.

— Нечесно красти зорю, красти свято! — сердито мовив хлопчик, забрав у Чортеня зорю і повернувся до Ангелятка. Присоромлене Чортеня тихенько втекло.





- Ось, тримай, віднеси її на місце.
- Дякую! Дякую! Так добре, що зоря повернулася!
- Гав! Нам пора!

Світ знову закружляв.

- Бувайте, — почулося.

Максим із Бровком опинилися біля воріт тітки. Хлопчик запросив її на вечерю і побіг додому. А ввечері на небі зійшла зоря, усі раділи, колядували. Христос народився!



- Коли відбувались описані події? Назви персонажів казки.
- Що тобі сподобалося в цій історії? Які події є реальними, а які — чарівними? Куди потрапив хлопчик з песиком?



- Чому Чортеня викрало зорю? Як Максимко з друзями повернув різдвяну зірку?
- Обговоріть, які різдвяні традиції є у вашому краї.

Важко уявити новорічно-різдвяні свята без щедрівок, колядок та засівалок. **Колядки** виконує молодь гуртом на Різдво — 6–7 січня. У **щедрівках** та **засівалках** бажають людям добробуту та щедрих врожаїв. Традиційно щедрують дівчата напередодні Старого Нового року (13 січня), а посівають зерном в оселях переважно хлопці (14 січня).

Існує чимало авторських різдвяно-новорічних обрядових пісень. Також створено сучасні інтерпретації народних пісень. Відома мелодія «Щедрик» українського композитора Миколи Леонтовича стала символом різдвяних свят в усьому світі.

Колядуйте, щедруйте та посівайте, зберігайте чудові традиції нашого народу!



Послухай твір «Щедрик» Миколи Леонтовича.

- Про що, на твою думку, хотів розповісти автор, створюючи цю композицію?
- Які почуття в тебе після прослуханого?





Прочитай вірші Марії Косович і Катерини Перелісної.
Приготуйся до виразного читання.

Марія Косович

ЩЕДРИЙ ВЕЧІР, УКРАЇНО МОЯ!

Там над ріками — на сході,
на високім небозводі,
ой там сяє зоря!
Щедрий вечір, добрий вечір,
Україно моя!

Хай нам сяє, не згасає
понад нашим рідним краєм
щасна Божа зоря!
Щедрий вечір, добрий вечір,
Україно моя!

Там шумлять свячені води,
хоч зима, сніги, негоди...
Ой там сяє зоря!
Щедрий вечір, добрий вечір,
Україно моя!



- Які художні засоби найбільш помітні в цій щедрівці?
- Які побажання Україні висловлює поетеса у своєму творі? Доповни своїми побажаннями.

Катерина Перелісна

КОЛЯДА

На Святвечір раз юрбою
ми ходили з колядою.
А була така пороша,
що аж плакав міхоноша,
бо у торбу з пиріжками
набивався сніг грудками.
Довелося торбу зняти
й під полою прив'язати.

Та як бігли на льоду,
розгубив він коляду.
Пиріжки ми розшукали,
хоч із снігом, позбирали.
А горішки погубились —
вранці білки поживились.
Ну, та це вже не біда,
не пропала ж коляда!



- Який настрій створює вірш? Що саме у вірші викликає усмішку? Від чийого імені ведеться розповідь?
- Про яку подію розповідає Катерина Перелісна у своєму творі?
- Чи знаєш ти колядки, щедрівки, посівалки? Які саме? Чи доводилося тобі виконувати такі пісні?





- Що б ви побажали своїм рідним і друзям на Новий рік та Різдво? Запишіть свої привітання.
- Створіть буклет-презентацію «Зимові свята в моїй родині».
- За бажанням вивчіть колядки, щедрівки, посівалки напам'ять. Презентуйте їх у класі.



Прочитай текст. Визнач головну думку.

Зірка Мензатюк

ТРИ ДНІ СТАРОГО РОКУ

Настуня сиділа на кухні сама. Скоро Новий рік, а їй, проте, нітрохи не весело. Тато у своїх важливих справах поїхав аж на Кавказ, мама захворіла. Учора вона ходила з Настунею по ялинковій іграшці й, видно, застудилася. Що ж це буде за свято?! А дідусь-лісовичок з учорашніх покупок стоїть на підвіконні і знай поблискує зеленою бородою, ще й підморгує.

— Не моргай. Ти не справжній, ти скляний, — прошепотіла Настуня. Дідусь-лісовичок нахмурився. «Начеб образився?» — здивувалася мала. А що вона не любила, аби хто-небудь гнівався, то мовила:

— Я не хотіла тебе скривдити. Я просто не чула, щоб справжніх лісовиків продавали в магазині іграшок.

І тут, уявіть собі, лісовичок заговорив.

— Ти даремно журишся.

— Зовсім не даремно. У мене, мабуть, не буде новорічного свята...

— Ну-ну, не кисни! Усе можна легко поправити: якщо свято не хоче приходити, треба зробити його самій!

— Свято? Зробити? — не повірила Настуня. Але лісовик вів далі:

— Найперше потурбуйся про маму. Їй треба лежати. А ще напувай її чаєм ось із цієї чашки, — він показав на блакитну чашку на столі, і золота іскорка з чарівної палички впала прямисінько туди.

— Пам'ятай тільки, що чай ти повинна готувати сама, — казав лісовичок. — А ще...

Він ураз замовк, бо двері прочинилися і до кухні увійшла мама.





— Ти, Настуню, певно, голодна? — спитала вона.

Дівчинка хотіла було попросити, щоб мама налила молока, але згадала, що їй тільки-но говорив лісовичок.

— Ні-ні, мамочко, — сполошилася вона. — Ти лягай, тобі треба одужувати, а я все сама візьму.

І вона налила собі молока. «А чай? Як бути з чаєм?» — подумала Настя, адже заварювати чай їй ніколи не доводилося. Але чарівна іскорка впала в чашку, — мабуть, уся сила в ній, а отже, і в чаї з цієї чашки.

Дівчинка поставила на вогонь чайник з водою, знайшла в шафі липовий цвіт, бузину — те, що мама заварювала їй під час застуди. Потім у настояний на зіллі чай вона додала малину — все точнісінько, як робить мама! — і в блакитній чашці понесла його хворій матері.

Мама здивувалась, але й повеселішала. «Справді чай допомагає», — подумала Настя. Шкода, що лісовичок не встиг розповісти, що вона мала б зробити ще. Дівчинка вийшла на кухню і довго дивилася на нього, але він навіть не підморгував. «Мабуть, сьогодні вже пізно, тому він мовчить», — вирішила Настуня і сама розстелила своє ліжечко.

Уранці Настя пішла в магазин, адже мамі не можна вставати. Вона весь час чекала, що лісовик ось-ось обізветься до неї, але той уперто мовчав, і якби мамі не легшало від чаю із зачарованої чашки, то дівчинка, мабуть, подумала б, що вся та вчорашня розмова їй примарилася.

Але все-таки про які справи чарівничок не встиг сказати? Може, підмести в кімнатах? Адже не годиться, щоб Новий рік — і неметена хата.

Настуня взялась до роботи. Вона витерла пилюку, склеїла розкидані книги, полила вазони. День минув швидко-швидко, і не було часу чекати, щоб дідусь-лісовик продовжив обірвану розмову.

Тільки коли ввечері дівчинка поралась на кухні, їй здалося, що він задоволено усміхнувся.





- Роз'єднай слова і прочитай.

І ось настав останній день старогороку. Сьогодні до всіх приходиться свято, всюди засвічуються ялинки... І в Настуні засвітиться, а як же! Їхній сусід допоміг занести ялинку з балкона, встановив її в хрестовині.

Авже скляні кульки, гірлянди Настя розвісити сама. Вона й свого лісовичка почепила на лапаті гілці.

Коли звечоріло, дівчинка накрила стіл білою скатертиною, увімкнула електричні гірлянди, і в хаті стало зовсім по-святковому!

Тут у двері подзвонили. Настуня кинулась відчиняти, аж то — тато! Повернувся з відрядження.

— З Новим роком! — підхопив він Настуню на руки. — Як ви тут з мамою?

— Добре, — сказала Настя. — Тільки мама трошки прихворіла.

— Ні, я вже здорова! Доня меневилікувала, — засміялася мама. Вона тримала в руці блакитну чашку, з якої щойно допила чай.

Потім усі троє сиділи за святковим столом, Настуня ласувала мандаринками, хурмою, солодким ізюмом та іншими гостинцями з Кавказу. За синіми вечоровими вікнами тихо падав новорічний сніг, а в хаті ялинка пахла живицею, сяяла жовтими, рожевими, блакитними вогнями, і серед тих веселих вогників знай похитувався на гілці дідусь-лісовичок. «Якщо свято когось обминає, його треба зробити самим», — говорили його хитро примружені очі.



- Що в тексті тобі видалося дивним?
- Яку пораду дав дідусь-лісовичок Насті?
- Які справи зробила Настя? Що допомогло мамі одужати?
- Чи траплялися з тобою подібні випадки?
- Прочитай виділений вислів. Як ти його розумієш? Чи погоджуєшся з ним? Висловлюйся за зразком:

Так / ні, я погоджуюся / не погоджуюся з цією думкою. Я вважаю, що ..., тому що Наприклад, Отже, ... (зроби висновок).





- Склади перелік справ, які слід виконати перед Новим роком.



- Утвори прислів'я. Прочитай та поясни, як ти їх розумієш. Вибери те, яке могло б бути заголовком до твору.

У своєму домі ● ● щастя дорогу не забуває.

Дім зігриває не піч, ● ● буде тобі скрізь гладенько.

У сім'ю, де лад, ● ● а любов і злагода.

Шануй батька й неньку, ● ● і стіни допомагають.



- Поділіть текст на частини. Складіть до нього план.



Олександр Копиленко — письменник-природолюб, знавець таємниць довкілля, майстер дитячої та юнацької літератури. За 35-літню творчу діяльність автор написав понад 40 книг для дітей та дорослих, вкладаючи у твори часточку свого серця.



Прочитай оповідання.

Олександр Копиленко

ЇДАЛЬНЯ ДЛЯ ПТАХІВ

Усі хлопці заздрили Василеві. Ще б пак не заздрити! Синичка, яку він вирвав з кігтів шуліки, зовсім звикла до хати. Василь вирубав для неї велику гілку і причепив до стіни. Там синиця і лазила, мов акробат.

Годував її Василь. Насипле насіння конопляного, синичка і клює його. Усіх комах синиця в хаті виловила. Лазить вона всюди, в кожную щілину зазирає. Помітить таргана, то вже не втече! Націлиться своїм довгим, чорним, тонким дзьобом — і немає таргана. Проковтнула його синиця.

Тепло в хаті. А надворі завірюха гуде, снігу намело так багато, що й тинів не видно. Усе позамітало. Цілий ранок Василь з батьком сніг одкидали, стежки прочищали.





Прийшов до Василя його товариш Миколка. Дивилися хлопці, як синичка весело стрибає. А Миколка й каже:

— Добре цій пташці. Вона в теплій хаті сидить, і їжа в неї є. А тим пташкам, що в лісі, тяжко. Бур'яни снігом замело. Голодують пташки. Багато їх до села поналітало, в комори і в хати просто лізуть.

Тоді Василь аж з місця схопився:

— А що, коли для пташок їдальню зробимо?

— Яку їдальню? — не розуміючи спитав Миколка.

Пояснив йому Василь:

— Приладнаємо таку дошку невелику і повісимо на дерево. Щодня будемо туди насипати насіння, крихт, листя з капусти. Нехай пташки їдять собі.

Прийшли хлопці до мене радитись.

Розповів я хлопцям, як зробити їдальню й урятувати пташок від голодної смерті. А діти вже й самі знають, що, коли більше пташок у нас буде, — менше шкідників на полі і в саду. Пташки знищують комах-шкідників.

Хлопці завзято взялися до справи. Знайшли дошку й прибили низенькі борти, щоб вітер насіння не здував. Прив'язали по кутках чотири мотузки, на яких висітиме дошка. От і готова їдальня.

— У нас буде найкраща їдальня. Пташки гуртом їстимуть, дружно, — сказав Миколка.

Хлопці написали на бортах своєї дошки: «Їдальня для птахів».

Це на одному боці. А на другому такий напис: «Хижакам і шкідникам тут їсти заборонено».

Набрали хлопці в кишеню різного насіння, крихт, обрізків з капусти і пішли на лижах у ліс. Василь виліз на невисоку осіку й приладнав там дошку. Насипав поживи для пташок. Потім побігли Василь з Миколкою покататися на лижах, доки пташки злетяться.

Хороше на лижах у лісі взимку! На прогалині, біля яру, гора довга. Летить Василь, а за ним Миколка. Швидко лижі несуть, аж сльози на очах од вітру. Та ось Василь на горбочку





не встиг підстрибнути і перекинувся в сніг. І не видно хлопця, так снігом засипало. А Миколка полетів далі, сміючись.

Покаталися хлопці і, додому повертаючись, зайшли до своєї їдальні. А там уже йде справжній бенкет. Налетіли щиглики галасливі, чижі, засмучені чечітки-сирітки, снігур поважно сів на борт, вівсянка полохливо озирється, навіть горобчик, сіренький стрибунець, хитро клює насіннячко. Шум, галас! А синичка собі підлетить обережно до дошки, схопить конопляне насіннячко, потім сяде на гілку, розлущить його, проковтне зернятко і назад.

Приємно хлопцям, що вони стільки пташок нагодували.

Так усю зиму Василь з Миколкою годували птаство. Усі пташки в лісі знали цю їдальню і щодня зліталися попоїсти.

А про двох хлопців — про Василя з Миколкою — пташки співали веселих пісень.



- Хто головні персонажі твору? Якими ти їх уявляєш? опиши зовнішність та риси характеру хлопців.
- Яку корисну справу вирішили зробити хлопці? Чи вдалось їм це? Скільки часу могла тривати описана подія?
- Підготуйся і детально перекажи оповідання.



Виконайте завдання на вибір.

- Попрацюйте з довідковою літературою. Дізнайтеся, як готуються до зими тварини, птахи, комахи. Підготуйте усне повідомлення.
- Проведіть дослідження. Які птахи прилітають взимку до годівниць? Чим можна підгодовувати птахів узимку? Складіть «пташине» меню.



Ліна Костенко

СИНІЧКИ НА СНІГУ

Синиці голодом намлілись —
така зима, така зима!..

Оце б у вирій полетіти, —
так батьківщини ж там нема.



- Які почуття у тебе після прочитаного? Поясни чому.
- Як ти розумієш виділений вислів?





Прочитай заголовок твору. Поміркуй, про що може йтися в тексті.

Василь Мельник

МАЛЮНОК НА СНІГУ

Могутній бук, що ріс між крутобокими горами над гамірним потічком, для смугастого Веприка був найріднішою домівкою. Тут він уперше віднайшов смачний горішок. Тут він любив качатись у пухкій траві та листі, вчився стрибати через оброслу мохом колоду. Не вгледів малий Веприк, як осінь ліс перефарбувала у свої розкішні кольори, як могутній бук почав своє листя на хвилі трусити.

А незабаром зима снігу накидала навкруги білого, пухкого і холодного.

Зрадів першому снігові Веприк. Ковзанку влаштував від бука до потічка. День катався, другий, і не страшно йому було ні снігу, ні колючого морозу, ні того, що матері не було поруч. Якось уранці, як тільки Веприк прокинувся, чогось раптом бук сердито гіллям загудів.

— Чого він гнівається? — подумав Веприк.

Глянув угору: звідтіль колючий сніг сиплеться. І такий густий, що в лісі враз темно і лячно стало. Хтось гілки почав ламати й кидати на землю, на потік. Злякався Веприк. Стрибнув через колоду. Аж під горою опинився. Хотів заплакати. Та згадав, як мати повчала:

— Ти, Веприку, коли заблукаєш далеко і не зможеш до домівки своєї повернути, заспокойся спершу. Тоді на дерева поглянь. Там мох росте. З якого боку його більше виросло, де гілля на деревах густіше, — у той бік і стежка додому стелиться...

— Тільки де ж тут дерева? — замислився Веприк. — Тут крутобока гора. А оті куцики? — підійшов до розлогої ліщини. Обдивився навколо. Самотньо Веприкові. Знову пригадав, як мати вчила:

— Будь завжди сміливим! Не бійся перешкоди перед собою...

— А я не боюся, — підбадьорював сам себе.





Раптом Веприку здалося, що на нього дивляться великі, круглі жовті очі.

— Хіба може бути два місяці на небі? Чи, може, то страховисько таке? Але ж усюди білий день.

Приглянувся Веприк.

Почав тонку й довгу гілку з ліщини виламувати, а страховисько само злякалось, вдарило крильми — тільки й бачив його Веприк.

— То була справжня сова, — здогадався Веприк і заходився з довгої гілки коротенькі палички робити.

Тим часом вітер вщух і сніг таким іскристим став!



— А що, — стрепенувся Веприк, — коли я себе ось цими паличками намаляю? Мати втішиться, коли зустрине мій малюнок...

Узяв дві палички, трикутника з них на чистому снігу зробив. Потім до них чотирикутник приладнав. Від чотирикутника вниз палички приклав — ніби ніжки й хвостик вийшли. А ще коли біля трикутника навкіс одну паличку поклав — справжнє вушко випнулось.

— Хіба я такий сумний?

Обійшов навколо малюнка. І почав ніжки з паличок у другий бік перекладати. Так їх розмістив, що на справжні хвостик та вушко схожими стали.

Радісно стало Веприкові. Оглянувся довкола. Неподалік великі дерева запримітив. І відкіль більше мох зеленіє та гілля рясніше — вибрав стежку й, підстрибуючи, радо помчав до рідної домівки — могутнього бука...

А малюнок усміненого Веприка так і залишився під кущем ліщини, щоб тій не було сумно холодну зиму зимувати...



- Яка пригода трапилася з Веприком? Чому він засмутився? Які мамині повчання згадав Веприк? Яке продовження може бути в казки? Розкажи про це.



- Чи знаєте ви, за якими прикметами можна орієнтуватися в лісі?



Якщо тебе зацікавив головний персонаж казки, переглянь відео.



Оксана Іваненко — українська дитяча письменниця та перекладачка, авторка літературних казок, оповідань і повістей, творець біографічних романів про класиків української літератури. Усе життя Оксана Дмитрівна дружила з наукою. Навіть більшість її казок — результат копіткої праці письменниці та науковиці.



Прочитай казку.

Оксана Іваненко

БУРУЛЬКА

Вранці сніг заблищав так, ніби зима жменями понасипала блискіток і вони всі сяяли й промінилися.

А в садку, на тому розі будинку, де починалася ринва, з'явилася бурулька. Вона переливалася на сонці всіма кольорами райдуги. Вона була дуже гарна.

— Ви, напевне, з дорогоцінного каміння? — запитав її з пошаною маленький снігурчик.

«А може, вона солодка, як цукерка», — подумав один хлопчик. Адже усім малим дітям бурульки здаються солодкими, і їх хочеться посмоктати.

Він схопив паличку і почав кидати нею в бурульку. Хлопчик уже уявляв собі, як це він покаже всім дітям, що в нього є така гарна бурулька.

Ой, як злякалися всі в садку, коли побачили, що робить хлопчик. І дерева, і пташки, а найдужче — стара ринва. Поперше, вона боялася, що хлопчик може помилково влучити в неї, по-друге, ця стара ринва не хотіла позбавлятися своєї прикраси, якою вона дуже пишалася. Раптом — тррах! Хлопчик таки влучив у бурульку, і вона враз зламалася і впала.





— Моя бурулька! Моя бурулька! — радів хлопчик, підхопивши її руками. Він навіть рукавиці скинув, бо йому зробилося гаряче, коли він кидав палицю, і руки в нього були зовсім теплі.

Хлопчик тільки підніс бурульку до рота і хотів її посмоктати, як побачив, що на нього дивляться світлі блакитні очиці, і почув, що бурулька до нього заговорила.

— Ні, ні, ні, хлопчику, не бери мене до рота, не треба! Я розкажу тобі багато цікавого.

Хлопчик дуже здивувався, але, звичайно, йому захотілося послухати її.

— Ти, мабуть, чарівна бурулька? — спитав він.

— Так, — сумно сказала бурулька. — Я зачарована, я заморожена, я заворожена, і я дуже дякую, що ти врятував мене... І прошу: не згуби мене, я дуже люблю стрибати, як ти, скрізь бігати і ніколи не сидіти на місці!

— Ти любиш стрибати? — ще дужче здивувався хлопчик. — Але ж ти висіла на старій ринві.

— Так, — підтвердила бурулька. — І, напевне, пробула б там до весни, поки припекло б сонечко і я розтанула б, адже я не з дорогоцінного каміння і не із солодкого цукру. Я просто весела краплинка води. І я зараз розкажу тобі про себе. Але боюся, щоб зима не спохопилася, що мене там нема, і не помітила, що я з тобою, — вона тоді враз заморозить нас обох.

Тож слухай. Я була дуже веселою краплинкою води. Пливла в Дніпрі з мільйонами моїх сестричок до Чорного моря. Це були найкращі хвилини мого життя. Усі звали мене невгамовною, але то вітер не давав мені ані хвилинки спокою. Чого він хотів од мене? Я не знаю. Коли ми влилися в Чорне море, він здіймав страшні хвилі, вищі за цей будинок, перевертав човни і кидав пароплави, як трісочки. Та я, маленька краплинка, тікала завжди від нього. Яюсь спересердя в тихий літній день, коли я цього зовсім не сподівалася, він виплеснув мене на берег, на гаряче каміння. Я обернулася парою і полинула в небо.





Високо над землею я літала в білій хмарі, і, коли раптово знову налітав вітер, я швидко падала на землю дощем і напувала її. Я не боялася потрапити і під землю. Адже й там я рухалася, жила і знову виринала на світ веселим джерелом.

Якось біля нашого джерельця зупинилися троє бійців. Вони були стомлені, сірі від придорожнього пороху, але дуже веселі. З їхніх розмов я зрозуміла, що вони після війни повертаються вже додому.

— Умиймося рідною водичкою! — сказав один з них і зачерпнув повні жмені джерельної води. І я потрапила на його засмагли, натруджені долоні і вмила йому лице. Я була дуже щаслива з того. Коли він струсив краплі з рук на траву, я встигла побачити: його обличчя було вже зовсім не сіре, а молоде, красиве, і очі сяяли. Як це приємно, коли через тебе сяють і радіють! Ні, я таки часто була щасливою! Але я все поспішала далі. Я любила все нове і зовсім не злякалася, коли разом зі своїми сестрами з одного джерела потрапила в довгі і темні труби. Там уже бігло багато води.

— Нічого страшного, нічого страшного! — казали старші. — Ви ще так не мандрували. Це звичайний водогін, і скоро ми вилемося на білий світ.

Поки ми жили — бігли у водогоні, — усі дуже здружилися і все говорили, балакали, гомоніли, розповідали про себе. Що ж нам було ще робити?! Різні були серед нас. Одні розповідали, як їх наливали в паровози, підігрівали і вони, обернувшись на пару, рухали цілі поїзди. Краплинки були дуже горді з цього і, я думаю, мали на це право. Інші розповідали, що вже не раз їх узимку наливали в труби, щоб опалювати будинки. Вони казали:

— Коли б не ми — люди померзли б.

Мені було дуже цікаво, куди ж я тепер потраплю. Спочатку мене тішило, що я бігла з моїми сестрами, а вітер уже не підганяв мене і не дражнив, як завжди. Але швидко усім набридло бути в темних вузьких трубах водогону, і ми дуже зраділи, коли раптом почали бігти швидше і почули якісь звуки ззовні.





— Кран відкривають! — закричали мої старші подруги. — Кран відкривають! Зараз на волю! Досить цієї темряви!

По правді, я більше хотіла б опинитися разом з моєю рідною матір'ю-річкою, плисти в синьому Дніпрі, але була рада вже хоч якійсь зміні. Хотіла, щоб потім і мені було що розповідати про те, як я рухала поїзди чи якісь великі цікаві машини. Але моя доля цього разу була куди простішою... Мене налили... в чайник.

Так, у звичайний великий чайник, і поставили цей чайник на електричну плитку.

— Що з нами буде? Що з нами буде? Так гаряче! Так гаряче! — плакали ми із сестричками.

— Чуєш, чайник уже булькає, — сказала якась жінка. — Зараз питимемо чай.

— Аякже! — подумала я. — Треба тікати!

Та швиденько-швиденько підбралася до кінчика чайникового носа.

— Куди ти, мала? — засичав чайник. — І чого це люди не знімають мене? Я весь википлю, уся вода збіжить!

— До побачення, дядечку! Я ще хочу політати на волі! — гукнула я, легкою парою знялася вгору і вилетіла з іншими подругами крізь димар.

— А, ось де ти! — почувла я раптом.

Ой лишечко, це знову був вітер, і який сердитий, холодний! Він тепер служив у білої зими, а зима, я вже чула, завжди хотіла заморозити усю воду на світі — всі струмки, річки, озера, ставки. Навіть на Дніпро вона одягла міцну кригу, і я не думаю, щоб це йому подобалось. Чи багато їй було роботи зі мною?! Вона тільки слово мовила — підхопив мене вітер, і вже білою сніжинкою я упала на стару ринву.

— Ти завжди горнулася до квітів, любила гратися із сонячним промінням, — глузував вітер, — а тепер будеш завжди прикрашати ринву, і я віятиму коло тебе, скільки захочу.

Навіть сонячний промінь нічого не міг зробити, бо вітер не підпускав його близько до мене. Я лише плакала, дивлячись на нього, і сльозинки мої замерзли на мені.





Я зробилася холодною крижаною бурулькою і примерзла до цієї старої ринви.

Отак і заворожила мене люта зима... Ні, я ніколи не думала, що може бути так холодно на світі.

Усі казали, що я дуже гарна, і ялинки навіть сердилися на стару ринву, що я прикрашаю її, а не їх. Але навіщо була мені моя краса, коли я лишалася холодною нерухомою крижинкою!

Як я заздрила сніжинкам, що літали в повітрі! І я не могла, не могла чекати до весни! Це ще так довго!

Бурулька замовкла, і раптом хлопчик почув, що вона тане в нього в руках.

— Трошечки тепла в житті, і я знову оживаю, — долинув до нього тихий шепіт. — Я знову біжу далі, далі... Дякую тобі за тепло твоїх маленьких пустотливих рученят. Згадуй мене, коли плаватимеш у річці, коли бачитимеш росу, золотий дощик і білу хмарку.

І вже не було нічого в руках у хлопчика.

Та він зовсім не шкодував.



- Хто головні персонажі казки? Якими ти їх уявляєш? «Намалюй» їхні словесні портрети.
- Що в тексті тебе захопило? Які події є реальними, а які — чарівними? Яка інформація була відома тобі раніше? З яких джерел? Про що ти дізнався / дізналася вперше?
- Уяви себе бурулькою. Розкажи про свою подорож та дивовижні перетворення.



- Складіть свою кінцівку казки.



Леся Вознюк

ЗИМОВІ ЗАГАДКИ

Попід дах серед зими
всілись білі кажани.
І донизу головою
продрімали до весни.

Хто вночі у лісі, полі
побілів усе довкола?
Хто смереку і ялину
вбрав у сніжну кожушину?





Перевірте свої знання за розділом «Зимовий серпантин».



- Пригадайте, з яких творів складається розділ.
- Поясніть, чому розділ має таку назву. Запропонуйте свою назву. Твори яких жанрів містить розділ?
- Що з прочитаного особливо вразило вас? Що запам'яталося? Пригадайте назви цих творів та їх авторів / авторок.
- Проведіть у класі конкурс на кращого знавця колядок, щедрівок, засівалок.
- Презентуйте лепбуки на тему «Зимонька-зима».



- Склади запитання для шкільної літературної вікторини за сюжетами творів розділу.

Із якого твору рядки ... ?

Хто автор / авторка твору ... ?

У розділі ... поетичних творів. Це такі твори:

У розділі ... прозових творів. Їх написали:

- Розкажи про репродукцію картини, вміщеної в розділі. Що тебе в ній захопило?
- Розкажи, про які зимові свята йдеться у творах розділу. Що тобі про них відомо? Чи святкують їх у твоїй сім'ї?
- Розкажи про родинні традиції, пов'язані з новорічно-різдвяними святами.
- Поділися селфі на тему «Мої добрі зимові справи».



- Упорядкуйте збірку прислів'їв, приказок, народних прикмет, загадок на зимову тематику.



- Заповни таблицю (на аркуші).

За творами розділу «Зимовий серпантин» я			
знаю:	розумію і можу пояснити:	умію:	запам'ятав / запам'ятала вислови:
1.	1.	1.	1.
2.	2.	2.	2.



- Пригадай твори, прочитані з додаткової літератури на зимову тематику. Порадь однокласникам / однокласницям ті, які варто прочитати.





ДИВОВИЖНИЙ СВІТ ДОВКОЛА У СВІТІ НАУКИ І ВІДКРИТТІВ



Прочитай текст і поміркуй, чому саме так автор назвав свій твір.

За Володимиром Уткіним

РОСЛИНИ-МАНДРІВНИКИ



«Ходить гарбуз по городу, питається свого роду...», — співають у жартівливій українській пісеньці, яка розповідає про «родичів» гарбуза: диню, огірочки, бараболю, квасолю, буряки, морквицю, біб.

А чи й справді вони родичі?

Наука ботаніка об'єднує найбільш близькі рослини в роди та види. Вид — це наче ім'я рослини. Рід — її прізвище. Прізвище та ім'я рослинам дають латиною, оскільки її вважають міжнародною мовою спілкування науковців. Жовта диня, наприклад, зветься *куміс мело*. А найближчий родич дині — огірок — теж *куміс*, але вже *сатівус*.

Є родини рослин, що складаються з найбільш близьких родів. До родини гарбузів, таким чином, справді належить диня — «гарбузова господиня», а також огірочки та кавун. А от бараболя, тобто картопля, жодного стосунку до родини гарбузів не має. Її родичі — помідор і паслін. Родич морквиці — звичайний буряк, а родичі квасолі — біб та горох. Їхня родина так і зветься — бобові.

Бувають родичі досить близькі, а бувають і далекі. Дикі предки гарбуза та дині ростуть у Мексиці, а батьківщина огірків та кавунів — спекотна пустеля Калахарі в Африці. Картоплю та томат (помідор) привезли до нас з Південної Америки. А морква прийшла із Середземномор'я. З Азії на нашу землю потрапили буряки, квасоля, цибуля, часник, пшениця, рис...

Різними шляхами діставалися вони до нас. Колись люди не вміли удобрювати свої поля та городи. Вони просто кидали





насіння у ґрунт, а коли той втрачав родючість, переходили на нове місце. Переселяючись, люди брали із собою насіння, і мандрувало воно на сотні й тисячі кілометрів.

Радо зустріли люди заморських гостей, що їх привезли мореплавці, — помідори, какао. А от картоплі спочатку не пощастило. Ніхто не знав, як саме її споживати. Намагалися їсти зелені кульки з насінням, але вони такі гіркі, що люди назвали їх «чортовим яблуком». Селяни відмовлялися садити картоплю, а коли їх примушували, влаштовували «картопляні» бунти і знищували саджанці.

А от гречка швидко поширилася селянськими нивами. Цю крупу привезли наші предки з Візантії, яку мандрівники називали Грецьким царством. Ось чому й названо її *гречкою*.

Соняшник потрапив до нас як декоративна рослина і тривалий час лише прикрашав квітники та оранжереї. Згодом люди навчилися видобувати з його насіння смачну олію, і соняшник перейшов з гурту декоративних рослин до лав рослин сільськогосподарських. Різними шляхами потрапляли рослини на наші поля та городи. Люди відбирали для посіву насіння від найкращих рослин, що не боялися ані спеки, ані холодів.

Поступово рослини змінилися настільки, що стали зовсім не схожі на своїх диких предків. І ростуть поряд на наших полях та городах прибульці з різних далеких країв — кавуни, огірки, картопля, квасоля, і служать людям.



- Про які рослини ти дізнався / дізналася з тексту?
- Про що тобі було відомо раніше? Що найбільше здивувало?
- Розкажи, як рослини поширювалися планетою.
- Чому назви рослин записують латиною?



- Розгляньте карту світу. На контурній карті позначте місця походження рослин, про які розповідалося в тексті.
- Підготуйте «Парад цікавих розповідей» про рослини, які завезені до нас з інших країн. Свою розповідь доповніть презентацією.
- З додаткових джерел доберіть загадки про овочі та створіть книжечку «Гості з грядки».





Прочитай заголовок. Поміркуй, про які події (вигадані чи реальні) розповідатиметься.

Яків Михлик

МАНДРИ ПО ДНУ МОРСЬКОМУ

Над усе Володя любить мандрувати. Хлібом його не годуй, тільки пусти в ліс, у поле... А почнуться літні канікули — він і туди гайне, куди навіть не кожен дорослий дістанеться. І повертається з повним рюкзаком. І камінці в ньому всякі, і черепашки, і коробочки з найрізноманітнішими взірцями ґрунтів.

— Навіщо тобі оте все? — не раз, бувало, допитувалася в нього мати, витрушуючи з рюкзака немудру всячину після чергового повернення Володі з походів.

Усе, що можна дізнатися про землю, на якій він живе, по якій повсякдень ходить, — усе хоче знати Володя. Щоб, як виросте, з певністю братися за діло, котре припаде йому до душі ще змалку...

— То де, якими світами незаними гасав ти сьогодні, мандрівнику наш? — запитав якомсь батько, коли Володя стомлено опустив на підлогу свого нелегкого рюкзака.

— Ти й не повіриш, хоч і правду скажу, де був.

— Он як! А все ж? — зацікавився батько. А ще дужче Галинка — молодша Володина сестричка. Вона аж зіщулилася, аж дух затамувала.

— Ходив я, тату... по дну морському. Так-так! Не вірите? Тоді самі подивіться. Що оце таке, га? Цікаво?! Отож-бо.

У Галинки очі аж горять. Дійсно, що то? Вона хоч і не бачила справжнього моря, проте знала: воно велике-превелике і таке глибоке, що й дна не дістати... А він, Володя, навіть ходив по ньому... Ото дивина!

Тим часом батько уважно розглядав якись черепашки...

— Справді, — сказав він згодом, — це не річкові, а таки морські черепашки. Себто мушлі з них. А були ж вони колись живі... Давно-давно! Багато мільйонів років тому. От і виходить, любий мій слідопите, що ми живемо зараз там, де колись дуже давно було море. О, це велика і прекрасна наука —





про нашу землю. Зветься вона геологією. Вивчає ж геологія походження і будову землі, її природні багатства, що зветься корисними копалинами. Отже, Володя сам дійшов правильного висновку, що поверхня нашої землі не завжди була такою, якою ми бачимо її тепер... Земля повільно змінюється. Там, де колись було море, — тепер степи, ліси, навіть гори утворилися. А там, де були колись пустелі, — нині моря розлилися! Тільки вже не самі по собі, а люди їх створили. Отож земля змінює своє обличчя не лише самотужки, а ще й люди їй допомагають.



- Розкажи про захоплення Володі. Що розповів тато синові?
- Чому відбуваються зміни на Землі?



- Чи подорожували ви коли-небудь? Що вам найбільше запам'яталося? Які спогади ви привезли з мандрівок?
- Підготуйте фотоколаж «Наші мандри».
- Запропонуйте рубрики для створення лепбука «Мандруюмо планетою».

ЗНАЙ ТА ОБЕРІГАЙ!



Анатолій Давидов — видатний педагог і письменник, який працював у школі вчителем біології. Він написав чимало книг для дітей про дивовижі річок, озер, лісів та їхніх мешканців. Героями його творів нерідко були діти — допитливі дослідники рідної природи.



Прочитай заголовок. Який це текст: художній чи науково-популярний?

Анатолій Давидов

У ЗИМОВОМУ ЛІСІ

(Уривок з повісті «Березовий сік»)

Сніг випав несподівано. Лапатий-прелапатий. Три дні йшов, а потім перестав. Заясніло сонце, ось-ось відлига струмочками задзюрчить... Та морози перемогли. Уночі знов пороша все легенько притрусила, і школярі йшли до учбового корпусу незайманою сніговою ковдрою, слідами мережили її білизну.





По обіді, відпочивши, вийшли гуртом на прогулянку. Невже до лісу? Дітям не віриться, та Зоя Павлівна, усміхаючись, веде їх за ворота. По вкоченій машинами й саньми дорозі прямують вони до лісництва. Не встигли, проте, й до повороту дійти, як назустріч їм Михей Хомич саньми.

— Сідай, гвардіє! — І ось мчить їх Воронько зимовим лісом. Довкола дуби та сосни засніжені стоять, навіть на телеграфних дротах снігові гірлянди провисли, час від часу трапляються машини, навантажені сіном. Літо було дощове, на луках довго вода стояла, і лише тепер колгоспники вивозять звідти сіно по замерзлій дорозі.

Ось і лісництво.

Цікаво, чим їх сьогодні порадує лісник? Ігоркові хотілося б погодувати Воронька, а Оксанка на хлів позирає, де корова Лиска щось хрумкає...

Та Михей Хомич повів їх до кролячих кліток.

— Будемо кролів годувати!

Приніс запашного сіна, моркви, кілька капустин. Розподілив усе те порівну.

— Тепер кладіть їжу, тільки дивіться, щоб кролики не повтікали!

Учні обережно піднімали кришки. Сірі, білі, коричневі кролики спочатку сахалися дітей, проте голод переміг — і вони почали смачно хрумтіти.

Школярі вже збиралися йти, але Михей Хомич затримав їх.

— Там, у крайній клітці, заєць сидить!

— Невже? — Ігорьок підняв кришку, щоб його погладити, але той несподівано вистрибнув і дременув до лісу.

Ігорьок збентежено дивився на лісника, але Михей Хомич його заспокоїв:

— Нехай біжить. Я затримав його лише для того, щоб вам показати. А до клітки він сам заліз.

— Як?

— Навідуюсь уранці до кроликів і бачу — в клітці заєць моркву гризе.





Тоді я тихенько підійшов і закрив кришку. Ось вам і все полювання! Бачили, який біленький? Це щоб на снігу бути непомітним. Зараз, діти, коли землю снігом замело й морози вдарили, усе живе до людських осель потяглося. Зоя Павлівна розповіла мені, що ви годівнички в саду почепили, пташок підгодовуєте. Молодці! Ми, лісники, теж без діла не сидимо. Лосям та диким козам сіно кладемо в годівниці, диким кабанам — кукурудзяні качани, буряки, картоплю. Нехай смакують! А зараз ходімо до лісу, покажу вам, як його «населення» зимує.

Тихо в сосняку. Пороша завіяла галявини. Біло-біло довкола.

— Придивляйтеся до слідів, — порадив лісник. — Вони нам багато розкажуть.

Ось і перші стібки чийхось маленьких слідів.

— Голодні миші вилазили в пошуках їжі! — пояснив Михей Хомич.

Мишачі сліди повели до сусідньої галявини, і там діти побачили відбитки лап, схожих на собачі; стали траплятися й розриті ямки.

— Лисиця мишкувала. Нюхом чує, де миші ховаються!

— А ось тут кішка бігала! — знайшла нові сліди Маринка.

— Ні, кішці тут нізвідкіль узятися, зараз її з хати не виженеш, а ці сліди залишив тхорик. Знаєте такого звірка?

— Аякже, — одказав Славко. — Він полює на курей та різних пташок!

— Правильно, — стверджує лісник. — Тут він хотів куріпки скуштувати, та не вдалося: почула його птаха і вчасно вискочила з-під снігу, де ховалася від морозу.

Зненацька з високої ялини, що височіла посеред низькорослих сосен, упала здорова шишка. Діти до неї. Виявилося, що з одного боку вона пошкоджена.

— Шишкарі ласували! — показав лісник угору, й діти побачили двох невеликих, з горобця завбільшки, птахів. — Зверніть увагу, які в них дзьоби, та ще й загнуті. Цим птахам голод не страшний, бо живляться вони насінням, яке добувають із шишок.





— Білка, білка! — закричала Оксанка.

Тендітне звірятко злякалося дитячих голосів і гайнуло в гущавину ялинових гілок.

Радісні, збуджені, діти попрямували до лісництва. Як прийшли, зірвалася віхола, й Михей Хомич запряг у сани Воронька, щоб завідна дістатися до школи.

Пригадайте, що залежно від мети спілкування тексти бувають різних стилів.

- **Розмовний** — для невимушеного спілкування.
- **Художній** — для емоційного вираження думки.
- **Науковий** — для логічного вираження наукових понять.
- **Науково-популярний** — для інформування про події в ЗМІ.
- **Офіційно-діловий** — для ділового спілкування, офіційних документів.



- Чи можна назвати прочитаний текст оповіданням?
- Де і коли відбувалися події, про які розповідає автор? Що вразило дітей у лісництві?
- Скільки картин ти можеш намалювати до цього твору? Які кольори переважатимуть у твоїх ілюстраціях?



- Чому потрібно допомагати тваринам, птахам узимку?
Виконайте завдання на вибір.
- Оформте буклет або плакат «Не будьте байдужими».
- Створіть допис для сайту навчального закладу про вашу допомогу тваринам, птахам узимку.



Прочитай заголовок. Поміркуй, про які події (вигадані чи реальні) розповідатиметься.

Оксана Шамрай

ДЖИН

Малий Сашко дуже любив слухати казки. Особливо про різні пригоди і пошуки скарбів. Якось він бачив по телевізору фільм, де в старому домі якийсь дядечко шукав скарб. Він ходив із молоточком, постукував по стінах і слухав. Сашко теж узяв маленький молоточок і почав ходити по квартирі та постукувати по стінах. А раптом — скарб?





Ще Сашко вважав, що скарб обов'язково мав бути в червоному камінні — гальці, що вони з батьками назбирали на морі і привезли додому. Тато йому не вірив, тато брав молоток, розбивав камінчик, і, звісно, ніякого скарбу там не було. На що хлопчик відповідав, що це просто в цьому камінчику немає, а от у наступному точно буде. Але й у наступному теж не було ніякого скарбу, й у наступному теж...

Одного разу Сашко почув казку про джина, що жив у пляшці та виконував бажання.

— От би такого джина знайти! — мріяв Сашко. — Тоді я загадаю бажання, і в мене буде все, що я захочу!

Дорогою до дитячого садочка Сашко бачив багато порожніх пляшок.

— А раптом в одній з них живе джин? — питав він у мами.

— Та ні, це неможливо! — сміялася мама.

— Ну чому, от залазять же раки-відлюдники в порожню мушлю і живуть там! Раптом якийсь джин втратив свою старезну пляшку і вирішив оселитися в якійсь сучасній пляшці. Он їх скільки, і всі різні.

У садочку Сашко дивився у вікно і уявляв собі джинів, які могли б жити в різних пляшках. От у пляшках з-під шампанського, певно, живуть веселі, святкові джини, від лимонаду — такі товсті джини, а в маленьких пляшечках від ліків і джини такі ж, як маленькі лікарі. А ще мама розповідала, що колись молоко теж продавали в пляшках, тож там, певно, жили молочні джини.



«Ні, десь-таки має бути пляшка із джином, і я її знайду!» — вирішив собі хлопець і почав шукати. На прогулянці він заглядав майже в усі пляшки, що знаходив у дворі, приходив додому брудний. Але марно, жодного джина він не бачив. Мама вже почала його сварити.

І сусіди докоряли батькам: що ж це у вас дитина в пляшках риється!





Якось Сашко, як звичайно, вийшов гуляти. Минулої ночі йшов сильний дощ, листя і трава були мокрі, на асфальті було безліч калюж. Аж раптом Сашко помітив, що наче щось блиснуло на сонці у траві, як скельце. Підійшов ближче і побачив трилітрову банку, що була майже втоплена в багнюці. «Ні, це не те», — із сумом подумав хлопець і вже збирався йти далі, як з банки наче почувся якийсь звук. Сашко підійшов ближче і знову почув той звук. Він затамував подих і розсунув листя навколо банки. Раптом з неї визирнуло малесеньке кошеня — брудне, мокре і голодне. Воно довірливо йшло до Сашкових рук і жалібно нявчало. Сашко узяв його і помчав додому.

— Я його знайшов, знайшов! — кричав хлопець.

— Кого ти знайшов? — спитали батьки.

— Джина знайшов! — і показав кошеня.

— Та це ж просто кошеня!

— Ні, він виліз з пляшки, тобто з банки, а отже, він джин!



З того дня кошеня оселилося в Сашковій квартирі, і його назвали Джином. Щоправда, бажань воно не виконувало, але ж мале, ще навчиться.



- Визнач жанр прочитаного твору. Обґрунтуй свою думку.
- Яким ти уявляєш головного героя оповідання?
- Розкажи про захоплення Сашка.
- Як у хлопчика з'явився домашній улюбленець?
- Чому кошеня отримало таку кличку?



- Створіть презентацію або фотоколаж на тему «Домашні улюбленці».
- Напиши замітку в газету про свого домашнього улюбленця. Разом з однокласниками /однокласницями оформіть стіннівку «Я та мій домашній улюбленець».
- Дізнайся чи проводять у твоєму населеному пункті акції на підтримку тварин. Розкажи про них.





Прочитай заголовок. Поміркуй, про кого чи про що йти-
меться в тексті.

Ірина Андріївська

ЯКЩО КОГОСЬ ПРИРУЧИВ...

Лука закладими руками нишпорить у наплічнику, нама-
гаючись намацати ключі від вхідних дверей. Надворі набрид-
лива холодна мжичка. У таку погоду хочеться чимскоріш
забігти до теплої хати, вмотитися на канапі перед теле-
візором із горнятком гарячого чаю. А ще не завадять улюблені
рогалики з трояндовим варенням... Від тих теплих думок Луці
стає ще холодніше, а ключі ніяк не знаходяться. Нарешті
хлопчик усвідомлює: я забув їх у роздягальні басейну. Батьки
з роботи ще не скоро прийдуть... Ех, ну чому зараз не літо?!

— Луко, ти чого **дрижаки ловиш**? Ану хутко додому... —
раптом почувся знайомий голос за спиною. То пан Максим по-
вернувся з прогулянки зі своїм Рексом.

— Та... ключі на тренуванні забув... — бурчить Лука. Йому
дуже соромно перед сусідом, бо всі знають, як той любить
порядок. Він давно живе сам. Його син мешкає в Канаді
і з батьком бачиться нечасто.

— Прикро, але то не катастрофа. Запрошую тебе в гості, —
пан Максим усміхається і вже не здається Луці таким
суворим, та все ж хлопчик ніяковіє:

— Незручно якось...

— Незручно **зубами цокотіти**, а робити людям приєм-
ність — дуже зручно. У мене, до речі, гостей давно не було...

У квартирі пана Максима — затишно і цікаво. На стінах —
географічні карти, у кутку на високій ніжці — велетенський
глобус. Ще один, менший, — на шафі. А на стелажах — книж-
ки, книжки, книжки...

— Я геологом працював, — пояснив пан Максим, — наїз-
дився чимало. Он на карті позначено місця, де мені вдалося
побувати.

— А що це за карта з іконами? — поцікавився Лука.

— То ми з родиною мандрували по святих місцях України
і з кожної прощі привозили образочок... Дивлюся на них і при-





гадую ті щасливі миті, коли ми були разом... — пан Максим смутніє, але одразу його обличчя знову осяює усмішка: — Чого це я про сумне! Пригощайся, будь ласка, — і підсунув до Луки тарілочку з печивом.

Відтоді хлопець частенько забігав до сусіда. Виявилось, що пан Максим — чудовий оповідач. Він таке може розповісти, що в жодній книжці не прочитаєш.

Та якось хлопець застав сусіда дуже засмученим.

— Із сином щойно розмовляв, — пояснив пан Максим, — наполягає, щоб я приїхав до них. Надовго... А може, й назавсім...

— То це ж чудово! — Лука не розумів причини смутку. — Це ж суперово, коли всі разом: ви, син, онуки...

Рекс жалібно заскавулів і ліг, поклавши мордочку на лапи.

— Ото мудрагелик, все розуміє, — пан Максим лагідно почухав пса за вухом. — Не можу я його зрадити. Пам'ятаєш, що сказав лис Маленькому Принцу: «Ми відповідаємо за тих, кого приручили». А я його цуценям підібрав, ледве виходив.

Лука зітхнув — він давно мріяв про песика, та батьки були неблаганні: «Це тобі не іграшка, а великий обов'язок!» Але він уже достатньо дорослий, аби впоратися з таким обов'язком. Саме так Лука й сказав увечері батькам.



— Тоді мусиш нас у цьому перекопати, поставив умову тато. — Ми з мамою погоджуємося на експеримент.

Наступного ранку будильник задзвенів на годину раніше, ніж зазвичай. На вулиці десь сіріло. Страшенно не хотілося покидати теплої ліжка, але Лука був налаштований рішуче.

За кілька хвилин він уже тиснув на кнопку дзвінка сусідньої квартири, а згодом із Рексом пірнув у туманну мряку.





Той непривітний ранок став свідком початку нової історії дружби. З'ясувалося, що з песиком клопоту справді чимало. Не лише вигуляти, а й вчасно нагодувати, відвести до ветеринара, дресировати врешті-решт. Окрім того, ніхто не відміняв домашні завдання, тренування в секції з плавання. Але Лука впорався, сам дивувався, як йому вдається скрізь встигати. А найбільшою нагородою для нього була прихильність Рекса.

І от настав день, коли вони проводжали пана Максима в аеропорт. Той на прощання приголубив улюбленця і сказав:

— Я впевнений, друже, тобі буде добре з новим господарем.

Рекс лизнув пана Максима в носа і тихенько вискнув у відповідь: не хвилюйтеся, мовляв, тепер я справді не пропаду.



- Чи сподобався тобі прочитаний текст? Чому?
- Що найбільше схвилювало тебе в прочитаній історії? Який момент найбільше вразив?
- Хто головні персонажі оповідання? Якими ти їх уявляєш?
- Чому пан Максим довірив Луці свого чотирилапого друга?
- Як батьки випробували сина?



- Які нові слова трапилися в тексті? З'ясуй їхнє значення.
- Прочитай виділені вислови. Поясни, як ти їх розумієш.



- Поміркуйте, як могли розвиватися події далі.
- Вигадайте продовження оповідання.



Чи доводилось тобі слухати спів птахів?
Послухай «Весняні співи птахів».



Прочитай заголовок. Чи ти знаєш відповідь на це запитання?

Олег Погинайко

ПРО ЩО СПІВАЮТЬ ПТАХИ?

«Я опинилася в казці!» — вирішила для себе Марійка за хвилину, як їхнє сімейне авто зупинилося поміж дерев лісу. Стільки голосів птахів, які лунали звідусіль, годі було чути в місті, де жила в одній із багатоповерхівок із батьками. Хіба що ворони сірої чи грака, які своїми характерними для них





карканням чи крекотінням спроможні налякати будь-кого. А тут: дзвінки та жалібні, тривалі та короткі, протяжні та уривчасті, зі свистом і щебетанням, тріском і цмоканням, з булькотінням, звуком флейти, барабана, скрипки.

Поки батько на невеличкій галявині розкладав намет, а мама готувала страву на обід, дівчинка встигла розрізнити декілька голосів пернатих. Однак самих їх не бачила. На деяку мить засмутилася і навіть образилась, але згодом зрозумівши, що їм так ліпше виконувати свої пісні, усміхнулася. Проте все одно хотілося побачити хоча б одного птаха, дізнатися, про що він співає.

— Про що співають птахи? — повторив у задумі батько запитання донечки. — Щоб відповісти на нього, потрібно зрозуміти їхній спів.

Поміж деревами, стежкою, якою йшли вони, було не так ясно, як на галявині, однак пташиного співу побільшало. Тут і там луна-ло: «Тень-тінь-тянь-тюнь-тінь-тінь», «фью-фью-ля-ля-ді-ді-віу-чіу», «тсіть-тсіть-тсіть», «сіа-сіа-сіа-сіа».

— У такому розмаїтті голосів і самому можна перетворитися на птаха, — від радості, яка сповнила батька, він зупинився і заплющив очі. Та недовго стояв отак, бо за кілька секунд маленька своїм тихим голосом попрохала подивитися вгору.

— Он там, — простягнувши руку, показала на стовбур дерева, тримаючись за якого вниз головою ліз попелясто-сірий птах. Помітивши їх, одразу злетів угору й, сівши на гілку, гучно посвистів: «Сітт, сітт, сітт».

— Це повзик, — сказав батько.

— А як звати отого, з темно-бурим забарвленням зверху та блідо-вохригим строкатим знизу, що був за кілька дерев на віддалі? Його дзвінка флейтова пісня наче запрошувала на чай: «Чай-фіть, чай-фіть, чай-фіть. Фліп, фліп».

— А це — іволга. Якби не знав, то подумав би, що хтось навмисне грає на флейті.

За хвилин десять, коли вийшли на місцевість, де було джерельце, неподалік від нього помітили оливково-бурого птаха, що не привертав до себе уваги своїм забарвленням. Однак





хвіст і покривні пера хвоста з рудим полиском допомогли помітити його на землі. Він пересувався стрибками, а коли піднявся і перелетів на гілку дерева, заспівав: «Тьох-тьох-тьох».

Птах із красивим яскравим оперенням, що барабанив по дереву, називався дятел. Він не побоявся гостей лісу, як і зозуля, що погодилася проспівати своє «ку-ку».



- Роз'єднай слова і прочитай.

Коли повернулися на галявину, Марійка не тямилася від радості, щось огодні побачила п'ятеро птахів, а ще більше почула. Їхній спів продовжував лунати тарозноситися лісом, галявиною, ширитися над землею, піднімаючись високо-високо.

— А про що співають птахи? — нагадав запитання донечки батько. — Вони співають про життя, щастя, небо та волю. Адже живуть не в клітках, а в лісі. І це для них — найбільша радість.



- Де і коли відбувалася подія, про яку розповідає автор?
- Про що розповів тато? Яка головна думка оповідання? Доведи свої міркування рядками тексту.



- Прочитайте розмову між татом і донькою в особах.
- Запропонуйте рубрики для лепбука «Птахи — наші друзі».



Прочитай твір. Яка проблема збентежила письменницю?

За Марією Солтис-Смирною

ЖИЛА СОБІ УРНА

У зеленому парку, на головній алеї між дерев поруч із лавочкою встановили металеву урну. Вона сяяла чистотою на сонці.

Тітонька-прибиральниця застелила її сміттєвим пакетом, щоб легше було діставати сміття, і рушила далі прибирати паркові алеї.

Спочатку до блискучої та нової урни прибіг собака. Понюхав, лизнув... і побіг далі.





За ним ішов господар, тримаючи в одній руці поводок, а в іншій — залишки цигарки. Недопалок він кинув до нової урни. Цигарка ще тліла, тому й пакет загорівся. Невдовзі він згас, але місцями прилип до урни, і вона, бідолаха, трохи обгоріла.

Підбігли до лавочки дві панянки з печивом та соком. Посиділи, погомоніли. Викидали сміття не дивлячись, тому упаковки не потрапили в урну, а опинилися біля неї.

Незабаром прийшло кілька дітлахів з крейдою. Примос-тилися поруч із урною (згодом і їхні матусі сіли на лавочці відпочити) і почали малювати на ній: хто човник на воді, хто сонечко і дерева, а хто — велику автівку.

Набридло малюкам малювати, пограли в класики, витерли руки серветками, а до урни через упаковки від соку й печива дістатися не змогли, кинули поруч.

Зовсім похнюпилась урна: мало того, що зсередини брудна, сміття і зовні стільки, що незабаром її видно не буде.

Звечоріло, парк спорожнів, і новенька урна, втомлена першим днем, заснула.

Уранці її розбудив незнайомий гур-кіт. Поруч на газоні в усі боки розбриз-кувалась вода, а по алеї їхав сміттевіз. Тітонька-прибиральниця спочатку зіб-рала сміття поруч із урною. Навіть протер-ла її боки, щоб ті знову засяяли в соняч-ному промінні. Та щойно вона спробува-ла вийняти пакет зсередини, як той геть розірвався. Жіночка ретельно діставала все розсипане й роз-лите. Де-не-де і щіткою махнула, щоб почистити урну, а тоді постелила новий сміттевий пакет, розправила його і рушила далі, наспівуючи.



За якусь годину здійнявся вітер. Він хотів забрати з урни пакет, та хазяйновита прибиральниця добре його закріпила. Небо вкрили важкі сірі хмари, почався дощ. Крапля за крап-лею падали на землю, обмивали листя на деревах і струмоч-ком стікали вниз. То там, то тут утворились калюжі.



Неприкриту урну до половини залило водою. Поодинокі відвідувачі парку кудись усе поспішали й поспішали...

Раптом до урни кинули клаптик паперу. Той спочатку, наче кораблик, плавав від краю до краю, але коли намок, пішов на дно.

Уночі дощ припинився. Хмари розійшлись, і небо, засіяне зірками, запрошувало всіх до сну. Тільки мокрій урни не спалось. На світанку вже знайома тітонька вилила воду, поправила пакет. Засяяло сонечко, висушуючи і зігріваючи...

Несподівано ранкову тишу порушили троє молодиків. Вони галасували та голосно сміялися. Пташки злякано здійнялися з дерев і в пошуках тиші кудись полетіли. Хлопці рушили до лавочки, пострибали по ній, тоді разом підійшли до порожньої урни, вдарили її ногами. Та так боляче, що їй захотілось плакати. Навіть кут відламався.

Тітонька-прибиральниця зняла поранену та втомлену урну. Згодом приїхав автомобіль, на який її завантажили і кудись повезли... У приміщенні гомоніли люди, щось іскрилось. Урну нагріли і склеїли. І коли її полагодили, то можна було й поспати.

Прокинутися серед співу пташок у рідному парку було великою радістю. Над урною прикріпили дашок, щоб її не заливав дощик. На боку намалювали ротик і написали: «Я хочу їсти — нагодуй мене». Відтоді всі відвідувачі парку старанно «годували» урну. І парк став значно чистішим.

А наша маленька героїня відчувала свою потрібність.



- Чи зацікавив тебе сюжет казки? Хто головна героїня історії? Що було несподіваним? Який висновок ти зробив / зробила для себе?



Чи замислювалися ви над проблемою забруднення довкілля та утилізації сміття? Послухайте казку Зоряни Живки. Запропонуйте розв'язання проблеми, яку порушують авторки.



- Створіть комікс за сюжетом казки «Жила собі урна».





Перевірте свої знання за розділом «Дивовижний світ довкола».



- Пригадайте, з яких творів складається розділ. Назвіть їх жанри.
- Назвіть прочитані твори. Хто їх автори / авторки? Чи доводилося вам раніше читати твори цих авторів / авторок?
- Продемонструйте фотоколаж «Наші мандри» та комікс «Жила собі урна».
- Презентуйте лепбуки «Мандруємо планетою» та «Птахи — наші друзі».



- Який твір розділу справив на тебе найбільше враження? Розкажи про це в класі. Починай свою розповідь так:

Найбільше мене захопила казка / оповідання / вірш «...». Автор / авторка цього твору Цей твір найцікавіший, тому що

- Які завдання в розділі тобі сподобались, а які — ні?
- Що в прочитаних творах тебе найбільше схвилювало? Прочитай ці моменти.
- Хто з героїв / героїнь прочитаних творів тобі імпонує? На кого б ти хотів / хотіла бути схожим / схожою? Чиї вчинки ти засуджуєш?
- Придумай казку чи оповідання на природоохоронну тематику за аналогією до одного з прочитаних творів.
- Поміркуй, чому розділ має таку назву. Запропонуй свою назву розділу.
- Чи є у твоєму населеному пункті притулки для тварин?



- Упорядкуйте збірку прислів'їв, приказок, народних прикмет, загадок про природу, довкілля.



- Заповни таблицю (на аркуші).

<i>За творами розділу «Дивовижний світ довкола» я</i>			
знаю:	розумію і можу пояснити:	умію:	запам'ятав / запам'ятала вислови:
1.	1.	1.	1.
2.	2.	2.	2.



- Склади список творів, прочитаних з додаткової літератури. Порадь однокласникам / однокласницям, які з них варто прочитати.





У СВІТІ ФАНТАСТИКИ

Серед художніх творів трапляються такі, що описують дивовижний світ, несхожий на реальний. У них можуть відбуватися неймовірні події з минулого чи майбутнього, здійснюватися незвичайні винаходи. Персонажами таких творів нерідко бувають неіснуючі істоти, мешканці інших планет, які наділені надможливостями. Такі твори називають **фантастикою**.



Прочитай вірш.

Сашко Дерманський

ПРО ГОЛОДНОГО ЄТІ*

На одній планеті
жив голодний Єті.
Це така людина,
тільки снігова.
На сніданок Єті
їв лише котлети
і лише ячмінним
квасом запивав.
Ну а більш нічого,
ну геть-геть нічого,
ну, їй-бо, нічого
в роті він не мав.
От хіба що ногу,
поросячу ногу,
та яєць десяток
смажених ум'яв.

Потім натщесерце
з'їв борщу відерце
й пирогів з грибами
з'їв приблизно з пуд,
і тому, до речі,
Єті наш надвечір
в талії та в плечах
надзвичайно схуд.
Гірко плаче Єті:
— Я на цій планеті
з голоду страшного
дуже помарнів,
адже я нічого,
ну геть-геть нічого,
ну, їй-бо, нічого
з ранку ще не їв.

* *Єті (снігова людина) — легендарна людиноподібна істота, яка начебто живе у високогір'ї. Науковці факт її існування поки не підтвердили.*



- Який настрій у тебе після читання вірша? Чи можна цей твір назвати жартівливим? Знайди рядки, які підтверджують твою думку. Яким ти уявляєш Єті?





- Складіть «Меню» з переліком корисних страв для Єті.
- Пригадайте мультфільми чи твори, у яких ідеться про фантастичних істот. Розкажіть про це.
- Підготуйте проєкт «Моя пригода з фантастичним героєм».



Прочитай заголовок. Поміркуй, про що йтиметься в тексті.

Ігор Росохватський

УНІВЕРСАЛЬНІ ЛІКИ

— Петько — боягуз! — вигукує Олег.

— Злякався! Еге ж, Васька злякався! — пискляво підтакує Ніна.

Я прикидаюся, ніби не чую. Спробуй заперечити — ще більше дражнитимуть.

А сам Васько намагається триматися від мене подалі. Хто-хто, а він-бо знає, чи я боюся його. Добре знає. Та машинку все ж таки насмілився поцупити. Ту, що зробив мені тато. Усі хлопці милувалися нею. Дверцята відкривалися ніби справжні, кермо працювало, повертало колеса. Таку машинку в магазині не купиш. Таку може зробити лише мій тато! Я сам чув, як дядько Віктор шанобливо казав йому: «Тобі б генеральним конструктором бути, а не простим комбайнером». А татко засміявся й відповів: «Там голови розумніші від моєї е...»

Після уроків Васько вискочив з класу першим. **Тільки закуріло. Шукай вітра в полі.**

А я цього разу пішов додому сам, щоб хлопці не дражнили. Йду повз чагарі, що понад ставком ростуть, чую гамір якийсь, тутукання. Ніби машина. І голос знайомий.

Тихенько відхилив куці, бачу — Васько з моєю машинкою грається. Портфель на гараж перетворив. А з підручників і зошитів автостраду вимостив.

Підвів Васько голову — мене побачив. Схопив машинку, сховав за спину. Голову в плечі увібрав. Чекає, що зараз я його вдарю.





Та я слова таткові пам'ятаю. Він їх марно не скаже.

Дуже **свербіли** в мене долоні. Я їх навіть потер одна об одну і про всяк випадок у кишені застромив.

— Тато мені іншу зробить, — сказав я Васькові, старанно відводячи погляд від машинки. — А цю... Вважай, що я її тобі подарував.

Розвернувся я круто, пішов геть. Швидко пішов, щоб часом не передумати. Ще й гілка по очах цьвохнула. Слова таткові пригадав, що Васька жаліти треба. Батька в нього немає, сама мати, та й та хвора.

Підійшов я до верби, що росте біля самого повороту шляху, як раптом з-за неї назустріч мені хтось рушив. Спершу я й не розгледів хто. А потім бачу — дві постаті, мовби з густого туману зроблені.

— Не бійся, хлопчику, — сказав перший незнайомиць.

— Так, так, не бійся, — підхопив другий. — Ми не заподіємо тобі лиха.

— От іще, чого це я маю вас боятися, — відповідаю їм і міцніше **ногами** в землю **впираюся**. — Я знаю, хто ви такі.

— Знаєш? — здивувався перший.

— Авжеж. На людей ви не схожі. Виходить — мешканці іншої планети. Інопланетяни. Я про вас оповідання фантастичне читав. А звідки ви прилетіли?

— Він знає! — зрадів перший.

— Знає, знає. Розумний хлопчик, — підхопив інший. — Ми прилетіли з шістнадцятої планети сузір'я Стрільців. Ось уже сотні років подорожуємо ми серед зірок, шукаємо, хто б нам допоміг.

Стільки горя було в його голосі, що мені зробилося шкода незнайомця.

— Чим же вам можна зарадити?

Вони обидва стрепенулися:

— Це він! Безперечно. Той, хто нам потрібен!

— Ми вже давно стежимо за тобою, — сказав другий. — Ми бачили, як ти вчинив зі своїм товаришем. Тож допоможи і нам, нашій планеті.

— Я? Допомогти цілій планеті?





— Так, так, саме ти, — він навіть почав пританцьовувати на radoццax. — Як добре, що ми тебе знайшли!

— У нас на планеті спалахнула страшна епідемія, добрий хлопчику. Жителі несповна розуму, накидаються одні на одних і відбирають різні речі або навпаки — забиваються в дальні кутки, у печери і не виходять звідти місяцями. Заводи й фабрики зупинилися, поля занедбані. Лікарі не ходять до хворих, водії і машиністи відмовляються возити планетян. Гинуть тисячі...



— Тоді вам негайно треба звернутися до Степана Гнатовича. Це головний лікар нашої лікарні. Він такий хороший лікар, що кращого годі й шукати.

— На нашій планеті багато хороших лікарів, — мовив перший.

— Найкращих спеціалістів. Таких не знайдеш і в інших сузір'ях. Багато з них навчалися по двісті років, — додав інший. — У наших клініках — найкращі прилади, які тільки можна собі уявити.

— Але в такому разі хто ж вам допоможе? — здивувався я.

— Ти, добрий хлопчику, ти. Як добре, що ми знайшли тебе. — Він дістав з кишені маленький прилад з екраном і попросив: — Дивися пильно на екран.

— Думай про тих, кого побачиш на ньому. Прагни їм допомогти! — підхопив другий.

На екрані заметушилися тіні, потім з'явилося чиясь заплакане обличчя. Далі я побачив безліч таких самих істот. Одні лежали в лікарнях, інші — у своїх домівках, заставлених різними речами, треті — у похмурих печерах, та всім їм було однаково погано. Мені стало прикро від того, що я нічим не можу їм зарадити.

— Шкода, — сказав я інопланетянам, — не можу придумати, як вам допомогти...

— Ти вже допоміг! — вигукнув інопланетянин. — Поглянь сюди.





На екрані з'явилися ті самі істоти, але почувалися вони значно краще. Ось двоє взяли за руки й усміхалися одне одному. Ось один обійняв іншого, мовби вони давно не бачилися...

— Їх врятовано! Тепер вони почнуть працювати. Ось уже працює система постачання енергії! — радісно вигукнув інопланетянин. — Уся наша могутня техніка знову прийде в рух. Врятовані! І все це завдяки тобі, хлопчику!

Я зникнув. За що мені дякувати? Адже ж я нічого для них не зробив.

— Треба йому пояснити, — сказав перший інопланетянин, і його обличчя посерйознішало. — Наука і техніка на нашій планеті розвивались мільярди років. Ми досягли небувалих успіхів, але розучилися співчувати одне одному, розучилися жаліти й любити...

— Саме так, любити іншого! — підхопив другий. — Коли ти спостерігав картини лиха, ми передавали твої почуття через підсилювачі на приймачі нашої планети. І ці щирі почуття привели в рух цілу цивілізацію. Дякуємо тобі, хлопчику.



- Що в тексті тобі видалося дивним? Які події є реальними, а які — фантастичними? Чому на іншій планеті спалахнула епідемія? Що розповіли прибульці?

- Що найбільше схвилювало тебе в прочитаній історії? Який момент найбільше вразив?



- Поміркуй, які ліки необхідно винайти якнайшвидше.

- Прочитай виділені вислови та поясни їх зміст.



- Поміркуйте, як могли б розвиватися події далі.

- Театралізуйте уривок оповідання. Придумайте ще одного персонажа і вставте його в сюжет вистави.

- Використайте «павутинку» дискусії, доведіть свою думку.

<i>Так</i>	<i>Проблема</i>	<i>Ні</i>
Так, ...	Чи можна врятувати світ співчуттям та любов'ю до інших?	Ні, ...
Висновок		



Прочитай текст. З'ясуй, скільки чарівних речей було в головній героїні.

Поліна Придибайло

ПРО ЧАРІВНІ НОЖИЦІ Й ДІВЧИНКУ ЕМІЛІЮ

Жила на світі чарівниця, яка перетворювала прості ножиці на чарівні. А сили в тих ножиць були такі: якщо поріжеш ними повітря, то на тому місці з'явиться портал туди, де потрібна допомога.

І от одного дня чарівниця непомітно взяла прості ножиці в непростої дівчинки Емілії, яка була дуже доброю, хороброю і надзвичайно допитливою.

Дівчинка шукала їх по всьому дому, але так і не знайшла. Вийшла на подвір'я — а її ножиці лежать на столі. Та вони чомусь стали трішки інакшими, ще й опинились у срібній коробочці!

Дівчинка взяла їх і внесла в дім. Як почала різати — у повітрі з'явився портал, який затягнув Емілію...

І вона потрапила в країну единорогів. Там було дуже багато единорогів! Але одна тваринка благала про допомогу.

Дівчинка підбігла до неї й запитала:

— Що з тобою?

— Я вивихнула ніжку, — відповіла маленька единоріжка. — Як же мені дістатися додому?

— Не бійся, я тебе відведу, — сказала дівчинка, зняла з шиї свій шарфик й обережно і тугенько обв'язала тваринці хвору ніжку. — Я допоможу, тільки скажи, де твій дім.

— Я живу на вулиці Водоспадній, 5, квартира 78.

— Добре, — сказала дівчинка, — ходімо.

Добра Емілія підтримувала единоріжку і довела її додому.

А батьки единоріжки вже хвилювалися, бо не знали, де їхня маленька затрималася. Вони подякували Емілії й на вдячність подарували їй чарівне люстерко-фотоапарат:

— Ти заслужила на цей подарунок, — сказали вони, — це люстерко може злих зробити враз добрими!

Дівчинка дуже зраділа і щиро подякувала.

А тоді сказала своїм ножицям:

— Чарівні ножиці, будь ласка, відправте мене додому. Там моя мама з татом теж хвилюються.





І розрізала ними повітря. Але вона не потрапила додому, а опинилася в країні фей, де панував хаос.

Емілія запитала:

— Що тут відбувається?

І добрі феї їй розповіли, що злі феї образилися на них за те, що ті вилікували бджілок від кліща-шкідника.

Дівчинка також розпитала злих фей, через що весь цей шум. Вони розповіли свою версію, що бджоли страшенно гудуть біля їхніх хаток-квітів і заважають їм уранці спати...



Емілія запитала у злих фей, чи всі вони зараз тут.

— Звісно, де ж нам бути!

— А дозволите вас сфотографувати на пам'ять?

— Можеш! — відказали ті.

Дитина клацнула фотоапаратом — і злі феї подобришали та почали вибачатися перед добрими феями і бджілками.

І звернулися до добрих фей:

— Любі сестрички, як вам живеться? Чи ніхто вас не ображає?

Добрі феєчки зраділи! І запросили їх на обід.

Так дівчинці вдалося врешті-решт помирити всіх фей.

Дитина знову сказала ножицям ті самі слова, прорізала повітря й опинилася...

Ні, не вдома. А в парку з тваринами. Там дівчинку Леру подряпав до крові бульдог, і вона дуже сильно плакала.

Емілія підійшла до неї, заспокоїла, швиденько обробила і старанно перев'язала рану, бо дівчинка завжди носила із собою маленьку аптечку.

Лера подякувала й побігла додому.

І тут нарешті Емілія опинилася вдома й одразу пішла розповідати батькам про все, що з нею трапилось.



- Назви головну героїню твору. Якою ти її уявляєш?
- Де і коли відбувалися події, описані авторкою?





- Чому посварилися феї? Як дівчинка помирила всіх феї?
Виконай завдання на вибір.
- Склади свою фантастичну історію.
- Намалюй фантастичних істот — героїв коміксу.



- Поділіть текст на частини. Складіть план. Підготуйтеся до переказу тексту за складеним планом.



Прочитай заголовок. Що означає слово *халепа*?

Леся Мовчун

МІЖПЛАНЕТНА ХАЛЕПА

Усе почалося з того, що Мотлі захворів. А захворів він після нашої подорожі Карпатами. Це сталося, коли... Гаразд, розповім із самого початку!

Наша сім'я вперше взяла участь у програмі космічного обміну. Батьки якраз пішли у відпустку, а я — на канікули.

Майже цілий рік минув у суперечках. Ми обговорювали, чи варто взагалі брати додому прибульця. По-перше, щодня треба буде надсилати звіти в Центр всесвітніх досліджень. По-друге, доведеться переобладнати одну з кімнат, куди поселимо гостя. По-третє, на нас чекають курси зоряної психології, без яких нас просто не допустять до спілкування з інопланетним чужинцем!..

Сотні «але» рясно сипались на мою бідну голову з вихристом чубчиком. Відлашну, бо мені дуже-дуже хотілося потрапити до програми обміну. Спочатку береш прибульця, а потім і сам вирушиш на якусь планету! До речі, оцей аргумент у наших сімейних нарадах поставив крапку.

— Чубик (це про мене) має розвиватись і змалку вибирати собі справу до душі, — твердо сказав тато. — На нашій планеті перелік професій далеко не повний!

Так у нашій сім'ї з'явився Мотлі. Звісно, після карантину в Центрі всесвітніх досліджень.

Мотлі похóдив з планети оболонкових істот. Це полегшило йому звикання до Землі. Він просто набув звичної людської подоби. До того ж і нам було приємніше бачити такого собі хлопця — нічим непримітного, тільки трохи сором'язливого.





— Ніяких звітів не потрібно, — з порога запевнив Мотлі.
Ми полегшено зітхнули.

— Який милий хлопчик, — раділа мама.

— Пацан, що треба, — задоволено потер руками тато.

Мотлі і сам нічого не записував. Просто дивився, іноді розпитував, чому і як. Найперше, що Мотлі зацікавило, то це природа нашої планети. Тож було вирішено поїхати в гори. Ми з рюкзаками сходили на самісінькі вершини Карпат, спустились бурхливими річками на байдарках, вивчали рослини і тварин.

— Яка краса! — примовляв Мотлі, крутячи головою, мов ящірка.

— А у вас як там? — питав тато. — Теж є природа? На що вона схожа?



— Наша планета вам видалася б порожньою, а природу ми привозимо з інших планет.

Тут уже мені закортіло розпитати.

— Мотлі, ти ж навіть камінчиків не збираєш.

— Ні-ні! Чіпати не можна! Ми привозимо все у своїй оболонці, нічого не забираючи з собою.

— Дива! — похитала головою мама.

Хоча вона точно знала неписане правило міжпланетного обміну: прибульцям дивуватися не варто.

Одразу після подорожі ми помітили, що з нашим гостем щось не те. Він важко дихав, зблід і сидів непорушно в тій кімнатці, що ми для нього облаштували. Мотлі дивився на стіну, наче на ній росли квіти чи стікали струмочки. Він скис геть невчасно: попереду був цілий місяць космічної програми обміну, і ми ж уже все розпланували! Мабуть, Мотлі захворів. Хоч і гарна природа на Землі, та щось таки завадило його здоров'ю. Ми опинились на порозі величезного міжпланетного скандалу! Та що там ми!.. Програму обміну могли згорнути назавжди.



— Думаю, земна медицина тут безсила. Справа делікатна... Треба везти Мотлі до Центру всесвітніх досліджень! — постановив тато.

Схвильований професор уже чекав. Нам видали білі комбінезони з капюшонами і провели до лабораторії. Бідолашного Мотлі поклали в прозору капсулу із сенсорами й датчиками. А ми разом із професором сіли біля монітора, який показував, що відбувається в організмі Мотлі. Тіло прибульця всередині складалося з малюсіньких пістрявих частинок. Професор доторкнувся до екрана і збільшив зображення. Неймовірно! Це були мікроскопічні копії всього, що Мотлі бачив на Землі Так ось що означало «перевозити у своїй оболонці»! Ось наше місто... Будинок. О, а це хто з вихристик чубчиком? Невже я?! Я так захопився, що майже забув, чого ми обстежували Мотлі.

— У нього проблема з диханням! — нарешті мовив професор. — Дивіться: ось легені... Тобто гори, щільно покриті лісами. Тепер пересуваємо зображення. Ось, ось. Бачите? Маленькі лісоруби... Дерев падають... Тут легені оголені. Мотлі просто не може дихати!

Ми були в розпачі. Якщо маленьких лісорубів не зупинити, Мотлі загине. Професор ходив з кутка в куток і тримався за голову. Раптом він лягнув долонею по лобі і знов умосився перед монітором. Збільшив зображення, потім ще, ще.

— Ви це бачили? Здається, я знайшов не лише одну причину хвороби, а й спосіб, яквилікувати Мотлі! — професор помовчав хвилику і додав, стишивши голос — Макулатура!...

Ми перезирнулися, а професор пояснив:

— На Землі повно використаного паперу! Його просто викидають або спалюють. А от якщо зібрати старі газети з журналами, списані зошити, змальовані альбоми і переробити їх, вийде новий папір! І тоді не потрібно буде знищувати дерева!





— Здається, я зрозумів! — сказав тато. — Ми всі можемо допомогти Мотлі. Чубчику, ходімо додому. До річі, у нас є коробка зі старими звітами. А ви, професоре, неодмінно зробіть оголошення по всіх центрах досліджень, хай долучаються до збирання макулатури!

...Так ми врятували Мотлі. Незабаром він полетів додому. А от звичка здавати макулатуру, щоб зберегти дерева, у нас залишилась!



- Чому родина Чубчика вирішила взяти участь у міжпланетному експерименті?
- Які враження були в Мотлі про Землю? Що він розповідав про свою планету?
- Коли і чому захворів прибулець? Якими були прояви його хвороби? Як вдалося врятувати Мотлі?
- Яка головна думка оповідання?
- Чи погоджуєшся ти з думкою, що *ліси — легені планети*?
Висловлюй свої міркування за зразком:

Так / ні, я погоджуюся / я не погоджуюся з цією думкою. Я вважаю, що ... , тому що Наприклад, Отже, ... (зроби висновок).

- Чи можна цей твір розмістити в іншому розділі підручника? У якому?
- На яку проблему звертає увагу авторка?



- Поміркуйте та складіть список «оздоровчих процедур» для Мотлі та нашої планети.
- Розкажіть, чи у вашому населеному пункті дбають про довкілля. Як саме? Як ваші однолітки ставляться до довкілля? Організуйте акцію зі збирання макулатури.



- Збагачуй своє мовлення. Добери з додаткової літератури та інтернет-джерел прислів'я, приказки, висловлювання видатних людей про охорону природи.



Що нового ви дізналися з відео? За змістом прочитаного твору та відео створіть буклет «Врятуймо планету».





Перевірте свої знання за розділом «У світі фантастики».



- Назвіть жанри творів, уміщених у розділі.
- Назвіть прозові та віршовані твори розділу. Хто їхні автори / авторки? Чим особливі фантастичні твори?
- Об'єднайтесь у групи. Створіть хмари слів на тему «Фантастика».
- Презентуйте проєкт «Моя пригода з фантастичним героєм».



- Який твір розділу справив на тебе найбільше враження? Розкажи про це в класі. Починай свою розповідь так:

Найбільше мене захопив твір «...». За жанром це Автор / авторка цього твору Цей твір найцікавіший, тому що У ньому є повчальні моменти. А саме

- Які важливі проблеми у своїх творах порушують автори / авторки? Ці проблеми стосуються нашого реального життя чи вони фантастичні? Чи актуальні в наш час?
- Які вислови збагатили твоє мовлення? Які нові слова запам'яталися?
- Поміркуй, що у фантастичних творах схоже на казку, а що — на оповідання. Узагальни свої роздуми в таблиці.

Фантастичні твори	
Спільні ознаки з казками	Спільні ознаки з оповіданнями



- Переглянь ілюстрації до творів розділу. Намалюй свої ілюстрації до них.
- Придумай фантастичне оповідання / розповідь / комікс (на вибір) за аналогією до одного з прочитаних творів.
- Заповни таблицю (на аркуші).

За творами розділу «У світі фантастики» я			
знаю:	розумію і можу пояснити:	умію:	запам'ятав / запам'ятала вислови:
1.	1.	1.	1.
2.	2.	2.	2.



- Склади список творів, прочитаних з додаткової літератури. Порадь однокласникам / однокласницям, які з них варто прочитати.





ІСТОРІЇ З ЖИТТЯ ТВОЇХ РОВЕСНИКІВ



Прочитай текст.

Анатолій Савчук

СИЛОМІР

У неділю приїхав до мене із села двоюрідний брат Федько. Пішли ми з ним до парку погуляти. Аж тут бачимо — юрба хлопчаків. Виявляється, поставили в парку силомір, і кожен хоче свою силу показати. Гупають по гумовому кружку дерев'яним молотком, але рідко хто до середини шкали стрілку підбиває.

— Давай і ми спробуємо, — кажу Федькові.

— Давай, — згодився він.

Стали ми в чергу, чекаємо. Дивлюся я на Федька — якась неспортивна в нього фігура! Не те що в мене. От я й питаю:

— Федю, ти займаєшся спортом?

— Аякже, — каже. — Води з колодязя принести чи дров нарубати — завжди я!

— Ха, рубати дрова — хіба це спорт? — сміюсь я. — Я спортом займаюся по-справжньому! Гантелі вижимаю, еспандер розтягую, з «грушею» працюю... У тебе хоч «груша» є?

— Є аж дві. Одна цього року всохла, а друга, лимонка, ще родить.

— Та я не про дерево тебе питаю, а про боксерську «грушу»! Бачив, у мене в коридорі мішок з піском висить? Ото і є «груша». Я на ній удари відпрацьовую. Ось зараз дійде наша черга, побачиш, який у мене удар!



Нарешті підійшла наша черга. Узяв я молоток у руки, розмахнувся і як вдарю по кружку! Стрілка більш як до половини підстрибнула.

— Отак! — кажу Федькові. — А тепер спробуй ти. Побачиш, наскільки в мене сильніший удар!

Він нічого не відповів, поплював на долоні, взяв молоток, розмахнувся і вдарив.





— Ого! — загукали хлопчачки. Дивлюся — а стрілка аж на вершечку шкали опинилась!

Не чекав я такого!

— Ну й ударчик у тебе! — кажу. — Як це тобі вдалося стрілку аж під верх підбити?

Федько усміхнувся.

— А я уявив собі, — каже, — що в мене в руках не молоток, а сокира, а то не гумовий кружок, а сучкувате поліно, і мені конче треба його розколоти!.. Ну, що, ще по разі спробуємо?

— Ні, — кажу, — краще ходімо купимо морозива...



- Від чийого імені ведеться розповідь?
- Якими ти уявляєш хлопчиків? Чим вихвалявся оповідач перед братом?



- Поміркуйте, як ви розумієте слова ірландського письменника Бернарда Шоу: «Той, хто вміє, — робить, хто не вміє — вчить інших». Використовуючи «павутинку» дискусії, доведіть свою думку.

<i>Так</i>	<i>Проблема</i>	<i>Ні</i>
Так, ...	Справи вартують більше, ніж слова?	Ні, ...
Висновок		



Прочитай заголовок. Поміркуй, про що буде текст.

Євген Дудар

ТРЕБА

Я прийшов додому раніше, ніж завжди. Мама висловила міркування:

— Мабуть, якась планета іншим боком до Землі повернулася.

— Чого? — здивувався я.

— Що ти одразу ж після уроків додому з'явився.

— А-а-а... — сказав я. І подумав: «А чому б мені не стати зразковим? Що, Вася Костик гірший за інших? Ось дам собі слово... Вивчу уроки... Одразу ж... І тільки після цього піду гуляти...»





— Ти що, знову до школи збираєшся? — спитала мама. — Книжки перебираєш.

— Ні! — мамі не кажу нічого. — Просто складу акуратно... Мама здивовано стенула плечима. І поставила мені їжу.

Їм. Надворі сонячно. Горобці ганяються один за одним. Один подібний до Петька Софіяна... Петько, мабуть, вже на вулиці. І Вадим. А може, не починати з уроків?.. Я ж іще не дав собі слова. Я ще тільки збирався дати. І ніхто ж про це не знає. Я можу його ще переглянути. Почати не з уроків. Почати з прибирання квартири. Мама ось піде з обіду. Я візьмуся... Поприбираю геть усе. І спальню, і передпокій, і кухню... А поки вибіжу надвір...

Полегшено зітхнув. Ніби скеля з плечей зсунулася...

Ганяємо м'яч. Вадим як вдарив — м'яч між гіллям на дереві зачепився.

Петько поліз. Відчахнув гілляку. І розірвав штани.

Тут наче з-під землі виросла Петькова мама. Почала сварити Петька і промовляти:

— Це за штани! Це за штани!

Віддалік стояв якийсь дядько. Сказав:

— А чому ви не кажете: «За дерево! За дерево!»? Штани можна завтра нові купити. А дерево двадцять років росте.

Петькова мама і дядько почали сперечатися. Ми з Вадимом пішли. Він — додому. Я сів біля будинку на лавці.

І тут згадав, що дав собі слово поприбирати у квартирі.



- Роз'єднай слова і прочитай.

Анадворі так гарно. Квіти цвітуть. Бджоли літають. Пташки щебечуть. Зовсім не хочеться заходити в квартиру. Може, сьогодні не починати перевиховуватися? Може, переглянути це слово? Ніхто ж не знає, що я йому давав. Я ж сам собі, а не порадію. Чив газети...

Правильно! Почну із завтрашнього дня... З ранкової зарядки.

Знову ніби скеля з плечей зсунулася...

Дивно. Одне слово, а яке воно важке...





• Хто головний персонаж оповідання? Яким ти його уявляєш?

• Прочитай виділені слова. Що мала на увазі мама?

• Яке слово для головного персонажа було важким? Чому?

• Який висновок із прочитаної історії можна зробити?



• Складіть пам'ятку «Як дотримати обіцянки».



• Збагачай своє мовлення. Поясни значення вислову **скеля з плечей зсунулася**.



Прочитай заголовок і спробуй передбачити жанр твору.

Віталія Савченко

ЧАРІВНІ ПРУТИКИ

Кожного літа близнята Максимко та Маринка відпочивають у бабусі й дідуся в невеличкому містечку. Тут вони майже все вже знають. З дідусем ходять до озера рибу ловити і купатися, до лісу — по гриби та ягоди. Частенько бігають по морозиво до тітоньки Марії, що продає його за рогом сусіднього будинку.

Одного дня Маринка запропонувала братові:

— А ходімо сьогодні гуляти аж до фонтана? Підемо самі, без дорослих, щоб не відволікати їх від справ. Ми ж не заблукаємо, бо все тут знаємо. Та й не маленькі вже, маємо аж по шість років.

— Може, хоч скажемо, куди йдемо, щоб не хвилювалися? — відказав на те Максимко. — Ану, як виявиться, що нас нема вдома? Знаєш, який переполох буде?

— Якщо скажемо, то нас самих нікуди не відпустять, от побачиш.

— А якщо шукатимуть? — засумнівався хлопчик.

— Тоді щось вигадасмо. Чого ти, мов той заєць-боягуз, трусишся?

— Добре, ходімо, — погодився Максимко, щоб сестра не думала, що він боїться.

Діти нишком вибігли з двору та й подалися за ріг будинку. Привітна тітонька Марія вже здаля їм усміхалася, гадала, що





вони за морозивом до неї поспішають. Та діти лише привіталися й побігли далі, з вулиці на вулицю. Аж ось і фонтан, що в самому центрі містечка. Тут безліч різних крамничок, тому діти з цікавістю розглядали вітрини кожної. Раптом Маринка й Максимко захоплено зупинилися біля однієї, якої раніше тут не бачили. З подивом перезирнулися, прочитавши вивіску: «Чарівні речі». За вітриною було стільки всього привабливого, що діти вирішили зайти всередину, щоб роздивитися цікавинки ближче. На дверях ніжно дзенькнув дзвіночок, і до дітей вийшов дідусь із сивою бородою й надзвичайно приємною усмішкою.

— Добрий день, діти. Нарешті я вас дочекався, — промовив він, змовницьки підморгнувши. — Підходьте ближче, не стійте у дверях.

Маринка й Максимко здивовано закліпали оченятами, проте слухняно пішли за дідусем.

— А як ви знали, що ми сьогодні до вас прийдемо? — спитала дівчинка.



— І крамнички вашої тут раніше не було, здається, — дивувався хлопчик.

— Для початку нам годиться познайомитись, а потім я все вам поясню, — запропонував дідусь. — Отже, я звуся дідусь Кузьмич, а вас я добре знаю. Ви — Маринка та Максимко. Братик і сестричка, правда ж?

— Так, — дружно відповіли діти.

— Річ у тім, дітки, що крамничка ця не проста, вона чарівна. А я в ній працюю. Отже, я...

— Чарівник! — вихопилося в Маринки. Дівчинка відразу засоромилась, бо згадала, що дорослих не годиться перебивати.

— Авжеж, я чарівник, — усміхнувшись продовжив дідусь. — А крамничка моя лише місяць як відкрилася. Ви тут роздивляйтеся, будьте як удома, а я швидко частування нам приготую та й розповім вам щось цікаве.





Маринка з Максимком зачудовано роззиралися по крамничці. Дідусь тим часом вийшов до іншої кімнати.

— Оце диво, — прошепотів Максимко. — Ми не спимо?

— Не спимо, — відповіла Маринка також пошепки, розглядаючи виставлені на полочках дивовижні речі. — Ось тільки про все дізнаємося, і гайда додому.

— Не поспішайте, друзі мої, — промовив Кузьмич, з'явившись у дверях з тацею, на якій красувалася вазочка з печивом та склянки з какао. — Сідайте мерщій до столу.

Коли діти чемно всілися, дідусь, поставив перед ними частування і сказав:

— Ви пригощайтесь й послухайте, що я вам розкажу...

І дідусь чарівник розповів Максимкові та Маринці, як і чому з'явилися в цьому містечку він та його крамничка.

— У чарівній країні, звідкіля я завітав, настали важкі часи. Усі чарівники й чарівниці дуже засмучені. Виявилось, що у світі людей, тобто у вашому світі, нікому вже не потрібні дива та казки. Ніхто, чи майже ніхто, не вірить у чарівників та чарівних істот.

Тому мене послали наші наймогутніші володарі у ваш світ, знайти когось, хто ще вірить у казку чи диво. Якщо знайдуться такі люди, то наша країна буде врятована. А ні, то всі ми зникнемо назавжди. Ні див, ні казок вже більше ніколи не буде. За той час, що я мандрую вашим світом, мені жодного разу не траплялися люди, які зацікавилися б моєю крамничкою. Вони проходили байдуже повз вітрину і жодного разу не зайшли... Навіть не зупинилися поряд. Усі поспішали у своїх справах. Уже місяць живу тут, у містечку, а час минає дарма, бо я й досі не знайшов наших рятувальників. Аж сьогодні зранку я зазирнув у своє чарівне люстерко, і воно показало мені вас. Тому я вже знав, що ви до мене завітаєте, чекав. Дуже сподіваюся, що саме ви допоможете моїй чарівній країні, усім нам — чарівникам.

Діти вражено прикинули, замислились над тим, що їм розповів дідусь Кузьмич.

— Як же ми можемо допомогти? Що маємо зробити, аби ваша чарівна країна не зникла? — спитав Максимко.





— Ми ж іще діти, — озвалася й Маринка, — хоча дуже хочемо щось корисне для вас зробити.

— Ви, мабуть, знаєте або чули з казок, що той, хто зустрічає чарівника, має право на три бажання. Отож, я можу виконати будь-які три ваші бажання, — підморгнув Кузьмич. — Можете побажати вже, і все задумане негайно здійсниться, можете взяти час на роздуми. Але пам'ятайте, ви маєте вірити в дива та казки, довіряти мені й дуже мудро використати свої бажання.

Сказавши це, чарівник вичаклував у повітрі три кольорові прутики та віддав їх дітям.

— Можна забажати будь-що? — запитав Максимко.

— Так, будь-що, — відповів дідусь.

— І все негайно збудеться? — тепер уже спитала Маринка.

— Авжеж, — хитнув головою чарівник.

— То чому ж ви не начаклуєте, щоб ваша країна не зникла? — спитав хлопчик.

— Наша країна, та й ми, живемо, допоки люди вірять у диво й казку. Мрії — чи не найбільші чари. Ми залежимо від вас і ваших мрій, — геть тихо промовив дідусь Кузьмич.

— Треба подумати й порадитись, — дуже серйозно сказала дівчинка. — Ми мусимо поквапитись додому, бо нікому не сказали, що пішли гуляти, і дідусь з бабусею будуть хвилюватися.

— Дякуємо за частування, — нагадався хлопчик. — Нам справді час додому. До побачення!

— На здоров'ячко, любі друзі! — відповів чарівник і помахав рукою на прощання.



- Про що розповів Кузьмич? Який подарунок отримали Маринка і Максимко? Поміркуй, як діти використають прутики. Чи розкажуть вони про свою пригоду дорослим?

Вийшовши з чарівної крамнички, діти швиденько побігли до свого рідного дому. Там бабуся накривала на стіл, бо вже був час обіду. Дідусь дрімав собі в кріслі.

— Де це ви були, діти? — лагідно мовила бабуся. — Кликкала вас, кликала, а ви не відгукувались.





— Ми гуляли, бабуню, — коротко відповіли близнята.

— Мийте руки й хутенько сідайте до столу, — наказала бабуся.

Максимко та Маринка сховали чарівні прутики у своїй кімнаті й побігли мити руки, тихенько перемовляючись.

Бабуся бачила, що діти за столом поводитися на диво тихо й чемно.

— Що це з вами, любі онучата? — спитала, коли вже пообідали. — Накоїли щось? Накапустили?

— Ні, бабусенько, усе гаразд! Просто маємо важливу справу вирішити.

— Може, ми з дідусем вам допоможемо?

— Ні-ні, ми маємо впоратись самі.

Діти вийшли з-за столу, подякували й подалися у свою кімнату.

— Ти ба, — мовила усміхаючись бабуся, — таємниці в них...

І заходилася мити посуд.

— А чом би й ні? — озвався дідусь, вмикаючи телевізор, — в усіх дітей є свої таємниці. У мене також вони колись були.

Бабуся на те лише похитала головою.

А Маринка й Максимко сиділи у своїй кімнаті та радилися:

— Треба щось дуже важливе побажати, — шепотіла дівчинка.

— Так-так, щось особливе, — відповідав хлопчик.

Діти перебрали багатенько бажань, та всі вони видавалися не надто важливими й особливими.

— У мене є ідея, — нарешті сказав Максимко. — Давай так: є три прутики. Тобі один — твоє бажання, мені один — моє бажання, а ще один — для всіх.

— Добре, а що ж ти побажаєш? — спитала сестричка. — Грашок різних чи солодоців?

— Ще не знаю... Поки спати лягатиму, щось придумаю. А ти що хочеш для себе? — запитав братик.





— Бажань багато, та всі вони якісь дрібні й неважливі. Хочеться витратити прутик на щось справді корисне. Іграшок у мене й так удосталь, та й солодоців нам не бракує.

— Це правда, — замислено промовив Максимко і стрепенувся: — Є! Одне бажання важливе є! — вигукнув він.

— Яке? — спитала Маринка.

— Нехай в усьому світі запанує мир! — тільки хлопчик промовив останнє слово, як один з прутиків засяяв, наче бенгальський вогник у новорічну ніч, і розсіявся тисячами блискіток.

— Ой! Одне важливе бажання виконане, — вражено промовила дівчинка.

— Ось так, тепер твоя черга.

Маринка замислилась і за якусь мить промовила:

— Нехай страшні хвороби зникнуть на Землі! — ураз другий прутик заіскрився й за мить зник, як і попередній.

Діти уважно дивилися на останній прутик, і якимось само собою в них обох виникло те саме бажання. Недарма вони близнята, тому й промовили його вголос разом:

— Нехай люди мріють, вірять у казки й дива, щоб країна чарівників завжди жила!

Як тільки пролунало це бажання, третій прутик яскраво спалахнув, розкидаючи на всі боки веселі іскорки, та й розтанув. Маринка й Максимко стояли посеред кімнати, тримаючись за руки, й щасливо усміхалися одне одному. Діти були раді й упевнені, що використали чарівні прутики мудро. Не для себе, а для всіх!



- Які бажання загадали діти? Чи правильно вони вчинили?
- Розкажи, як відбуваються події у творі, за схемою:
зачин → основна частина → кінцівка.



- Поміркуйте, які бажання загадали б ви, якби отримали три прутики.





Перевірте свої знання за розділом «Історії з життя твоїх ровесників».



- Поміркуйте, чому розділ має таку назву. Про кого в ньому йшлося? Запропонуйте свою назву для розділу.
- Назвіть жанри творів, уміщених у розділі.
- Пригадайте, з яких творів складається розділ. Розкажіть про них, користуючись таблицею.

Автор / авторка твору	Назва твору	Позитивні персонажі	Негативні персонажі	Риси характеру головного персонажа



- Який із творів розділу найбільше тобі сподобався? Розкажи про це в класі.
- Який із персонажів тобі найбільше імпонує? Із ким тобі хотілося б потоваришувати? Чому?
- Підготуй кілька запитань для інтерв'ю з одним із персонажів прочитаних оповідань.
- Які запитання та кому ти хотів би / хотіла б поставити? Чому саме йому / їй?
- Розкажи цікаву історію зі свого життя або життя твоїх ровесників / ровесниць.
- Склади запитання для шкільної літературної вікторини за сюжетами творів розділу.

Із якого твору рядки ... ?

Хто автор / авторка твору ... ?

У розділі ... прозових творів. Їх написали:

Яка тематика творів ... ?

- Заповни таблицю (на аркуші).

За творами розділу «Історії з життя твоїх ровесників» я			
знаю:	розумію і можу пояснити:	умію:	запам'ятав / запам'ятала вислови:
1.	1.	1.	1.
2.	2.	2.	2.



- Склади список творів, прочитаних з додаткової літератури. Порадь однокласникам / однокласницям, які з них варто прочитати.





ЯК ЗНАЙТИ СЕБЕ ТА ПІДКОРИТИ СВІТ



Прочитай текст.

Олександра Малаш

Я ПОЧУЮ ТЕБЕ СКРІЗЬ

Богданко раз у раз поглядав на годинник. Хвилинна стрілка описувала коло за колом, а її дрібніша подружка мляво повзла від цифри до цифри. І коли ж, коли ж той дядько Віталій нарешті прийде? Обмете з черевиків сніг, не випускаючи скрипки з-під пахви. А він, Богданко, лиш зачудовано стежитиме на східцях за своїм старшим приятелем. І ось дядько Віталій неквапно зійде на другий поверх, привітається з дітлашнею за руку та влаштується зі скрипкою в холі — урок почався!

— Може, він захворів? — міркував уголос брат Андрій.

— Та яке захворів, йому просто набридло. З тебе ж пуття ніякого, — махнув рукою Макар.

Усіх трьох кілька років тому всиновило подружжя Костецьких. Про Богданка вихователі дитячого будинку казали: «О, це талановитий хлопчина, має хист до музики...». І Костецька запросила додому вчителя. Довго обирали інструмент, але Богданко вирішив, що таки гратиме на скрипці. Скрипалем, кажуть, був його покійний тато. Рідна мати (хоч віднедавна в нього є мама Валя) не витримала довго без татових мелодій...

— Що значить «нема пуття»? Дядько Віталій казав, що я роблю успіхи.

— Ти все одно не Паганіні, — далі кпив Макар. — Змирися.

— Та ну тебе, — дорікнув йому Андрій. — Тобі яка різниця? Стане чи не стане брат музикантом — про це ніхто не знає. Наша тітка Оксана каже: ніхто не знає волі Божої.

— Богданку! — гукнула схвильована мама Валя, піднімаючись сходами. — Віталієва сестра зателефонувала. Він у лікарні.

— Як у лікарні? — похолов хлопчина. — А що з ним?

— Потрапив у ДТП.

— Що?! — скрикнув Богданко. — Не може бути!





Маленькому учневі на очі набігли сльози.

— Не рюмай! — обурився Макар. — Плачі тут не зарадять, діяти треба.

— Але він...

— Загрози життю немає, сину. Молитимемося, аби швидше одужав.

Богданко ще довго не міг заснути. До Господа линула палка дитяча молитва за зцілення вчителя. «Мабуть, гризе себе, що не прийшов... Жодного разу не пропускав, казав: урок є урок...».

Уранці хлопців розбудив незнайомий жіночий голос. Богданко збіг долі й побачив своїх батьків, які розмовляли з якоюсь жінкою.

— Доброго ранку, — озвалася незнайомка. — Ти, певно, чекаєш на новини... Брат прийшов до тями. І знаєш — він попрохав, аби ти щось зіграв. Тут, удома. — Вона простягла мамі Валі скрипку. — Запасна, бо та не вціліла... Обіцяв, що почує, хоч би де ти був. Бо урок є урок. А музика — це мова, якою людина говорить з янголами...

— Було б що слухати, — стенив плечима Макар, коли гостя пішла. — Від такої гри янголи злякаються і розлетяться.

Богданові знову стало гірко. Мама Валя мерщій пригорнула його та, усміхнувшись, указала на скрипку.

— **Немає нічого кращого, — втрутився тато, — ніж розуміти, що в тебе вірять.** Навіть коли дуже болить після травми — все одно вірять. Так, як Господь вірить у сили кожного з нас. Віталій не скоро повернеться, але він хоче бути певен, що Богданко береже ті скарби, які вчитель посіяв у його добрій душі...

І учень узяв скрипку. Від упевненого й суворого його погляду Макар почервонів і позадкував.

Хлопчина смичком торкнувся струн, і залунала мелодія, про яку дядько Віталій казав: «А ти можеш, коли хочеш!»





І здалося Богданкові, ніби янголи підхопили мелодію і понесли її до лікарні, де на неї чекав учитель...

Наступного дня Віталієва сестра зателефонувала до Костецьких і повідомила, що брат почав підводитися.

— А я тобі що казав? — весело підморгнув Макарові Андрій. — Уміє Богдан, ще й як уміє.

— Бо душу вклав у ту мелодію, — зауважила мама.

— Я не міг підвести, — відповів Богдан. — Урок є урок...



- Поміркуй, що означають виділені вислови. Поясни їх значення.



- Хто головні персонажі оповідання? На кого з нетерпінням чекав Богдан? Чому він мріяв навчитися грати саме на скрипці? Яка неприємна новина засмутила родину Костецьких? Що попросив учитель?
- Яка головна думка оповідання?
- Поміркуй, чи можна досягти успіху, якщо «вкладати душу у справу». Висловлюй свої міркування за зразком:

Так / ні, я погоджуюся / не погоджуюся з цією думкою. Я вважаю, що ... , тому що Наприклад, Отже, ... (зроби висновок).



- Створіть «павутинку» дискусії, доведіть свою думку.

Так	Проблема	Ні
Так, ...	Чи допоможе Богданкова наполегливість опанувати гру на скрипці?	Ні, ...
Висновок		



Прочитай текст. Чому саме так авторка назвала свій твір?

Ольга Рапацька

КАЗКА ПРО МАЛЕНЬКУ МРІЮ

В одному затишному і красивому містечку народилась Маленька Мрія. Вона була дуже доброзичливою та дружєлюбною і, щойно народившись, поспішила до людей. Вона підійшла до першого будинку і постукала. Але їй не відчинили. Вона пішла до іншого — там теж двері були зачинені. Нарешті в якомусь будинку їй відчинили і запитали:





— Хто ти?

— Я — Маленька Мрія.

— Але в нас не прийнято мріяти, — відповіли люди і відмовилися впустити до себе гостю.

У наступному дворі люди запитали її:

— Навіщо ти нам?

— Я спробую зробити ваше життя яскравішим і цікавішим.

— У нас немає на це часу, — відмахнулись ті.

Маленька Мрія засмутилася — ніхто не хотів впустити її до себе додому і подружитися. Вона опустила голову і повільно підійшла до останнього будинку на вулиці. Зітхнувши, Мрія тихенько постукала. Двері відчинила дитина.

— Ну, привіт, Маленька Мріє!

— Ти знаєш як мене звати? — здивувалася та.

— Звичайно! Більш того, я не могла дочекатися твого приходу! — і дитина, узявши Мрію за руку, повела її в будинок. Коли Мрія увійшла в оселю, вона побачила там Дитинство, яке підійшло до гості й ласкаво промовило:

— Вітаю тебе, Маленька Мріє! Ми чекали на тебе, адже Дитинство та Мрії — завжди поруч. А коли прийде час і я піду, не дай Дорослості вигнати тебе з життя цієї дитини. Тоді ти підростеш разом з нею і, можливо, станеш Великою Мрією.

Мрія погодилась. Вона була дуже рада знайти будинок з такими щирими друзями.



- Чому Маленьку Мрію не скрізь хотіли бачити?
- Чи потрібно мріяти?
- Пригадай історії з життя видатних людей, яким здійснення мрій допомогло стати відомими. Розкажи про це.



Прочитай текст.

Фелікс Гальперін

ПЕРШИЙ КРОК У КОСМОС

Кожен день у нього був чітко розпланований. О шостій годині підйом, ранкова гімнастика, потім сніданок. О сьомій хлопчик вже купався в морі. Він запливав так далеко, що берег був схожий на маленьку риску. А коли стомлювався,





лягав на спину й вдивлявся в небо. Десь пропливали шаланди рибалок, моторки, шлюпки, великі пароплави. Море було обжите людьми, стало своїм, звичним. А чи можна зробити таким небо?

З годину поплававши, хлопчик хутко вдягався й поспішав до школи. А після занять біг у спортклуб на тренування з гімнастики. Вечори присвячував музиці й математиці. Він ще не знав, яку дорогу собі обрати: кожна книжка відкривала перед ним щось нове, досі незнане. Але, мабуть, понад усе його вабило небо...



Неподалік від місця, де тренувався хлопчик, був невеликий аеродром. Великі гідролітаки, схожі на чудернацьких птахів, один за одним злітали над морем. Хлопчику кортіло побувати на аеродромі, познайомитися з пілотами, роздивитись, як влаштовані літаки.

Але аеродром був відгороджений, пропускали на його територію лише за перепустками. Однак хлопчик знайшов вихід. Він зв'язував одягу в тугий вузол, закріплював його на голові, запливав далеко в море й заходив на аеродром з берега.

Пілоти швидко звикли до допитливого й кмітливого хлопчика. Він подовгу спостерігав, як готують гідролітаки до вильоту, охоче виконував нескладні доручення. Якось хлопчик порізав ногу і кілька днів не приходив на аеродром. Льотчики занепокоїлися. А коли він з'явився нарешті, закидали його запитаннями: «Що сталося? Чого так довго не приходив?»

І ось одного разу його взяли із собою в політ. Потім ще раз і ще... Але якось...

Вони вже поверталися додому, коли з мотором щось трапилося. Довелося сісти на воду. На обрії білили вітрила шаланд, до берега було кілометрів зо п'ять. Рації на гідролітаку не було. У 1920-ті роки обладнання в авіації було дуже недосконале. Пілоти мовчки подивилися один на одного: уже смеркало, вітер роздмухував хвилі, синоптики обіцяли уночі шторм. А плавали обидва пілоти дуже кепсько.





— Я попливу на берег і скажу, щоб прислали катер, — порушив мовчанку хлопчик.

— Ти що?! П'ять кілометрів!.. Ще втопишся... — захвилювалися пілоти.

Хлопчик лише усміхнувся. А через дві години гідролітак було доставлено на берег, де на нього чекали юний плавець і два механіки аеродрому.

Начальник загону міцно потиснув руку їхньому рятівникові й розпорядився виписати йому перепустку, яка давала хлопчикові право проходити на аеродром у будь-який час.

— Як тебе звати?

— Сергій Корольов.

Так було зроблено перший крок у космос. Далі були роки напруженої роботи. Він став Головним конструктором космічних кораблів. Він перший споряджав людину в невідомі світи.

Висота. Небо. Космос. Усе стало сьогодні звичним, буденним. Борознять повітряні простори літаки та космічні кораблі, як моря — шаланди і теплоходи...

Будь-яка мрія може здійснитися, якщо в неї дуже-дуже повірити!



- Про кого ця розповідь?
- Що раніше тобі було відомо про Сергія Корольова? Чи можна назвати його наполегливим?
- Як ти розумієш виділене речення?
- Пригадай, що тобі вже відомо про внесок українців у розвиток космонавтики та дослідження космосу.



Прочитай текст.

Людмила Осадчук

РОДИНА БОРИСОВИЧА

Сьогодні був прекрасний весняний день. Сонечко всміхалося всім жителям лісу, воно лагідно обіймало своїми променями кожного, хто хоч на хвилинку з'являвся на лісовій галявині. Лісові жителі не дуже поспішали виходити з тепленьких нірок. Вони все ще займалися домашніми справами, а вибігали лише в пошуках першої соковитої травички.





Готувалися до зустрічей зі своїми сусідами, бо декого не бачили цілу зиму. Звірятка прибирали свої нірки, чистили шубки та роздивлялися припаси, що залишилися із зими. До багатьох з них прийдуть гості, тому їх потрібно буде пригостити чимось смачненьким.

А в родині борсуків буде подвійне свято. Свято весни і день, коли народяться довгоочікувані борсученята. Борсучиха на ім'я Емма сиділа у своєму кріслі та в'язала останню пару шкарпеток для своїх ще не народжених малюків. Пані Анетта, лікарка всієї родини, сказала, що їх має бути шестеро. Емма дуже хотіла, щоб у її діток були теплі речі. Вона поспішала... Швидко перебирала лапками, виплітаючи рядок за рядком. Весняне сонечко гарно світить, але ще не обігріє добре її діток, як влітку. Плетучи, Емма розмовляла з дітками, які були в животу, а ті відповідали їй поштовхуванням зсередини. Так вони віталися з матусею.

Тато Борисович, як його називали сусіди, був на вулиці. Він оглядав нірку, що вистояла в таку сувору зиму. Зadowolений станом нірки, зайшов погрітися і поговорити з Еммою. Він радів завжди, коли її бачив, а зараз тим більше, адже теж чекав на народження малюків. Тому все пильно перевіряв і готувався до зустрічі з ними. Борисович був дуже сміливим, як і всі борсуки в його родині. Коли потрібно було захистити родину, він це робив, використовуючи міцні кігті.



Борсуки — дуже життєрадісні тварини. Помилково вважають, що вони сумні. Зовсім ні. Борисович завжди був усміхненим і перебував у гарному настрої. Ось і сьогодні він саяв і приніс своїй Еммі перші квіти в подарунок, вітаючи з довгоочікуваним теплом і весняними днями. Обійнявшись, усе допитував, чи та добре почувається. Звичайно, Еммі було приємно, вона раділа з того, що її малюки народяться в люблячій родині. Ще з перших днів свого дорослого життя борсучиха мріяла про свою нірку, про велику родину, де всі будуть щасливі. Її дорослі мрії збулися! А ваші мрії які, дітки?





Завжди мрійте, як це робила Емма, уявляйте себе щасливими та ростіть здоровими, на радість нам усім. Завжди пам'ятайте: ви наш найцінніший скарб!



- Хто головні персонажі твору? Що ти можеш розповісти про кожного з них?
- Яке свято наближалось в родині борсуків?
- Знайди і зачитай речення, які є головною думкою твору.
- Чи бувають мрії дорослі та дитячі? Розкажи про свою заповітну мрію.



Еліс Маклеррен — видатна американська письменниця. Її оповідання «Гора, що покохала пташку» перекладене 30 мовами. Вона звернулася до українських читачів / читачок такими словами:

— Це оповідання про незвичайну дружбу, яка здатна перетворити кам'яну гору на місце, де вирує життя. Воно адресоване як дорослим, так і дітям. І я неймовірно рада, що оповідання стало доступним для українських читачів!



Прочитай заголовок. Поміркуй, про що йтиметься в тексті.

Еліс Маклеррен

Переклад з англійської Олега Заєзного

Ілюстрації Стівена Ейткена

ГОРА, ЩО ПОКОХАЛА ПТАШКУ

Посеред безлюдної рівнини самотньо стояла Гора.

На її голих кам'яних схилах не було жодної рослини; ні тварини, ні пташки, ні комахи не могли жити на ній.

Сонце зігрівало Гору, вітер холодив її, і лише дотик дощу та снігу знала вона.

Не було більше нічого й нікого, чиє торкання можна було б відчути.

Щодня і щоночі Гора дивилася в небо, спостерігаючи за рухом хмар. Вона знала шлях Сонця, що крокувало небом удень, і хід Місяця, який плив по небу вночі. Безхмарними ночами вона спостерігала неспішне кружіння далеких зірок.





Не було більше нічого й нікого, що можна було б побачити. Та одного дня з'явилася маленька пташка. Вона облетіла навколо Гори, а потім сіла на виступ, щоб відпочити та почистити пір'я. І коли пташка притулилася до схилу, Гора відчула дотик її маленьких кігтиків, м'якість її пір'я. Гора була вражена, адже нічого схожого не з'являлося з неба раніше.

— Що ти таке? — запитала вона. — У тебе є ім'я?

— Мене звати Джой, — відповіла та. — Я пташка. Я прилетіла з далеких країв, де всюди зелено. Щовесни я пролітаю високо в небі в пошуках найкращого місця, де я змогла б звити гніздо та виростити моїх пташенят. Коли я перепочину, то продовжу пошуки.

— Я ніколи не бачила нічого схожого на тебе, — сказала Гора. — Ти справді мусиш летіти? Хіба ти не можеш залишитися тут?

Джой похитала головою.

— Пташки — живі істоти, — пояснила вона. — Нам потрібна їжа та вода. Тут немає рослинності, і мені нічого їсти; тут немає струмків, і мені ніде напиться.

— Якщо ти не можеш залишитися, то, можливо, прилетиш сюди ще раз? — запитала Гора.



Джой на мить стихла.

— Я долаю великі відстані, — урешті-решт промовила вона, — і я зупинялася перепочити на багатьох горах. Усім іншим горам було байдуже, чи я прилітала, чи відлітала, тому я з радістю повернуся до тебе. Але я можу прилітати лише навесні, перед тим як лаштуватиму гніздо. Від тебе так далеко до їжі та води, тому я зможу залишатися лише на кілька годин.

— Я ніколи не бачила нічого схожого на тебе, — повторила Гора. — Навіть якщо ти прилетиш хоча б на кілька годин, я буду щасливою побачити тебе знову.

— Є ще одна обставина, яку ти маєш знати, — сказала Джой. — Гори живуть вічно, а пташки — ні. Навіть якщо ми зустрічатимемося щовесни за мого життя, таких зустрічей буде небагато. У птахів короткий вік.





— Мені буде дуже сумно, коли однієї весни ти не прилетиш, — сказала Гора, — та я журилася б ще сильніше, якби ти полетіла зараз і більше ніколи не повернулася.

Джой принішкла, притулившись до схилу. А потім вона залилася ніжною піснею — і це була перша пісня, яку будь-коли чула Гора. Заспівавши, Джой промовила:



— Жодна гора досі не переймалася, прилітаю я чи відлітаю. Тому я дам тобі обіцянку. Щовесни упродовж мого життя я прилітатиму до тебе. Проте я не буду жити вічно, тому одну доньку я назву своїм ім'ям — Джой і розповім їй, як тебе знайти. Кожна Джой матиме доньку, якій вона теж дасть ім'я Джой. І тоді плин років не матиме жодного значення. Щовесни до тебе прилітатиме друг, щоб побути з тобою, політати над тобою та заспівати тобі.

— Я все ж хотіла б, щоб ти могла залишитися, — промовила Гора, — але я рада, що ти повернешся.

— А тепер мені час летіти, — сказала Джой. — Попереду довгий шлях до земель, де є їжа та вода. До зустрічі наступного року! — Вона здійнялася в небо, і її крила, наповнені вітром, сяяли проти сонця. Гора дивилася услід Джой, доки та не зникла за обрієм.



- Якою була перша зустріч Гори та Джой?
- Про що вони розмовляли?
- Чому потоваришували Джой і Гора? Що пообіцяла Джой?

Рік за роком навесні маленька пташка прилітала до Гори, співаючи:

— Мене звати Джой, і я прилетіла привітатися з тобою.

І протягом кількох годин пташка літала навколо гори або сиділа, притулившись до неї, і співала. Наприкінці кожної зустрічі Гора завжди запитувала:

— Чи могла б ти залишитися?

Джой щоразу відповідала:

— Ні, але я повернуся наступного року.





Кожного наступного року Гора чекала на Джой все з більшим і більшим нетерпінням; і з кожним роком їй було все важче і важче дивитися, як та відлітає. Так минуло дев'яносто дев'ять весен. На соту весну, коли настав час прощатися, Гора запитала ще раз:

— Чи могла б ти залишитися?

Джой звикло відповіла:

— Ні, але я повернуся наступного року.

Гора спостерігала, як Джой зникала в небі, і раптом її серце не витримало. Гірська твердь тріснула, і з її глибин хлинули нагору сльози і побігли потоками вниз по схилу.

Наступної весни прилетіла маленька пташка, співаючи:

— Мене звати Джой, і я прилетіла привітатися з тобою.

Цього разу Гора не відповіла. Вона лише гірко плакала, знаючи, що скоро Джой буде змушена летіти далі, і думала про всі ті довгі місяці до наступної зустрічі.

Джой перепочивала, сидячи на виступі, і дивилася на потоки сліз. Тоді вона здійнялася над Горою і, як завжди, заспівала. Коли настав час прощатися, Гора все ще гірко плакала.

— Я повернуся наступного року, — ніжно промовила Джой і полетіла.

Наступної весни Джой прилетіла, тримаючи у дзьобі маленьке зернятко. Гора продовжувала плакати, і її сльози збігали струмками донизу. Джой обережно прилаштувала



зернятко у тріщину в скелі неподалік струмка, так, щоб воно залишалось вологим. Потім вона злетіла над Горою і заспівала їй. Збагнувши, що Гора все ще не може розмовляти, Джой полетіла.

Минули тижні, і зернятко почало пускати крихітні корінці. Вони досягли середини Гори, поступово заповнюючи найменші шпаринки, пробиваючись крізь тверду породу. Коріння вбирало воду, і невдовзі із зернятка почав з'являтися паросток. Тоненькі зелені пагони потягнулися до сонця. Але Гора, засліплена сльозами, усе ще гірко сумувала. Вона не помічала крихітної рослини.





Наступної весни Джой принесла ще одне зернятко, і ще одне — через рік. Вона прилаштовувала кожне з них у безпечне місце недалеко від потоку сліз, і співала Горі. Та ж продовжувала гірко плакати.

Йшли роки, і коріння рослин пробивалися крізь кам'яну породу, розм'якшуючи її. Каміння перетворювалося на ґрунт, і тінисті береги струмка почали заростати мохом. У низинах біля струмка з'явилися трава і дрібні квіти. Малесенькі комахки, занесені вітрами, метушилися серед молодого листя.

Тим часом корені найпершого зернятка пробивалися все глибше в серце Гори. А над землею тоненький паросток перетворювався на стовбур молодого дерева, його гілки підіймалися все вище, підставляючи зелені пагони сонцю.

Нарешті Гора відчула, як корені, наче ніжні пальці, проникають усередину, заповнюють та лікують тріщини в її серці. І тоді смуток залишив її. Гора побачила, які зміни відбуваються довкола, і відчула, що її гіркі сльози перетворюються на сльози радості.

Щороку Джой поверталася, приносячи нове зернятко. З кожним роком все більше струмків весело збігало донизу, і щедро зволожена земля зеленішала, вкривалася травкою й заростала деревами.

Гора вже не сумувала, вона знову стала запитувати:

— Чи можеш ти залишитися?

Але Джой все ще відповідала:

— Ні, але я повернуся наступного року.

Минали роки, струмки несли життя далі в рівнини, що оточували Гору. Нарешті все навкруги, куди сягало око, було вкрито зеленню. З-за обрїю з далеких земель до неї почали приходити маленькі тварини.

І коли Гора побачила, як живі істоти знаходять їжу та прихисток на її схилах, вона відчула спалах надії. Відкривши своє серце корінню дерев, вона віддала їм усю свою силу. Дерева простягали віти ще вище до сонця — і надія, наче пісня, полилася із серця Гори до кінчиків кожної гілки.





А наступної весни Джой прилетіла до Гори, рішуче тримаючи у дзьобі не зернятко, а маленький прутик. Вона полетіла до найвищого дерева, — того самого, що проросло з найпершого зернятка. Пташка поклала прутик на гілку, яку обрала, щоб звити гніздо.

— Це я, Джой, — проспівала вона, — і я прилетіла, щоб залишитися.



- Скільки часу могла тривати описана подія?
- Чому змінилася Гора? Чому вона страждала?
- Що принесла Джой Горі? Чому пташка вирішила повернутися? Коли Гора відчула спалах надії?
- Чи настав той час, коли Джой залишилась?
- Розкажи, що ти відчував / відчувала, читаючи оповідання. Що найбільше схвилювало тебе в прочитаній історії? Який момент найбільше вразив?



- **Проведіть дослідження.** Що означає слово Джой (Joy) у перекладі з англійської мови? Чому авторка дала таке ім'я пташці?



Пригадай, що таке байка. Які її особливості? Що таке мораль байки? Прочитай байки.

Таїна Братченко

СКЛЯНКА З ВОДОЮ

На Столі стояла Склянка з водою. Від сонячних променів вона переливалася всіма кольорами веселки.

— Ах, яка вона красива! — дзвеніли Тарілочки.

— Яка багатогранність розуму! — захоплювались чашки.

А Склянка стояла і бундючилась. Їй було надзвичайно приємно чути про себе такі слова.

До Склянки часто приїздила з візитом делегація Чайних ложок з Буфета. Вони брали у Склянки інтерв'ю. А потім усьому посуду роздзвонювали про її мудрість. І весь посуд пишався Склянкою. Лише старий мідний Чайник казав: «Невже не бачите, що Склянка зовсім порожня?»





Та Ложки обурено дзвеніли: «Що ви на неї задарма пару пускаєте, старий?»

Чайник справді був старим, а старі люблять побурчати. Одного дня хтось вилив із Склянки всю воду.

— Та вона ж зовсім негарна! — розчаровано зітхнули Тарілочки.

— Вона ж порожня! — помітили Чашки.

— Отже, вона більше не зможе виголошувати своїх промов? — задзеленчали Чайні Ложки.

Старий Чайник знав: для того щоб упевнитися в порожнечі Склянки, варто лише вилити з неї воду.



- Яка мораль цієї байки? Поміркуй, чи завжди зовнішність відповідає внутрішньому змісту.



Олександр Лук'яненко

ЖАЛІСЛИВА КАЧКА

— Слухай, жінко, — сказав Качур Качці, — наші каченята давно вже пір'ям вкрилися, а ти їх досі на воду не пускаєш, літати борониш. Негоже це.

— Що ти, що ти? — засичала на те Качка. — Ще, не дай боже, втопиться яке чи шуліка візьме. Колись ми самі страху-біди натерпілися, хай же тепер хоч вони в рідному очереті порозкошують. Встигнуть ще, налітаються-наплаваються... А ти, замість ото балакати, розстарався б чогось смачненького.

Зітхнув Качур та й подався знову діткам поживу добувати.

Восени, коли качва з усієї округи зібралася у вирій, вони були гладкі й випечені — не те, що інші. Але далекої дороги не витримало жодне. Бо в них була надто жаліслива матуся.



- Яка мораль байки? Що завадило каченятам у польоті?
- Чому надмірна материнська любов та жалість занапали каченят?



- **Попрацюйте разом.** Складіть «ланцюжок перешкод», які заважають досягти поставленої мети.





Перевірте свої знання за розділом «Як знайти себе та підкорити світ».



- Пригадайте, з яких творів складається розділ. Назвіть їх жанри.
- Об'єднайтесь у дві групи. Створіть «Формулу успіху». Мрії + Мета + Наполегливість + Зусилля + ... = Успіх



- Який твір розділу справив на тебе найбільше враження? Розкажи про це в класі. Починай свою розповідь так:

Найбільше мене захопила казка / оповідання / байка «...». Автор / авторка цього твору Цей твір найцікавіший, тому що

- Що в прочитаних творах тебе найбільше схвилювало? Прочитай ці моменти.
- Переглянь ілюстрації до творів розділу. Намалюй свої ілюстрації до сюжетів, які тебе найбільше захопили.
- Заповни таблицю (на аркуші).

За творами розділу «Як знайти себе та підкорити світ» я			
знаю:	розумію і можу пояснити:	умію:	запам'ятав / запам'ятала вислови:
1.	1.	1.	1.
2.	2.	2.	2.



- Склади список творів, прочитаних з додаткової літератури. Порадь одноліткам, які з них варто прочитати.



Список використаних джерел

- <http://web.archive.org/web/20210106061505/http://posnayko.com.ua/reader/knizhnaya-polka/stihotvoreniya-k-1-sentyabrya/pershiy-den-239.html>
<http://web.archive.org/web/20210106061836/https://kotya.com.ua/kazka-pro-knygu%2C%20kazki%2C%20Oльга%20Лопушена>
<http://web.archive.org/web/20210106062043/https://kazka.in/fairytales/oleg-pogynayko/osin-bez-smutku.html>
<http://web.archive.org/web/20210106062400/https://mala.storinka.org/olya-smal-artemkovi-druz-kazka-opovidannya-dlya-ditei.html>
http://web.archive.org/web/20210106062602/https://mala.storinka.org/14/by_date/ua/tag/34.html
<http://web.archive.org/web/20210106062941/http://megaznaika.com.ua/kazka/lastivky-proschayutsya-z-ridny-krajem-vasyl-suhomlynskyj/>
<http://web.archive.org/web/20210106063155/http://maystermi.com/publication.php?id=20697>
<http://web.archive.org/web/20210106064555/https://gumoreska.in.ua/topolya-opovidannya-mykola-magera/>
Лукін Володимир. Про математику і кохання. *Пізнайко*. 2020. № 02. С. 14.
Касдепке Гжегодж. Міфи для дітей: найпопулярніших грецьких міфів: оповідання для дітей: для мол.і серед.шк.віку/ Касдепке Гжегодж; пер. з пол. Божени Антоняк. — Львів: Урбіно, 2016. — 200 с.: іл.
<http://web.archive.org/web/20210106064352/https://mala.storinka.org/українська-легенда-про-зоряний-віз.html>
<http://web.archive.org/web/20210106065022/https://mala.storinka.org/виникнення-свту-міф-стародавньої-індії.html>
<http://web.archive.org/web/20210106065353/http://kazkar.info.ua/kalinonka/>
<http://web.archive.org/web/20210106065543/https://sites.google.com/site/vesnyankvity/home/konvalia/legendi-pro-kviti>
http://web.archive.org/web/20210106065910/http://kazkar.info.ua/sumna_p_snya_solov_ya/
<http://web.archive.org/web/20210106070014/http://proridne.org/Українські%20народні%20легенди/Криниця-журавель.html>
<http://web.archive.org/web/20210106070153/https://gumoreska.in.ua/moya-zemlya-svitlana-paseniyuk/>
http://web.archive.org/web/20210106070400/http://kazkar.info.ua/kazka_pro_blaginyu_kam_yanu_babu/
http://web.archive.org/web/20210106070733/https://natlyagurkina.ucoz.ua/publ/opovidannya_legendi/legenda_pro_sofiju_kijivskyh/6-1-0-53
<http://web.archive.org/web/20210106070935/https://inlviv.in.ua/suspilstvo/statti/5-tsikavyh-kozatskyh-legend-dlya-ditej>
Володимир Верховень. Козацькі розгади. *Пізнайко*. 2019. № 8. С. 12.
<http://web.archive.org/web/20210106072108/https://mala.storinka.org/інга-квітка-звідки-козаків-бралі-сили-захитати-нашу-пенюку-казка.html>
<http://web.archive.org/web/20210106071731/https://arts.in.ua/artists/MrOlik/w/412728/>
<http://web.archive.org/web/20210106072640/https://kazka.in/fairytales/iryna-matsko/zolotiy-trizubets.html>
http://web.archive.org/web/20210106072916/https://www.liveinternet.ru/community/puteshestvuya_ukrainy/post37068908/
http://web.archive.org/web/20210106073015/http://kazkar.info.ua/vishivanka_yana_yakovenko/
<http://web.archive.org/web/20210106073134/https://kazka.in/fairytales/natalia-klevtsova/nasha-lyubov.html>
<http://web.archive.org/web/20210106073338/https://bibliokid.if.ua/piznavay/istoriya-i-kultura/kultura-ukrainy/470-zhyvopys-moya-maybutnya-profesiya.html>
<http://web.archive.org/web/20210106073500/https://wz.lviv.ua/far-and-near/181198-batky-palyly-i-dytiachi-malinky-a-pikasso-znav-scho-pro-nei-zahovoryt-uves-svit>
<http://web.archive.org/web/20210106073707/https://bibliokid.if.ua/piznavay/nauka-i-tehnika/489-imena-ukrainy-v-kosmosi.html>
<http://web.archive.org/web/20210106073812/http://abetka.ukrlife.org/dermanskyy.html>
Світлана Дідух-Романенко. Пишаюся, що я українець. *Пізнайко*. 2019. № 8. С. 18.
<http://web.archive.org/web/20210106074103/https://kazka.in/fairytales/olha-rapatska/osinnij-den.html>
<http://web.archive.org/web/20210106074253/http://yrokiiu.ru/literaturni-tvori/opovidannya/2691-opovidannya-v-sukhomlinskogo-atko-z-mamoyu-posvarilisya>
<http://web.archive.org/web/20210106074932/https://mala.storinka.org/саша-конубей-володарка-лісу-оповідання.html>
<http://web.archive.org/web/20210106075213/https://mala.storinka.org/тетяна-строкач-сьома-дочка-інсценівка-за-твором-василя-сухомлинського.html>
Анна Баряна. Казка про Тепло. *Зернятко*. 2019. № 10. С. 14.
<http://web.archive.org/web/20210106075626/http://abetka.ukrlife.org/strava.html>
<http://web.archive.org/web/20210106080011/https://www.1-ukraina.name/uk/Verses/NaKrylachPisen/VDytjachomuKruzi/LitoKrasneeMynulo.html>
<http://web.archive.org/web/20210106080337/https://mala.storinka.org/bipui-pro-zimu.html>
<http://web.archive.org/web/20210106080651/http://posnayko.com.ua/reader/knizhnaya-polka/skazki-i-rasskazi-o-zime/rizdvyaniy-son-110.html>
<http://web.archive.org/web/20210106081626/https://i.pining.com/originals/774e2c/774e2c242b67f562b8d52e44ecac721.jpg>
<http://web.archive.org/web/20210106082021/https://mala.storinka.org/pizdviana-prigoda-kazka-olya-smal.html>
http://web.archive.org/web/20210106082459/http://kazkar.info.ua/shchedriy_veh_r_ukra_no_moya_mar_ya_kosovich/
http://web.archive.org/web/20210106082900/http://kazkar.info.ua/kolyada_k_perel_sna/
Зірка Мензатюк. Тисяча парасольок. Казки. Київ, Веселка, 1990. С. 43.
<http://web.archive.org/web/20210106083556/http://megaznaika.com.ua/kazka/jidalnya-dlya-ptahiv-oleksandr-kopylenko/>
<http://web.archive.org/web/20210106084022/https://mala.storinka.org/малюнок-на-снігу-василь-мельник.html>
<http://web.archive.org/web/20210106084741/https://xn--80aauk.xn--j1amlh/burulka.html>
<http://web.archive.org/web/20210106090833/https://bibliokid.if.ua/piznavay/vikontse-u-pryrodu/100-roslynny-mandrivnyky.html>
<http://web.archive.org/web/20210106092525/https://mala.storinka.org/анатолій-давидов-у-зимовому-лісі-уринок-з-повіді-березовий-сік-текст-комікс.html>
<http://web.archive.org/web/20210106093518/https://kazka.in/fairytales/natalia-klevtsova/na-stavku.html>
<http://web.archive.org/web/20210106131859/https://kazka.in/fairytales/oksana-shamray/dzhin.html>
Ірина Андрійська. Якщо когось приручив. *Зернятко*. 2016. № 11. С. 8.
<http://web.archive.org/web/20210106130914/https://kazka.in/fairytales/oleg-pogynayko/pro-scho-spiyavut-ptahy.html>
<http://web.archive.org/web/20210106095351/http://talesworld.org.ua/node/444>
<http://web.archive.org/web/20210106073812/http://abetka.ukrlife.org/dermanskyy.html>
<http://web.archive.org/web/20210106133735/https://bibliokid.if.ua/chytay/virshi-ta-opovidannya-pro-lito/opovidannya-pro-lito/424-universalni-liky-fantastychno-opovidannya.html>
<http://web.archive.org/web/20210106134423/https://mala.storinka.org/ноліна-придбайло-казка-про-чарівні-ножиці-й-лівничку.html>
Леся Мовчун. Міжпланетна халепя. *Пізнайко*. 2019. № 10. С. 20.
<http://web.archive.org/web/20210106134849/https://bibliokid.if.ua/chytay/virshi-ta-opovidannya-pro-lito/opovidannya-pro-lito/224-sylomir.html>
<http://web.archive.org/web/20210106140119/https://bibliokid.if.ua/chytay/virshi-ta-opovidannya-pro-vesnu/opovidannya-pro-vesnu/213-treba.html>
<http://web.archive.org/web/20210106140457/https://kazka.in/fairytales/italia-savchenko/charivni-prutyky.html>
Олександра Малаш. Я почую тебе скрізь. *Зернятко*. 2019. № 2. С. 4.
<http://web.archive.org/web/20210106140924/https://kazka.in/fairytales/olha-rapatska/kazka-pro-malenku-mriyu.html>
<http://web.archive.org/web/20210106141406/https://bibliokid.if.ua/piznavay/nauka-i-tehnika/164-pershiy-krok-v-kosmos.html>
<http://web.archive.org/web/20210106141911/https://kazka.in/fairytales/liudmyla-osadchuk/rodyana-borysovycha.html>
Еліс Маклеррен. Гора, що покохала пташку. Тернопіль : Підручники і посібники, 2014. — 32 с.
<http://web.archive.org/web/20210106142516/https://gumoreska.in.ua/tayina-bratchenko-skiyanka-z-vodoyu/>
<http://web.archive.org/web/20210106142815/https://xn--80aauk.xn--j1amlh/kukurido.html>
<http://web.archive.org/web/20210505113852/https://www.ukrlife.com.ua/bio/author.php?id=129>
[http://web.archive.org/web/20210505114147/https://uk.wikipedia.org/wiki/Пам%27ятник_козаку_Мамаю_\(Київ\),_скульптори_Микола_та_Валентина_Зноби](http://web.archive.org/web/20210505114147/https://uk.wikipedia.org/wiki/Пам%27ятник_козаку_Мамаю_(Київ),_скульптори_Микола_та_Валентина_Зноби)
<http://web.archive.org/web/20210505114748/https://ladya-tour.com/services/ekskursiya-v-pereyaslav-hmelnickiy>
<http://web.archive.org/web/20210506100226/https://svitppt.com.ua/kultura/ukrainskiy-suchasniy-zhivopis.html>
http://web.archive.org/web/20210506100442/https://uk.wikipedia.org/wiki/Машко_Ірина_Олександрівна
<http://web.archive.org/web/20210506125218/http://www.babyroomblog.ru/wp/teplyaya-zima-v-risunkakh-olgi-kvashi.html>
<http://web.archive.org/web/20210507063226/https://fonts.googleapis.com/css?family=Gabriela&display=swap>





ЗМІСТ

ОСІНЬ КЛИЧЕ ДО ШКОЛИ	4
Перший день. <i>Марія Пригара</i>	4
Казка про книгу. <i>За Ольгою Лапушеною</i>	5
Осінь без смутку. <i>За Олегом Погинайком</i>	9
Артемкові друзі. <i>Юлія Смаль</i>	10
Осінні пахощі. <i>Людмила Федорова</i>	13
Ластівки прощаються з рідним краєм. <i>Василь Сухомлинський</i>	15
Відлітають птахи. <i>Олександр Єрох</i>	17
Журавлі. <i>Леся Вознюк</i>	18
Тополя. <i>Микола Магера</i>	18
Про математику і кохання. <i>За Віктором Лукіним</i>	20
Перевірте свої знання за розділом «Осінь кличе до школи»	23
МІФИ ТА ЛЕГЕНДИ	24
Наш друг Прометей. <i>Гжегож Касценке</i>	25
Зоряний Віз. <i>Український міф</i>	25
Творення. <i>Давньоіндійський міф</i>	26
Про створення ночі. <i>Давньоіндійський міф</i>	27
Калинонька. <i>Українська народна легенда</i>	28
Соняшник. <i>Давньогрецька легенда</i>	29
Сумна пісня соловейка. <i>Українська народна легенда</i>	30
Криниця-журавель. <i>Легенда Поділля</i>	31
Перевірте свої знання за розділом «Міфи та легенди»	32
УКРАЇНА З ДАВНІХ ЧАСІВ ДО СЬОГОДЕННЯ	33
Сторінками історії	33
Моя земля. <i>Світлана Пасенюк</i>	33
Казка про Благиню — кам'яну бабу. <i>За Віктором Васильчуком</i>	34
Про Софію Київську. <i>Наталя Гуркіна</i>	37
Як козаків випробовували на Січі. <i>Народна легенда</i>	38
Козацькі розваги. <i>Володимир Верховень</i>	39
Звідки козаки брали сили захищати нашу неньку? <i>Інга Квітка</i>	40
Символи нашої держави	42
Прапор України. <i>Леся Вознюк</i>	42
Державний Прапор України. <i>З інтернет-джерел</i>	42
Золотий тризубець. <i>За Іриною Мацко</i>	43
Український герб. <i>Леся Вознюк</i>	46
Наша самобутність	47
Мова. <i>Олександр Підсуха</i>	47
Вишиванка. <i>Яна Яковенко</i>	48
Наша любов. <i>Наталія Клевцова</i>	48
Живопис — моя майбутня професія. <i>За Наталею Клименко</i>	50
Катерина Білокур. <i>З інтернет-джерел</i>	52
Я маю право. <i>Леся Вознюк</i>	55
Імена України в космосі. <i>Алла Корсунь</i>	55
Кого беруть у космонавти. <i>Сашко Дерманський</i>	57
Пишаюся, що я українець! <i>За Світланою Дідух-Романенко</i>	58





Перевірте свої знання за розділом «Україна з давніх часів до сьогодні»	62
СІМ'Я — НАЙБІЛЬШИЙ СКАРБ	63
Осіній день. <i>За Ольгою Рапацькою</i>	63
Татко з мамою посварилися... <i>Василь Сухомлинський</i>	69
Татко і матуся. <i>Леся Вознюк</i>	70
Володарка лісу. <i>Саша Кочубей</i>	71
Сьома дочка. <i>За Тетяною Строкач</i>	73
Казка про тепло. <i>Анна Багряна</i>	76
Найсмачніша страва. <i>Оксана Кротюк</i>	79
Перевірте свої знання за розділом «Сім'я — найбільший скарб»	80
ЗИМОВИЙ СЕРПАНТИН	81
Літо краснее минуло. <i>Леся Українка</i>	81
Навкруги казкові шати. <i>Вадим Скомаровський</i>	81
Різдвяний сон. <i>Наталія Абрамцева</i>	82
Різдвяна пригода. <i>Юлія Смалъ</i>	85
Щедрий вечір, Україно моя! <i>Марія Косович</i>	88
Колядка. <i>Катерина Перелісна</i>	88
Три дні старого року. <i>Зірка Мензатюк</i>	89
Їдальня для птахів. <i>Олександр Копиленко</i>	92
Синички на снігу. <i>Ліна Костенко</i>	94
Малюнок на снігу. <i>Василь Мельник</i>	95
Бурулька. <i>Оксана Іваненко</i>	97
Зимові загадки. <i>Леся Вознюк</i>	101
Перевірте свої знання за розділом «Зимовий серпантин»	102
ДИВОВИЖНИЙ СВІТ ДОВКОЛА	103
У світі науки і відкриттів	103
Рослини-мандрівники. <i>За Володимиром Уткіним</i>	103
Мандри по дну морському. <i>Яків Михлик</i>	105
Знай та оберігай!	106
У зимовому лісі. <i>Анатолій Давидов</i>	106
Джин. <i>Оксана Шамрай</i>	109
Якщо когось приручив... <i>Ірина Андріївська</i>	112
Про що співають птахи? <i>Олег Погинайко</i>	114
Жила собі урна. <i>За Марією Солтис-Смирною</i>	116
Перевірте свої знання за розділом «Дивовижний світ довкола»	119
У СВІТІ ФАНТАСТИКИ	120
Про голодного Еті. <i>Сашко Дерманський</i>	120
Універсальні ліки. <i>Ігор Росоховатський</i>	121
Про чарівні ножиці й дівчинку Емілію. <i>Поліна Придибайло</i>	125
Міжпланетна халепа. <i>Леся Мовчун</i>	127
Перевірте свої знання за розділом «У світі фантастики»	131
ІСТОРІЇ З ЖИТТЯ ТВОЇХ РОВЕСНИКІВ	132
Силомір. <i>Анатолій Савчук</i>	132
Треба. <i>Євген Дудар</i>	133
Чарівні прутики. <i>Віталія Савченко</i>	135
Перевірте свої знання за розділом «Історії з життя твоїх ровесників»	141



ЯК ЗНАЙТИ СЕБЕ ТА ПІДКОРИТИ СВІТ	142
Я почую тебе скрізь. <i>Олександра Малаш</i>	142
Казка про Маленьку Мрію. <i>Ольга Рапацька</i>	144
Перший крок у Космос. <i>Фелікс Гальперін</i>	145
Родина Борисовича. <i>Людмила Осадчук</i>	147
Гора, що покохала пташку. <i>Еліс Маклеррен</i>	149
Склянка з водою. <i>Тайна Братченко</i>	154
Жаліслива качка. <i>Олександр Лук'яненко</i>	155
Перевірте свої знання за розділом «Як знайти себе та підкорити світ»	156
Список використаних джерел	157

Навчальне видання

Савчук Алла Степанівна

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти

У двох частинах

Частина 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Редагування і верстка: *Леся Вознюк*

Літературне редагування: *Маргарита Більчук, Любов Левчук*

Художнє оформлення: *Світлана Бедна, Юлія Деркач, Олена Демчак*

Дизайн обкладинки: *Олена Демчак*

Відповідальна за випуск: *Леся Вознюк*

Формат 70×100/16. 14,01 ум. др. арк., 10,57 обл.-вид. арк. Тираж 47902. Замовлення № 297/04

Редакція газети «Підручники і посібники».46000, м.

Тернопіль, вул. Поліська, 6а. Тел.: (0352) 43-15-15; 43-10-21.

Збут: pp.ternopil@ukr.net Редакція: editoria@i.ua www.pp-books.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 5143 від 05.07.2016 р.

Книга-поштою: а/с 376, Тернопіль, 46011. Тел.: 096-948-09-27; 097-503-53-76

pp.bookpost@gmail.com

Віддруковано у ПП «Юнісофт»

61036, м. Харків, вул. Морозова, 13 б

www.unisoft.ua

Свідоцтво ДК №5747 від 06.11.2017 р.

КОРИСНІ ПІДКАЗКИ

Як скласти план

- Прочитай текст.
- Поділи текст на частини.
- Визнач головну думку кожної частини.
- Добери заголовки до кожної частини.
- Запиши заголовки.
- Перечитай кожну частину. виправ себе за потреби.

Як стисло переказати прочитаний твір

- Прочитай твір. Визнач основні події.
- Поділи текст на частини.
- Добери заголовки до частин.
- Склади і запиши план тексту.
- Згорни книжку. Перекажи текст своїми словами.

Як переказати твір близько до тексту

- Уважно прочитай твір.
- З'ясуй значення всіх незрозумілих слів.
- Визнач основну думку твору.
- Склади і запиши детальний план тексту.
- Згорни книжку. Перекажи текст, намагаючись якнайточніше передати зміст твору.

Як працювати з віршем

- Уважно прочитай вірш.
- Назви засоби художньої виразності (порівняння, повтори, пестливі слова тощо).
- Попрацюй над інтонацією (тон, темп, логічні наголоси, сила голосу).
- Якщо у вірші є персонажі, то визнач авторське ставлення до них.
- Розкажи, які картини природи зображено у вірші.
- Виразно прочитай вірш.

Як працювати з казкою

- Прочитай казку.
- Знайди в тексті повтори.
- З'ясуй значення всіх незрозумілих слів.
- Дай оцінку вчинкам героїв та героїнь.
- Поміркуй, які події в казці реальні, а які — вигадані.
- Пофантазуй, як по-іншому могли б розвинутися події в казці.
- Уяви себе художником. Які ілюстрації можна створити до казки?
- Склади план казки.
- Перекажи казку за планом (близько до тексту або стисло).

Як працювати з оповіданням

- Прочитай оповідання.
- Поясни, чому твір має таку назву.
- Дай відповіді на запитання:
 - ✓ Про кого або про що йдеться в оповіданні?
 - ✓ Що тобі сподобалося в оповіданні? Що не сподобалось?
 - ✓ Що в оповіданні залишилося незрозумілим?
 - ✓ Які речення передають головну думку тексту?
 - ✓ У яких словах передано думки, почуття, стан персонажів?
- Прочитай оповідання ще раз.
- Дай оцінку вчинкам героїв та героїнь.
- Склади план до тексту.
- Перекажи оповідання за планом (близько до тексту або стисло).

Як охарактеризувати героя твору

- Опиши зовнішність персонажа.
- Розкажи про його характер і вчинки.
- Розкажи, як автор характеризує персонажа, проаналізуй відгуки інших персонажів.
- Для характеристики персонажа використовуй слова: *дбайливий, доброзичливий, метикуватий, гоноровий, чванькуватий, лихий, вайлуватий, миршавий, тямовитий, допитливий, мрійливий, наполегливий, хитрий, впертий, мовчазний, балакучий тощо.*

